

An abstract painting featuring a couple embracing. The man is on the left, wearing a black shirt and a white jacket, with his arms around the woman. The woman is on the right, wearing a black dress. A large, white wine glass is positioned in the center, partially overlapping the couple. In the bottom left corner, there is a yellow cup with a blue and red design on a red saucer. The background is composed of various geometric shapes in shades of yellow, orange, red, and blue. The overall style is modern and expressive.

26
Jaunā Gaita

270
RUDENS 2012

linda 2008.

VOL. LIX, No 3, ISSUE 270
AUTUMN 2012

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne, Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page:
<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates (USD=CAD)

1 year	\$39.-
2 years	\$76.-

Single issues \$10.-

JG is indexed in MLA (*Modern Language Association International Bibliography*) and *Latvijas Preses Hronika* (*Chronicle of Latvian Publications*).

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed by TigerPress
East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

59. GADAGĀJUMS, RUDENS 2012

3. (270) NUMURS

S A T U R S

- 1 Dace Micāne Zālīte
- 2 DZEJA – Uldis Bērziņš
- 7 Roberts Koļcovs – Pastaiga
- 8 Madara Rutkēviča – Baba
- 11 Kārlis Vērdiņš – Kustība Bičoles dzejā
- 13 Una Alksne – Estētisms Bārdas lirikā
- 18 Liene Lauska – Literārā daiļrade Vācijā
- 20 Juris Silenieks – Ērmanis, Jaunsudrabiņš
- 22 Ginters Grass – Ko vajag pateikt
- 23 Rolfs Ekmanis – Grasa *cri de coeur*
- 24 INTERVIJAS – Ingmāras Balodes saruna ar Kristīnu Sabaļauskaiti
- 27 JBPF balva Līgai Ejupei /Juris Zommers
- 29 Rolfs Ekmanis – ĒRPF balva Gordonam
- 32 Gerda Roze – Karnevāls
- 33 Juris Šlesers – (Abi) jāja domādam’
- 37 Gerda Roze – Zilā orbīta
- 38 Dāvids Zalāns – Par vienlīdzību
- 40 ATMIŅAS – Laimonis Purs III
- 42 MĀKSLA – Māris Brancis – Mieriņš II
- 47 Rudīte Mazūre Godfrey – Rotaļa
- 48 Rudīte Mazūre Godfrey – *Riga Nouveau Babes*
- 49 Linda Treija – Gerdas Rozes mistērija
- 51 DAŽOS VĀRDOS (vg) (mb) (va) (re)
- 64 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 65 KIBERKAMBARIS (jž)
- 67 NOTA BENE – Kā maksāt un kā ziedot
- 68 GRĀMATAS – Voldemārs Avens – Monogrāfija par Laimoni Mieriņu
- 69 Aina Sikсна – Andra Manfelde
- 70 Juris Žagariņš – Grāmata par Intu
- 71 Andrejs Ģērmanis – Uldis Zemzaris
- 73 Juris Silenieks – Vilnis Baumanis
- 73 Vita Gaiķe – Lidija Dombrovska
- 74 Gundars Ķeniņš Kings – *Journal of Baltic Studies* 43/1 (2012)
- 75 ERRATA
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Uz vāka Lindas Treijas *Tango* fragments
Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu

PIEDERĪBA

Zaļa samta lapu kruzuloš un krokās
Ar tūkstoš putniem Meža mātes rokās
Slīteres mežs Kurzemes vējus pielūdz.

Pirms projām dodies no dzimtā krasta,
Cekulzīles, svīres dziesmas
Ceļa nēzdogā līdzī iesien!

Jūras ērgļa spēku, dēls, zini, to ceļā ņem līdz!
Spārni lai tevi reiz spēj atpakaļ nest!
Slīteres sila papardēs reiz tev
Jāņu nakts zieds uzziedēs.

Tev, meit, jāzina atšķirt sila purenes,
Takas malā brūklenes un
Saulainā norā meža zemenes.

Tev, dēls, ir jāzina lasīt senču alās
Zīmes no aizlaikiem sienās,
Smiltis grebtas senlīvu valodā.

Tev, meit, ir jāmācās
Slīteres egles staltums,
Piekrastes vētrās izturēt spīts.

Slītere, Slītere bagātā,
Papardes ziedu mums saglabā!
Tavās takās senči mūs pavada.

Zaļa samta lapu kruzuloš un krokās
Ar tūkstoš putniem Meža mātes rokās
Slīteres mežs Kurzemes vējus pielūdz.
Slīteres mežs Kurzemes vējus pielūdz.

Daces Micānes Zālītes dzejrindas no izrādes *Zalkša līgava*

ULDIS BĒRZIŅŠ

Maijs

Olafa Gūtmaņa motīvs

Redz, iet brieži, iet brieži pa
sapņiem! Re, suns pienāk, – elš, –
mēle tvīkst.

Kas tik nav runāts! – nu sapņos
nāk atpakaļ; paskaties atpakaļ,
naktī drīkst.

Sapnī jūra kā josta sien laikus! –
jau saslējās maijs, jau debesis līkst.

Pirms deviņsimt gadiem jau
Grenlandē uzrakstīts: lācis ienāca
sapnī, grīda čīkst.

2012, Ventspils

Pie klints

Gunša Eniņa motīvs

Spītīgi kā uz nārstu ejam
augšā pa Gauju. Tirgot, laupīt
un sēt labu sēklu zem salmu
jumiem. Jā, Gunn Allfredsson,
tā būs, kā tu saki. Gan pašu
dēlus pēc dūres un dūča, pēc
sarkanā sazīsim! Greizsirdis
glūn no birtalas, tas dzīvos
ilgi. Zobena vietā tam – kalts!
Nēģa uzliektie gali apliecinās
būves vietu un gadu simteni.
Palūk tik – man Tora veseris
masta maikstē! Vēlāk vientieši
rakstīs – e, Golgātas gailis, o
re, Kunga krusts!

2012

Pajautāt?

Māra Bišofa motīvs

Jūra stāvēja tukša un balta, smilti ecēja un ecēja.

Nu ko jūs, biedri seržant! Jā, redzu, ka nupat uzarts, bet iesēts tak nav?!

Cik dīvaini vēlāk vērot jahtainos ličus otrpus jūrai, no katras kajītes cita mūzika.

Jūra, tā neredz un neklausās.

Vientiešiem liekas, ka jūra mums kaut ko grib pajautāt.

Mācies no jūras, mākslinieki.

Mācies neteikt neko.

Jūra ir glupa kā Buda.

2012

Odesa

Freidista motīvs

„Vasaras naktī. Rāmā vasaras naktī.”

Jā, kļūvāt par jūrnieku, lai mātei pārvestu neilona kažoku. Vai: lai nebūtu jāskata tēva baltie zobi, viņa pašapmierinātais smaidīgais mūlis – o, bez nevienas krunciņas!

Vimpeli mastā tik bizināt no krasta uz krastu – o, pie jūsu bērnības pieredzes tas tikpat nenovēršami kā pie psihoanalītiķa pārteikties.

Dzīvība dzima jūrā, un kolektīvā zemapziņa sauc atpakaļ, vai – gēnu atmiņa, kā tagad saka.

Okeāns ir naktspods, ko upes piečurā.

2012, Ventspils

Atgriešanās Torņakalnā

Juņa Rolanda Zvirgzdiņa motīvs

Hondurasā uzkrita rasa.

Gvatemalā neaug egles,

tikai asi kaktusi stāsta bērniem pasakas.

Īsākais dzejolis: Kikerīgā – svētki Rīgā!

Garākais dzejolis: romāns. Marsieši nolaidušies. Ar radiorīkiem iztaustījuši, iemācījušies latviski. Visi, izņemot vienu – tas klusē un bolās. Visi kā viens par sociālismu, kolhozu iekārtu, mieru, par padomju varu. Lūdz atļauju uzrunāt Ģenerālo Asambleju. Viņus tur gatavi uzņemt. Viņus – laiž. Viņi pieprasa politisko patvērumu ASV. Tas viens, tas bija no Rogovkas un netika vajā no lauztās intonācijas.

Dzejolis krieviski: Не люблю писсуары,

Все люблю делать под звездами.*

Izšūpojās, un pamatīgi – no Rojas līdz pašai Trojai. Atgriezās kājām pa zemes ceļu. Kurās ārzemēs bijis, visur palika piepīpēts.

2012, Ventspils

* es nemīlu pisuārus
man visu patīk darīt zem zvaigznēm

Sapņa sērē

Džeka Londona motīvs

Tu ilgi tā domā gulēt? – balstiņa vaicā. – Zviedru dakteris teica, divas nedēļas, – atbild Kronbergs. – Divas nedēļas nekur neiesim? – vaicā sīkā balsis. – Nu tad runāsimies, tad noklausies beidzot – om den lilla vargen! Gluži kā vienacains dzejnieks nav jūras laupītājs, arī liriskais varonis nav nekāds plēsoņa. Rīt paskaties logā – mans brālis debesu jērs tur skraida pelēkās jūras ūzās. Būsi tak lasījis stāstu par jūras vilcēnu? Jā, par mani! Visi kļiedza, lādējās, lūdza vāciski, latviski, krieviski, visās valodās, visi skrēja un grūstījās. Mamma kļiedza un skrēja un grūstījās. Mamma kļiedza un nelaida vēderu vaļā, tas – pēdējais, ko no tās nakts atceros. Jā, sāpēja! Varbūt ledainais ūdens viņai tik cieši savilka pirkstus? Tev veicās, tu dzimi krastā un tu izaugi liels. Un tad – pagīru naktī tu atradi mani sapņa sērē. Saka – ja jums dzīvajiem rādās jau jūra, tā nav laba zīme: sirds! Asinsvadi, resnums un gadi liek sevi manīt.

2012

Dzejniecības valoda

Egīla Plikpaura dēla motīvs

Tik zaglis baidās asiņu. Tad mācies, jaunais dzejniek: ar īsu zobenu ir vieglāk trāpīt.

Teksts rodas pats, kad jūti: ķoniņš dāvās!

Teksts nāk viss reizē, tu it kā ieraugi to visu reizē. Viņi – dzird visu Tekstu reizē, jā!

Tērauda odze, tā iekož aknās. Apvērs brūcē! Vēl svarīgi: no rokas neizlaid, kad mirsti pats.

Teikumi ir īsi, alus elpa tos sadala vēl sīkāk segmentos. Sintakse jājauc kā inde katlā! Segmentu seci mēle mij atbilstoši uzsvērto zilbju skaitam, līdzskaņai, attāli nojaušamam. „Atpazīstamie” lai atskan cits caur citu un reizē pazīti: tik īsu mirkļa daļu ilgst Teksts un paliek mūžīgs.

„Zobena žēlotājs” – pasīvā pederasta, glēvuļa un zagļa sinonīms. „Smiltāja siļķes” – sidrabrotas, ko laupa liedagā un meža ciemos.

Kas vairāk jākāro – vai „dzelmes saule”, vai tā, kas staro zem brunčiem? Nu? Ko stāvat mēmi? Varbūt – par klusu prasu?

Cikreiz jūs jāmāca! Ar īso asmeni vislabāk.

2012, Ventspils

Madara Rutkēviča

BABA

*tad kāpēc tu skaties no otras puses
kā mirusi It kā es būtu viss*

Edvīns Raups

Tas, ko atceros. Māris stāv ar virvi rokās. Redzu, kā tā tur šūpojas pie viņa kājām - nepielūdzama kā nāve. Neko citu tajā brīdī vispār neredzu. Es kliecdu, lai viņš apstājas, dievdēļ, nekur neiet, man aizlūst balss, bet es turpinu kliegt – apstājies, nekur neej, tu ..!

Māris nekur neiet, viņš stāv tāds kluss un aprimis, es turpinu uz viņu kliegt, mani pārņēmis aptumsums, lēkme, no kuras nespēju tikt laukā. Māris stāv, bet man šķiet – viņš ar katru sekundi attālinās arvien tālāk. Otrā ceļa pusē kā rēgi šūpojas mazi un kropli bērzi. Šī ir babas purvainā zeme, te nekas neizaug, te visam klāt ūdeņaina purva garša kā inde.

Kas dzimst, tas aug nikuļodams. Kas grib izaugt, tam ļoti jācīnās. Mums nevajadzēja te palikt uz dzīvi, es saku Mārim, un pēc tam acīm priekšā tumsa.

Tas, ko viņš atceras. Māris jūt viņu pēc elpas, pēc skaņas, kādā viņa sakustas, pēc gultas čikstēšanas. Elpo vienmērīgi un klusi. Mārim ir sajūta, it kā viņa sieva Maruta nemaz nebūtu te, istabā, bet tā daļa, kas viņā vēl bijusi dzīva, palikusi laukā uz takas, kur viņa pagība, nokrita kā bez dzīvības viņa dēļ. Pie durvīm klusi klauvē. Marutas baba. Māris neceļas un nelaiž iekšā. Atkal uzbruks, prašņās, kas notika, kā notika, strostēs, *ko tu viņu moki, ko tu viņu kapā dzen bez laika* .. Velna mātīte, Māris nodomā. Jau no pirmās dienas, kad abi ar Marutu te sāka dzīvot. Māris uzmanīgi pieskaras Marutas vaigam, noglāsta, tad atrauj roku, it kā būtu skāris kaut ko neatļautu. Velna māte stāv aiz durvīm un bur .. nolād Māri, jau ilgu gadu domās un vārdos triec viņu prom, kaut arī Māris neko sliktu viņai nav darījis, pat prātā nav nācis. Toties tā gan, vismaz Mārim tā šķiet – visos ceļos, kur vien viņš gājis, likusi lāsta vārdus, visos ceļos likusi, kurus Māris kopā ar Marutu staigājis. Savu mazmeitu nolādējusi, ne tik viņu vienu. Māris saraujas, kā sitienu dabūjis no tādām domām. Nevar nedomāt, viss no iekšām plēšas uz āru kā karsta un dedzinoša uguns, bet viņš ir vecis, Marutas vecis, viņam jāiztur. Maruta lēnām mostas un pieceļas gultā sēdus.

Tas, ko atceros. Tā viņš vienmēr ir darījis. Līdz ko saiet ragos ar babu, tā skrien kārties. It kā kāršanās varētu kaut ko atrisināt! Māris nekad nesaka, par ko tie strīdi ar viņu. Vienmēr noslēdzas sevī, staigā apkārt drūms un nerunīgs, reizēm nerunā veselām diennaktīm, es varu kaut vai jūgties nost, nolūgties stundām, noņemties, lai beidzot atver muti un izstāsta visu, kā ir. Nerunā un viss. Kā krupī norijis. Baba, tā jau arī tāda pati, prasu, kas noticis, kāpēc ar Māri bļautījusies, ko atkal nevar sadalīt, dzīvo taču katrs savā mājas pusē, nesaka, noslēdzas sevī un nerunā. Tikai reizēm kaut ko bubina pie sevis, ielīdusi kaktā pie vecās plīts, kura sen vairs nekuras, jau vairāk kā gadu esam uz gāzes apkures. Vismaz to Māris ir panācis – rudenos un ziemā nesalstam kā pliki pirksti, nav naktīs jāceļas augšā to stulbo plīti uzmaniņ, jo reizēm tā mēdza piedūmot tā, ka visiem no mājas bija jābēg laukā tajās bailēs nenosmakt tvanā. Pirms daudziem rudeniem tā notika – dūmi tik biezi, smacējoši, skaidrs tajā brīdī bija viens, ja laikus netiksīm no mājas laukā, nosmaksīm. Saku Mārim, lai skrien un modina babu, viņš tā arī dara, bet šī tielējas, saka, ka nekur neiešot, Māris ietiepīgāks par babu – ņem ar visu segu un stiepj uz rokām laukā pa durvim... viņa jau viegla. Es nevarēju atvērt durvis, tajos dūmos neko saprast nevarēja, kamēr mēģināju atrast durvju slēdzeni, dzirdu, baba kliedz, ka Māris šo tišām grib nonāvēt, bet nesaprata, ka mēs visi glābāmies, saprata pa savam. Kopš tā laika abi vairs nesatiek. Nedodiev, pagriezīs acis viens uz otru, kaut ko pateiks ne tā, Māris paķers virvi un uz mežu prom! Un man sirds atkal beigta. Tā vienmēr. Cik jau skriets, bet katru reizi tās nenormālās bailes, ja nu šoreiz Māris pa īstam...

Tas, ko viņš atceras. Tajā ziemas decembra mēnesī, kad abi apprecējās, nomira Marutas māte. Uzreiz pēc sarakstīšanās abi skrēja uz slimnīcu. Dienas un naktis tur sabija, viņiem pat nebija drēbju, ko nomainīt, sēdēja uzgaidāmajā tādi paši, kādi sarakstīšanās kantorī – Maruta tajā neizsakāmi skaistajā križantēmu sniega baltajā kleitā, Māris melnā uzvalkā ar muļķīgi pusnovītušu puķi pie krūtīm. Velna māte bridināja – *jūs abi bez manas meitas mājās nenākat!* Un aizcirta aiz sevis durvis, no vietas pat triecienā izkustējās vecais durvju rokturis, kurš pie Māra glabājas vēl arvien. Maruta lūdzās un raudāja, lai laiž iekšā. Velna māte neparko. Bieža vilnas sega logiem priekšā. Katrs pārdzīvoja pa savam. Visiem iekšā kaut kas lūza un bruka. Marutas māte bija Mārim vistuvākais cilvēks, vienmēr varēja izkratīt sirdi, ja to vajadzēja.

Mātes vietā bija. Mārim, skatoties, kā Marutai jācieš, uzreiz jumts aizbrauca. Tā taču bija Marutas māte, ne tikai meita tai Velna mātītei. Māris tajā ārprātā un ziemas salā bija gatavs to māju ar visu Velna mātīti nosvilināt. Nevarēja. Maruta nepiedotu. Saka jau, ka pārāk spēcīgās un neizturamās sāpes cilvēks uz vietas sajūk prātā. Māris un Maruta bija sajukuši. Visi trīs bija. Mārim kaut kā vajadzēja turēties. Noturēt vismaz Marutu virs ūdens, kurā viņa slika, kamēr arī pašam ūdens smēlās mutē. Tajā ziemas naktī, kad Marutas māte aizgāja, Māris bija gatavs nožņaugt Marutu un pats pēc tam pakārties, tik sajucis Māris bija. Kopš tās reizes Mārim bieži ir darišana ar virvi. Trauma. Vainas apziņa no tā, ka pieļāvis tādas domas pret Marutu, pret babu.

Tas, ko atceros. Viņš ilgi nerādījās. Visā mājā apdullinošs klusums. Cēlos un gāju viņu meklēt. Viņš bieži mēdz pazust. Tikai vēlās nakts stundās atrodu Māri uz mājas sliekšņa sēžam. Klusu un nerunīgu, kā vienmēr – klusu un nerunīgu ar to krupi kaklā. Šoreiz Māris bija pazudis ilgāk kā citas reizes. Kad iegāju virtuvē, sajutu sev pie vaiga zīdaiņu pieskārienu un klusu sanēšanu. Tas bija taurenis, kurš mani aplidoja. Taurenis arvien uz mācīgāk sāka mani aplidot. Tā sanēšana kļuva skaļa, nepanesama. Centos taureni padzīt, bet tas kļuva vēl uzmācīgāks un neatrāvās no manis ne soli. Vienā brīdī abi bijām tik tuvu viens otram, ka varēju saredzēt tauriņa tumšos, viegli violetos spārnus – tie mirdzēja kā dārgakmeņi. Vietām taureni spārni bija ievainoti, viscaur kā ar piķi nolieti .. un acis, melni, tumši bezdibeņa redzokļi. Taurenis uz mani iedarbojās hipnotiski, es vairs nespēju paelpot. Taurenis spiedās man virsū uz muti ar visu savu spēku, smacēja tik ilgi, kamēr pakritu ģibonī, tur krītot, kaut kur dziļi tur es viņu atcerējos ..

Maruta ar babu tup kartupeļu vagā, saule karsē abu ar lakatiņiem pārsietos pakaušus, ir pats dienas vidus, pats karstākais laiks, bet Marutai jāsēž tajā vagā, kailos papēžus dedzina karstā, izkaltusi zeme, rokas no nezāļu raušanas cietajā zemē vienās skrumbās. Maruta redz babas plato muguru, viņas kustīgās rokas, kluso sarunāšanos ar sevi turpat blakus vagā. Viņas abas te jau ir no agra rīta. Kamēr Maruta sēž vienā vagā visu dienu, baba jau paguvusi izraut nezāles vai puse laukam. Vagas garas. Bet Maruta nav slinka, Maruta vēl ir bērns, viņai sasodīti grūti visu dienu tupēt kartupeļu laukā, kamēr pārējie bērni skraidelē pagalmā, un Maruta var dzirdēt viņu jautro čalošanu, *uz upīti, uz*

upīti, Maruta ir gatava apraudāties turpat uz vietas, upīte .. Maruta nevar, viņai jāstrādā, jo tā likusi baba. Viņai no babas īstenībā ir mazliet bail, jo baba reiz strādniekiem teica, ka visus, kas slinkos, uz vietas sadedzinās. Babai, lai kur viņa ietu, drēbju kabatā vienmēr līdzī sērkokčiņu kastīte. Tātad, tā ir taisnība, ko baba saka. Maruta pieskaras pierei, notrauš sviedrus, viņai jau sajūta, ka ir sākusi degt, kad uz rokas ādas sajūt kaut ko mīkstu, samtam līdzīgu ..

Maruta, šurp nāc, baba saka savā aizsmakušajā balsī un aiz rokas parauj Marutu pie sevis.

Nekusties, stāvi mierīga, viņa saspiež Marutas plaukstu cieši jo cieši. Maruta sajūsmā iespiedzas, redzot vēl nekad neredzētu tādu taureni – tas ir tik milzīgs, tik milzīgs .. tas visu laiku lido ap babas gaišo lakatiņu, viņas šaurajiem pleciem, kaklu ..

Tik mīļš taurenis, babu, skaties! Maruta izbriņa pilna, tiecas pēc tauriņa, baba stipri iesit viņai pa roku, sitiena sāpe kā elektriskā strāva ieskrien Marutai sirdī uzreiz.

Baba ātriem soļiem dodas laukā no dārza, velk Marutu līdzī, viņa klūp aiz cietajiem zemes kukuržņiem, ziņkārīgi vērodama taureni, kurš lido viņām abām nopakaļ.

Babu, viņš lido mums līdzī! Maruta klusi čukst. Baba iet vēl ātrāk, atpakaļ neskatīdamās.

Neskaties uz to taureni, Maruta! Nedrīkst!

Kāpēc, babu? Kāpēc nedrīkst?

Tāpēc, ka tādi taureņi nes nelaimi.

Kā? Marutai no saules apžilbst acis, tādu atbildi viņa nesaprot, taurenis lidinās kaut kur virs viņām abām kā milzu ēna apņēmot abu sejas. *Kāpēc nedrīkst skatīties uz tik mīļu taureni*, Maruta domā pie sevis ..

Kad abas ieiet mājā, baba ieiet savā un vec-tēva istabā un nerādās līdz pat rītam. Maruta kopā ar māti sēž virtuvē pie galda. Maruta zīmē taureni. Pēc tam viņa mātītei rāda uzzīmēto.

Mēs ar babu šodien tādu redzējām, baba nobijās, bet es ne, Maruta saka un ar pirkstu viegli pārvelk pāri mātes pierei, *kas noticis babai, mamma? Viņai bail no tā taureņa?*

Marutas māte neatbild, kādu brīdi viņa neatlaidīgi lūkojas laukā pa logu, laukā sabiezējusi migla, tad viņa skubina Marutu, paņem no galda viņas zīmējumu un iemet to vēl karsto ogļu gruzdošajā krāsns mutē.

Pēc mēneša aizgāja Marutas vectēvs. Maruta vairs nekad neko par to nejautāja babai. Nekad vairs nezīmēja taureņus. Ne lielus, ne mazus. Atstāja šīs atmiņas bērniņā, nolika kā smagu akmeni uz sliekšņa pie durvīm, lai neviens netiek tajās iekšā.

Tas, ko viņš atceras. Kā pa miglu Māris atceras viņas abas tajā vēlajā nakts stundā. Tas, ka Marutas babai varēja pēkšņi palikt slikti, to viņš saprot, bet ka abām divām vienā laikā, to viņš nespēj aptvert. Skaidri zināja to, ka pie Marutas sabojātajiem nerviem bija vainīgs. Skraidīja no vienas istabas uz otru ar divām ūdens glāzēm rokās. Vienu Marutai, otru babai.

Vai vispār teikt, Māris mokās domās .. varbūt izturēt līdz rītam, iet abiem kopā? Kad viņa izstāstīja par to taureni, Mārim, itin kā melns mākonis gar acīm pārskrēja. Maruta gul, Māris stāv pie viņas gultas uz vakts. Tagad, kad nekur nav jābrauc, tieši tagad gribas braukt prom. Triekties kaut kur prom no šejienes, Māris domā un viņam pār pieri un skaustu pil sviedri. Māja ir auksta un nesildīta jau divas dienas. Pār muguru atkal pārskrien drebuļi, iedomājoties, ka Marutas baba tepat aiz sienas. Māris neaizvēra viņai acis, gaismu viņas istabā atstāja degam. Vienkārši nespēja viņai ne tuvoties, ne arī pieskarties. Krita un plīsa krūze uz grīdas, kurā Māris viņai bija atnesis remdenu ūdeni. Māris neskaidri redz ainu savā acu priekšā: viņas roka kā tā krūze, dreboša un vārga, zilu asinsvadiņu dzislojums uz viņas caurspīdīgās ādas, elpa kā tās krūzes kritiena skaņa, nevienmērīga. Māris redz un dzird viņu viņas pēdējās dzīves sekundēs – krūzē un krūzes lauskās. Ūdens uz grīdas. Tek uz Māri no viņas gultas, tek tā lēni, it kā tišām spīdzinot viņus abus. Ja Māris par babu Marutai pateiktu tieši tagad, nepiedotu. Pats sev nevar piedot, ka nejutīgs bijis, pats taču pavisam nesen draudējis ar savu dzīvību, iedomājas, ka Marutas baba, kura necieta vājuļus, ciniņās tieši par to, dzīvību, kura jātura ciet tik stingri, cik vien iespējams, un ka viņa gribēja Mārim iemācīt tieši to dzīvības vērtību, ka pirms laika nedrīkst nekad, bet ko darījis viņš – nīrgājies ar to virvi! Vājulis. Māris paliek sēžam turpat uz grīdas visu nakti.

Māris vairs necinās pretī savām domām, viss pēkšņi atnāk vaļā, baba neredzami atver viņā slūžas, un tās milzu triecienā metas Mārim virsū. Viņš aizver acis un tad, kad tās atver, pieceļas un klusi iziet no istabas. Dzird savus skaļos sirdspukstus, kad nostājas pie tām durvīm, aiz kurām vēl deg gaisma, aiz kurām ir kaut kas vairāk, nekā tikai

viņa. Māris trīs reizes dziļi ieelpo un izelpo, kad ar trim elpām par maz, ieelpo vēl, tad ieiet pie viņas istabā un paliek tur līdz rītam.

Maruta naktī nemeklē Māri. Viņa zina, ka viņš ir mājās, zina, ka viņš ir tepat aiz sienas ar viņu, zina, ka viņi visi ir mājās. □

Par jaunās paaudzes rakstnieci un teātrinieci Madaru Rutkēviču skat. *JG267(2011):14*, un pie reizes iesakām izlasīt (*1/4 satori* vietnē) viņas stāstu „Tēva acīs snieg”.

Madara Rutkēviča

Kārlis Vērdiņš

SIEVIETES ĶERMEŅA KUŠTĪBA BĀIBAS BIČOLES DZEJĀ

Lai arī Baibas Bičoles četri dzejoļu krājumi trimdas lasītāju vidū nav paslīdējuši garām gluži bez ievēribas un arī Latvijā iznākusi viņas dzejas izlase, viņas poētikas pētījumi ir tikai aizsākti. Šķiet, dziļākā un precīzākā analīze padevusies trimdas kritiķei Intai Ezergailei, kura pirms desmit gadiem rakstīja: *Bičoles dzeja absolūti atsakās būt sentimentāla vai virspusīgi liriska. Un tā gaida no lasītāja tādu pašu bezkompromisa atvērtību un atdošanos, tādu pašu drosmi, kādu tajā ieguldījusi dzejniece.*(..) *Bičoles dzeja ir kustība, process, reizēm no gadalaika uz gadalaiku, reizēm no debesīm uz zemi, arī uz pazemi vai elli. Tā ir ekstrēma, tāda, kas uzdrīkstas, bieži pilna sirreālistiskiem brīžiem, ar kosmisku diapazonu, apokaliptiskiem notikumiem.*¹

Bičoles dzeja savu savdabību ieguva ASV trimdas pirmās desmitgades beigās, „Elles ķēķa” grupējuma ziedu laikos, kad pēc pirmajām viņas dzejas publikācijām Gunars Saliņš rakstīja: *Baibas Bičoles nesenie publicējumi izraisījuši draudzīgu bravo no citiem viņas pagasta literātiem Nūdžersijas Oranžos un Ņujorkas Elles ķēķī.* (...) *Šie meklētāji un atradēji beigās uzņem viņu par māsu Elles ķēķī.*²

Lai arī būdama personiski un garīgi tuva šī grupējama virišķajam kodolam, Bičole tomēr izstrādā pati savu oriģinālu stilu. Mūsdienās redzams, ka viņas aktīvākais dzejošanas posms ir 60.-70. gadi, periods, kad Rietumos ir aktuālas otrā viņa feminisma idejas. Lai arī pati Bičole nav tiekusies konceptualizēt savu rakstīšanas metodiku, viņas dzeja iemieso principus, kurus feminisma teorētiķes akcentēja savos darbos. Gan Padomju Latvijas, gan trimdas dzejas telpa bija visai ideoloģizēta – Padomju Latvijas dzejnieki meklēja iespēju iepīt tekstos dumpīgus politiskus zemtekstus, savukārt trimdā dzejnieks tika uzlūkots kā nozīmīgs sargājamās latviskās ideoloģijas pārstāvis. Šīs ideoloģijas klātbūtne nozīmēja paust skaidru nacionālo stāju un atgādināt par 30. gadu Ulmaņa

laikā dominējošām vērtībām, kuras sievietes attēlojumu mākslā saista ar dzimtenes tēlu un mātes lomu, kuras galvenais uzdevums ir dzemdēt un audzināt jaunus pilsoņus arī trimdas „bārenības” apstākļos (šajā sakarā raksturīgi ir, piemēram, Veltas Tomas krājumu nosaukumi *Latvieša sieva* un *Sērdienes spēks*). Vīriešu dzejnieku rakstītie teksti tiecās iemiesot kādu viegli nolasāmu mītu, sižetu vai mākslas darba aprakstu, kurā būtisks bija lineārs vēstījums jeb, Helēnes Siksū vārdiem runājot, „klasifikācija, sistematizācija un hierarhija”. Bičole atsakās no šiem principiem, veidojot it kā haotisku, bezapziņā un pirmatnējos instinktos grimstošu apziņas attēlojumu, kurš cieši saistīts gan ar dabas un dabiskuma motīviem, gan arī atbalso modernās lielpilsētas iedzīvotāja sašķelto apziņu. Šo principu istenošanā svarīga kļūst arī sintakse (bieži dzejolis ir kā viens garš teikums, kas parasti netiek organizēts ar pieturzīmju palīdzību; īpašu nozīmi iegūst domuzīmes, kas nereti ievada vai noslēdz tekstu), teksta grafiskais izkārtojums (īsas dažāda garuma rindas, kuras parasti sākas lappuses kreisajā augšējā malā un pamazām pārvietojas uz apakšējās malas labo pusi), kā arī koncentrētā izteiksme, kurā nav vietas saistītājdzīvē, paskaidrojumiem, regulāram metram un atskaņu sistēmai. Dzejoļi ir tikai lauskas, katra no tām ved tumsā, pazušanā, nāvē, un tikai to apvienojums vienā sējumā spēj radīt pasaules un personības veseluma apziņu.

Atšķirīga ir arī Bičoles krājumu kompozīcija: pretstatā, piemēram, Saliņa un Tauna krājumiem, kuros pilniskanīgās sākuma un beigu daļas savienotas ar klusinātu vidusdaļu, katrs Bičoles krājums it kā iemieso kāda dabas rita vai cilvēka dzīves posma sajūtu amplitūdu: no sākotnējā sastinguma un miera izšķīļas impulss, virzība, kas tiecas uz savu piepildījumu arvien intensīvākās kustībās, tad sasniedz galējo emocionālo punktu, kuru pārkāpt jau nozīmētu zaudēt savu patību un pakļauties iznīcībai, lai visbeidzot atslīgtu atpakaļ mierā, pussnaudā, kas, iespējams, ietver nākamā perioda nojaucas.

Bičoles tēlainības pamatā ir „Elles ķēķa” princips, ka *viss jau ir viens*, mikrokosms un makrokosms atspoguļo viens otru, turklāt viņa šo principu noved līdz konsekvencei, pasaules norises vienādojot ar sievietes ķermeni, savukārt personības psihiskos procesus pārvēršot simboliskos dabas tēlos.

Skaidrojot teorētiku Helēnes Siksū, Lūsas Iriгарajas un Elizabetes Grosas uzskatus par sievietes ķermeniskuma izpaušmēm, Sandra

1. Inta Ezergaile. „Lūkoties dziļāk: Par Baibas Bičoles dzeju”. No: Inta Ezergaile. *Raksti*. Rīga: Zinātne, 2011. 578. lpp.

2. Gunars Saliņš. „Pie Baibas Bičoles un Ilmāra Rumpētera Ņujorkas pievārtē”. *JG25*(1960):20-21.

Meškova raksta: *Labākajā gadījumā sieviete kļūst par mīmu, kas imitē patriarhālos priekšstatus, tai skaitā arī par sievišķo. Imitējot sievišķo, sieviete atrodas simboliskās varas spiediena zonā, imitējot sevi, viņa pakļaujas un atkārtoti varas diktātu. Pirmām kārtām tam pakļauts viņas ķermenis – ārējais izskats, ķermeņa apveidi un apmēri, orgāni, kam jāatbilst noteiktiem kultūras diktētiem parametriem, ķermeniskās funkcijas, starp kurām galvenā ir reproduktīvā, utt.*³

Tā arī trimdas kritika Bičoles dzejas ķermeniskumu tiecās interpretēt saistībā ar reproduktīvo funkciju. Nora Valtere 1967. gada recenzijā par Bičoles debijas krājumu uzsvēra grāmatas liriskās varones „sievišķību”: *Sieviete un zeme – abas ir audzēlības alcējas, dzīvības nesējas un uzturētājas. Ne velti zeme vai visu tautu uztverē saistās ar sievišķības priekšstatu.*⁴

Izraudamās no patriarhālo priekšstatu diktāta, Bičole arī sievietes patriotiski reproduktīvo funkciju aizstāj ar intīmo, radošo pārdzīvojumu, ko sievietei sniedz nokļūšana mātes lomā. Viņas otrais dzejoļu krājums sākas ar dzemdībām veltītu dzejoli, kurā sievietes dzemdētājas sajūtas izteiktas poētiskās metaforās (*pēkšņi atkal zvans / jau krāču mēlēm / manī sitas, / augdams aug, / manu pretspēku, / manu no pirmlaikiem noslēpto balsi / lok* –).⁵

Tomēr kritiķis Jānis Rudzītis savā recenzijā ieņem aizstāvja pozīciju, rēķinoties ar lasītāju iepriekš paredzamo sašutumu: *Savā otrajā krājumā Baiba Bičole jau pirmajā dzejolī pārsteidz lasītājus ar drosmi pilnā balsī skandināt jaunu, savā ziņā riskantu motīvu. Taču dzemdības tik tieši neviens mūsu dzejnieks vēl nebija tēlojis. Bet tēlojuma tiešums ir ekstātisks, tās ir gaviļas par jaunas dvēseles laišanu pasaulē, un nevienam nav iemesla pārmetest dzejniecei, ka viņa šo intīmo aktu būtu padarījusi nepieļaujami publisku.*⁶

Visumā atzinīgi vērtējams Bičoles dzeju, Rudzītis tai pašā recenzijā retoriski vaicā: *Vai tomēr vienā otrā gadījumā nederētu iztēles drošumu kaut cik savaldīt?* Arī Latvijas lasītājiem šāda dzeja likusies neierasta: Anda Kubuliņa, rakstīdama par viņu reakciju uz

Bičoles dzeju, atceras: *...radinātiem lirikā meklēt un uztvert dvēseles vibrācijas, viņus šokēja neslēptā ķermenisko sajūtu klātesme.*⁷

Bičoles iztēles drošums nav savaldīts arī jaunajā, pēdējo 20 gadu laikā tapušajā krājumā *Citviet*. Kaislīgie erotiskie dzejoļi gan atkāpušies viedas, daudz pieredzējušas balss diktētiem pagātnes un tagadnes ainu pierakstiem, kuros nākotne jau nolemta atkārtot pagātni. *Viņas ir laivas / upē uz jūru, / viņas vēl nenojauš, / cik graziģis ir okeāns, / kā debesis dumsā sarauc pieri, / un zibeņiem no augšas uz leju / sen iestaigāts ceļš* – tā pieredzes balss saka, vērodama jaunās mūsdienu meitenes dzejoļi „*Victoria's Secret*”.

Kā rāda krājuma *Ceļos* otrais dzejolis ar Mariannas Mūras, Teodora Retkes un Karla Sendberga grāmatu nosaukumu virtenēm, Bičoles dzeja iedvesmojusies ne tikai no latviešu dzejas, bet arī amerikāņu modernisma. Šīs ietekmes gan lielākajā daļā viņas dzejas netiek akcentētas, visumā paliekot pie tēlainības, kas izriet no latviešu lirikas tradīcijas, gan vienmēr izmantojot to spilgtu, oriģinālu sakarību veidošanai. Raksturīgs piemērs ir Jāņu nakts motīvs, kas atrodams visās viņas grāmatās, arī jaunākajā krājumā vasaras saulgriežu mistērija kalpo par atskaites punktu ieilgušajos trimdas gados.

Pavadījusi dzejā jau vairāk nekā pusgadsimtu, Bičole nāk ar vēl vienu tēlainības un emocionalitātes uzbangojumu, kura kustību dabiskums un amplitūda vēlreiz apstiprina viņas savdabīgo, spilgtu vietu latviešu modernajā dzejā. □

Filoloģijas doktors Kārlis Vērdiņš ir vairāku dzejkrājumu, daudzu literatūrkritisku rakstu un grāmatas *Latviešu dzejproza 20. gadsimtā*, kas publicēta arī angļu valodā – *The Social and Political Dimensions of the Latvian Prose Poem* (Pisa: Pisa University Press, 2010) – autors. Raksts pirmpublicēts Baibas Bičoles jaunākajā dzejgrāmatā *Citviet* (Mansards, 2011).

3. Sandra Meškova. *Subjekts un teksts*. Daugavpils: Saule, 2009:43.

4. Nora Valtere. „Sievišķības dzejniece”. No: *Atspulgi*. Itaka: Mežābele, 1992:10.

5. Baiba Bičole. „Dzemdības”. No: *Ceļos: Dzejoļi 1967-1969*. Bruklina: Grāmatu Draugs, 1969:5.

6. Jānis Rudzītis. „Pārbagātas iztēles krāšņa arabeska”. No: *Raksti*. Vesterosa: Ziemeļblāzma, 1977: 738.

7. Anda Kubuliņa. „Sastādītājas priekšvārds”. No: Inta Ezergaile. *Raksti*:10.

Una Alksne

ESTĒTISMS FRIČA BĀRDAS LIRIKĀ

19. gs. vidū Eiropas kultūrā, filozofijā un sabiedriskajā domā guva pārsvaru pozitīvisms un utilitārisms. Tika apšaubīta mākslas īpašā nozīme un mākslinieka loma sabiedrībā. Masu ražošana izraidīja skaistumu no lietu pasaules, buržuāzijas mietpilsoniskums – no dzīves. Naturālisms atteicās no skaistuma mākslā, pielīdzinot mākslu zinātnei. Vienlaikus, zināmā mērā kā atbilde uz šiem procesiem, daļā mākslinieku aktualizējās idejas par mākslas autonomiju un skaistumu kā galveno vai pat vienīgo kritēriju dzīvē un mākslā.

Visplašāk pazīstamais estētisma pārstāvis, pateicoties viņa asprātīgajam runas veidam un skandalozajai dzīvei, ir īru izcelsmes angļu rakstnieks Vaids (Oscar Wilde, 1854-1900). Tomēr estētisma idejas pastāv jau vismaz no 19. gs. sākuma. Par estētisma manifestu uzskata Gotjē (Théophile Gautier, 1811-1872) priekšvārdu romānam *Mademoiselle de Maupin* (1835). Estētisma filozofisku pamatojumu sniedz Niče (Friedrich Nietzsche, 1844-1900), darbā *Traģēdijas dzimšana no mūzikas gara* (1871) aprakstot estētisku uztveri kā vienīgo, kas dzīvei piešķir jēgu (Žmegač 1987,21).

Estētisms literatūrā nav pastāvējis kā vienots virziens, bet kā iezīmes dekadencē, jūgendstilā un romantiskā literatūras tipa virzienos simbolismā un jaunromantismā. Viens no estētisma ietekmes avotiem ir angļu romantiķis Kitss (John Keats, 1795-1821) ar tēzi *beauty is truth, truth beauty*. Pie estētisma pārstāvjiem pieder amerikāņu rakstnieks Po (Edgar Allen Poe, 1809-1849); Francijā tādi ir Bodlērs (Charles Baudelaire, 1821-1867), Gotjē un parnasiešu grupējums. Anglijā estētisma attīstība saistīta ar gleznotāju veidoto Prerafaelītu brālību (*Pre-Raphaelite Brotherhood*) un Petera (Walter Pater, 1839-1894) kultūrvēsturisko eseju krājumu *Renesanse* (*The Renaissance*, 1873). Estētisma literatūrā nozīmīgu vietu ieņem arī itāļu rakstnieks d'Anuncio (Gabriele d'Annunzio, 1863-1938). Vācijā un Austrijā estētisms izpaužas 19. un 20. gs. mijā un tā galvenie pārstāvji ir dzejnieki Stefans George (1868-1933) un Hofmanstāls (Hugo von Hofmannsthal, 1874-1929). Saikne ar estētisma literatūru ir arī austriešu dzejnieka Rilkes (Rainer Maria

Zīm. Jānis Zvirbulis

Rilke, 1875-1926) un impresionista Dautendeja (Max Dauthendey, 1867-1918) daiļradē. Estētisms pakārto realitāti skaistumam un dzīvi mākslai. Dzejā estētisms izpaužas kā koncentrēšanās uz formu, nevis saturu: lieļa nozīme ir epitetiem un krāšņiem tēlainiem aprakstiem, dzejoļa muzikalitātei un noskaņai; dzejoļu saturs bieži ir tikai neskaidri nojaušams, notiek tematiska attālināšanās no ikdienas, dzejoļu pamatā liekot mītiskas vai eksotiskas situācijas (Johnson 1969,24).

Fricis Bārda (1880-1919) ir ievērojams jaunromantisma un daļēji impresionisma pārstāvis latviešu 20. gs. sākuma dzejā un vairāku estētikas apceru autors. Viņa dzejas izkoptā tēlainība pauž reliģiskas un filozofiskas idejas. Bārda Vinē studē (1906-1907) literatūru un filozofiju. Viņa galvenās ietekmes ir franču filozofa Bergsona (Henri Bergson, 1859-1941) intuitīvisms, vācu klasiskais romantisms un modernā dzeja, īpaši Rilkes un Dautendeja darbi (Mauriņa 1938, 84). Literatūrzinātnieks Vilnis Eihvalds norāda arī uz amerikāņu dzejnieka Vitmena (Walt Whitman, 1819-1892) ietekmi.

Pie nozīmīgākajiem Fricim Bārdam veltītajiem pētījumiem latviešu literatūrzinātnē pieder Edgara Sūnas *Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona* (1925), Kārļa Kārklīņa un Kārļa Kraujiņa monogrāfija *Fricis Bārda dzīvē un darbā* (1935), Zentas Mauriņas disertācija *Friča Bārdas pasaules uzskats* (1938) un Eihvalda apcere *Zemes dēls ar zvaigžņu dvēseli* (1995). Bārdas dzejas tēlainībai pievēršas Roberta Klaustiņa raksts „Fr. Bārdas daile

un estētika" (1929), Kārļa Kārklīņa „Redzes gleznas Friča Bārdas dzejā" (1933) un Andra Vīksnas „Krāsu epiteti Friča Bārdas dzejā" (1988).

Padomju periodā Friča Bārdas daiļrades izpēte nav atbalstīta, jo dzejnieks savos rakstos un priekšlasījumos aizstāv izteiktu ideālisma un iracionālisma pozīciju un nievājoši izsakās par pozitīvismu un materiālismu. Arī pētījumi par estētismu – no realitātes attālinātu, formāli izsmalcinātu literatūru – sociālistiskā reālisma laikā tiek uztverti noraidīši. Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas šādu šķēršļu vairs nav un ir brīvi pieejami ārzemju pētījumi. Šī darba novitāte ir Friča Bārdas dzejas analīze estētisma ideju un māksliniecisko principu aspektā.

ESTĒTISMS: NELIELS IEVADS

Estētisms ir 19. gs. otrās puses un 20. gs. sākuma mākslas teorijas un prakses parādība, kuras pamatā ir mākslas autonomijas prasība un estētisku kritēriju (pretstatā morāliem vai pragmatiskiem) nozīmes izcelšana attiecībā uz mākslu un dzīvi. Estētismu plašākā nozīmē var saskatīt dažādu laikmetu mākslā. Brokhausa literatūras leksikonā estētisms kā estētisko vērtību primāts tiek saistīts ar vairākiem laikmetiem, sākot ar antīko pasauli, bet modernā estētisma aizsākums tiek meklēts romantismā: *Estētisma elementi ir atrodami jau antīkajā laikmetā un renesansē, manierismā un rokoko. Modernais estētisms sakņojas agrīnā romantisma prasībā pārvērst dzīvi mākslas darbā („poetizēt”) un veidoja dendisma aprīsi (Zūge)* (Brockhaus 2007, 47). Estētisms ir nevis vienots virziens, bet tendence vairākās romantiskā tipa literatūras izpausmēs, kas pretstata sevi paralēli eksistējošajam naturālismam. Meclera literatūras leksikonā (*Metzler Literatur Lexikon*) kā vienojošais faktors minēts mākslas mimētiskās funkcijas noraidījums: *...ar estētisma jēdzienu tiek apzīmēts vēsturisks laikmeta strāvojums 19. gs., kas iegūst kontūras kā kustība pret apmēram tajā pašā laikā formējošos naturālismu. Apzīmējums „estētisms” parasti tiek lietots kā apkopojošs jēdziens daudzajām atšķirīgajām Eiropas pēcromantisma antīmimētiskās literatūras un mākslas izpausmēm, kā simbolismam, dekadencei, fin de siècle, jūgendstilam u.c.* (Simonis 1998,4).

Viktors Žmegačs izceļ pretstatījumu naturālismam un par estētisma centrālo ideju uzskata mākslai piešķirto augsto rangu: *Tas darbojas galvenokārt kā skavu/iekavu jēdziens [Klammerbegriff] ar uzdevumu nosaukt vienā vārdā visu vienlaikus ar*

*naturālismu topošo un tam pretī nostatīto strāvojumu kopīgos vilcienus. (...) Semantiski estētisms piedāvā sevi kā stipri abstrahējošs virsējdzienis, kas ir piemērots, lai sintētiski nosauktu atšķirīgu vēsturisku grupējumu būtiskās pazīmes. (...) Jēdziens aptver kultūras strāvojumu kopumu (19. gs. un 20. gs. sākumā), kuros mākslinieciskajai jaunradei tiek piedēvēts augstākais antropoloģiskais vai arī sociālais rangs un māksla tiek uzverta kā pilnībā patstāvīgs pretmets realitātei (Žmegač 1987,20). Monogrāfijas *Eiropas estētisms* (1978) autors Ralfs Rainers Vutenovs (Wuthenow, dz. 1928) saskata estētisma literatūrā modernisma aizsākumus: *Svarīgi modernisma elementi ir atpazīstami jau šeit, tādēļ estētisms varbūt nozīmē vairāk nekā tikai modernisma uvertūru. Pie šiem elementiem pieder dzejas subjekta desakralizācija, pasaules demitoloģizācija, mākslinieka atmaskošana, mākslas attīrīšana no dabiskajiem un naturālistiskajiem elementiem, jaunā mākslinieciskās izteiksmes precizitāte un lietšķums, neglītā produktīva uzņemšana, visbeidzot arī skaidras opozīcijas iezīmēšana starp mākslinieku un sabiedrību* (Wuthenow 1978,277).*

Daugavpils Universitātes literatūrzinātnieks Fjodors Fjodorovs iekļauj estētismu bīdermeijera kultūras tipā: *...bīdermeijers rodas kā pārejas kultūra no romantisma uz reālismu. Vēlīnais romantisms ir tas romantisma variants, kurā galīgais-bezgalīgais sakralizēts kā Sātans-Dievs. Bīdermeijers noņem vertikāli un transformē mitoloģisko divpasauli „pozitīvajā divpasaulē”, t.i., pasaulē ar pozitīvām un negatīvām vērtībām (skaista pasaule – bezjēdzīga pasaule, tikumīga pasaule – netikumīga pasaule). (...) Bīdermeijeru raksturo vairāku subkultūru simbioze, kuras apvieno strukturāla divpasaulība (pozitīvā realitāte — negatīvā realitāte) un atdala šīs divpasaulības dažādā semantiskā papildītība, semantiskā būtība. Galvenās bīdermeijera subkultūras ir: 1) neoromantisms; 2) estētisms; 3) sociālētiskais bīdermeijers. Šajā plānā bīdermeijera kultūra ir modernisma kultūras pirmsākums* (Федоров 2008,16).

Estētisma rašanās ir saistīta ar vairākām sociālām parādībām buržuāziskās sabiedrības veidošanās un attīstības laikā. Izmaiņas mākslinieka attiecībās ar sabiedrību nosaka pāreja no mecenātisma sistēmas uz brīvo tirgu. Feodālajā sabiedrībā, kā raksta Hanss Zanderss (Sanders), *māksla bija cieši saistīta pie valdošās kārtas vērtībām. Turpretī buržuāziskajā sabiedrībā pastāvēja daudz atšķirīgu sociālo grupu pieprasījums* (Sanders 1979,56). Estētismu viņš skata kā to

mākslas veidu, kas norobežojas no politiskās publiskās sfēras: *Privātā sfēra un publiskums attīstās kā atdalītas jomas. Tas savukārt nozīmē radikālas izmaiņas literatūras/mākslas institūcijas objektivācijas sfērā. Līdz ar to mākslas iespējām pieder vai nu primāri privātās dzīves normu, vai arī primāri sabiedriski publiskās jomas normu apstrādāšana. Citiem vārdiem: estētisma un angažētās mākslas paralēlisms kļūst sabiedriski iespējams. (..) Estētisms apzīmē to mākslas institūcijas pamatvariantu pilsoniskajā sabiedrībā, kas izceļas ar literārās un politiskās publiskās telpas atdalīšanu [Entflechtung] (Sanders 1979,57).*

Visbeidzot, skaistuma reliģiju sludinošie mākslinieki pretstata sevi pašai buržuāziskajai sabiedrībai, nespējot pieņemt kultūras pakļaušanu racionālismam un utilitārisma. Kā parāda Umberto Eko *Skaistuma vēsturē* (tulk. Dace Meiere), mainīgās mākslinieku attiecības ar sabiedrību nosaka vairāki vienlaicīgi procesi: *Mākslinieks apjauš, cik nomācoša un tirāniska ir industriālā pasaule, redz, kā aug metropoles, kur kā skudru pūzni ņudz milzīgi, anonīmi pūļi, viņš vēro, kā rodas jaunas šķiras, kas estētiskās vajadzības nebūt neuzskata par svarīgākajām, un jūt aizvainojumu pret jaunajām mašīnām, kuru formas neslēpti pauž jauno materiālu tīro funkcionalitāti, turklāt demokrātiskās idejas, kas gūst arvien lielāku piekrišanu sabiedrībā, mākslinieks uztver kā sev naidīgas un saprot, ka apdraudēti ir viņa ideāli, — un viņš nolēm j kļūt par citādo, par divaino. Tā rodas vistīrākā estētiskā reliģija, un ar devīzi „mākslu mākslai” nostiprinās doma, ka skaistums ir visaugstākā vērtība, kas jāsasniedz par katru cenu, un tāpēc daudzi pat savu dzīvi izdzīvo kā mākslas darbu (Eko 2009,329-330).*

Estētisms reaģē uz mākslinieka izolāciju un funkcijas zudumu ar diviem pretējiem dzīves modeļiem. Daļa mākslinieku aizvieto zudušo saturu ar formas virtuozitāti un realizē mākslas kultu kā atteikšanos no dzīves, veltot visas pūles skaistuma iemiesošanai mākslas darbos. Franču romānists Flobērs (Gustave Flaubert, 1821-1880) pēc ceļojuma uz Austrumiem (1849-1851) apzināti distancējas no dzīves, kļūdamas it kā par mākslas mūku (Wuthenow 1978,76-80). Umberto Eko raksta: *Flobēra tēls mums lieliski parāda, cik daudz tehniskas meistarības un cik daudz askētisma varēja piemist l'art pour l'art reliģijai. Flobēra darbos valda vārda kults, (..) viņa ideāls allaž ir un paliek bezpersoniska, skaidra, precīza valoda, kas ar stila spēku vien spēj padarīt skaistu ikvienu sižetu (..) (Eko 2009,339-340).*

Alternatīvs uzvedības modelis, ko izteikti izmanto Vailds un Bērdslis (Aubrey Beardsley), daļēji Prusts (Marcel Proust) un d'Annuncio, ir dendisms. Eko par šo parādību raksta: *Elégance, ko tāpatina ar vienkāršību (kas reizēm novesta līdz ekscentriskai divainībai), apvienojas ar jūsmošanu par paradoksāliem izteikumiem un provokatīvu rīcību (..) dzīvesveids ir slīpējams un veidojams kā mākslas darbs, tiecoties to pārvērst par spožu skaistuma paraugu. Nevis dzīve tiek ziedota mākslai, bet māksla tiek pielietota dzīvē (Eko 2009,333-334).*

Estētisma jēdziena pamatā ir pretstatījums starp estētisko un ētisko kā vērtību sistēmām un dzīves veidiem. Vienkāršoti estētisko eksistenci varētu skaidrot kā estētiskās distances (morāli, utilitāri un emocionāli neitrālā vērojuma, kas ir priekšnosacījums mākslas darba estētiskai novērtēšanai) attiecināšanu uz dzīvi. Estētiskā eksistence tiek bieži ar dažādu attieksmi atspoguļota 19. gs. otrās puses un 20. gs. sākuma literārajos darbos kā neiesaistīšanās dzīvē, vērojoša un morālei nepakļauta dzīve. Uztverot dzīvi kā estētiski vērojamu fenomenu, šo darbu varoņi ne tikai noliedz morālus apsvērumus, bet arī norobežojas no nepastarpināta pārdzīvojuma. Spilgtākais estētiskās eksistences atainojums literatūrā ir Ijsmana (Joris-Karl Huysmans) romāns *A rebours* (1884). Austriešu rakstnieka fon Hofmanštāla *Mulķis un nāve* (1894) un 672. *nakts pasaka* parāda šī dzīvesveida negatīvās sekas.

Vairāki avoti raksturo skaistumu kā vienīgo estētisko kategoriju, kam estētisms piešķir nozīmi. Tomēr precīzāk būtu teikt, ka estētisma galvenās ir estētiskās kategorijas (nevis ētiskās), starp kurām skaistums ir centrālā. Pasaules kā estētiska fenomena uztvere ļauj pieņemt neglīto un disharmonisko kā mākslinieciskas spēles elementus (Nīče 2005,54). Saskaņā ar Vaildu, tikai mākslai piemīt spēja sniegt cilvēkam tīras emocijas – piemēram, skumjas bez rūgtuma, jo tās nesaista ar reālu nelaimi (Wuthenow 1978,158). Uztverot un vērtējot dzīvi ar mākslinieciskiem kritērijiem, Vailda romāna *Doriana Greja ģimietne* galvenais varonis novērtē aktrises pašnāvību kā mākslinieciski augstvērtīgu traģiskā izpausmi, kādu viņa nav spējusi sasniegt savā profesionālajā darbībā.

Tomēr skaistums ir galvenais mākslas mērķis, un šajā laikmetā skaistumu sāk uzskatīt par kaut ko tādu, ko ir spējīga radīt tikai māksla. Dabu pārsvarā uztver kritiski. Umberto Eko raksta: *Agrākajos gadsimtos nereti bija grūti saskatīt (mūsdienās tik pašsaprotamo)*

sakarību starp mākslu un skaistumu, un tieši šai laikmetā, kad arvien spēcīgāk izpaužas zināma nicīga neiecietība pret dabu, māksla un skaistums savienojas nešķiramā pāri. Nav skaistuma, kas nebūtu mākslas radīts; vienīgi mākslīgais var būt skaists. (..) Rupjā daba nespēj izveidot skaistumu, ir jāiejaucas mākslai, kas tur, kur iepriekš valdījusi vien nejauša nekārtība, rada vajadzīgu un pabeigtu organismu. (..) No domas, ka māksla rada otru dabu, dekadenti nonāk pie idejas, ka ikviens pret dabu vērstā vardarbība, lai arī cik dīvaina un slimīga tā būtu, ir māksla (Eko 2009,140). Šo apgalvojumu Eko ilustrē ar epizodi no Ijsmana romāna *A rebours* jeb „Ačgārni” (arī *Against Nature*). Romāna galvenais varonis Dezesēns, kurš rada sev mākslotu sajūtu pārpilnu dzīvi vidē, kura ir tikpat samākslota (Eko 2009,341-342), šajā epizodē, būdams neapmierināts ar estētisko iespaidu, kādu rada dzīvs bruņurupucis pat uz pieskaņotas krāsas paklāja, liek inkrustēt tā bruņas ar dārgakmeņiem. Tajā pašā laikā angļu esejists un viens no ietekmīgākajiem estētisma teorētiķiem Volters Peters mākslu nenostāda pretrunā ar dabu un dzīvi, bet skata mākslu kā līdzekli dzīves izjūtas kāpināšanai, notverot aizplūstošos skaistos mirkļus (Wuthenow 1978,139). Friča Bārdas pazītā un cienītā austriešu dzejnieka un prozista Dautendeja impresionistiskajos dzejoļos smalki uztvertas dabas ainavas noskaņas, veidojot sastatījumu ar cilvēku izjūtām. Dabas estetizācija ir neatņemama 19./20. gs. mijā uzplaukstoša

Karel Hlaváček. *Max Dauthendey*. 1896

jūgendstila sastāvdaļa. Jūgendstilu ar estētismu vieno ornamentālizācija un skaistuma izcelšana; F.P. Fjodorovs skata jūgendstilu kā modernisma apakšsistēmu, kurā pāriet estētisms savā beigu posmā. Tātad rezervētā atieksme pret dzīvi un dabu estētismā ir plaši izplatīta, bet ne universāla.

Estētismu kā literāru stilu nosaka mākslas atteikšanās no mimētiskās funkcijas, kas izpaužas gan eksotisku tēlu izvēlē un laikmetu stilizācijā, gan dzejas tendencē ar satura enigmātiskumu un skaniskās puses izkopību tuvoties mūzikai. Viena no raksturīgākajām estētisma literatūras īpašībām ir distancēšanās no realitātes, kas galvenokārt izpaužas vēstures vai mītu stilizācijā. Džonsons (Robert Vincent Johnson) apraksta to kā kustību *gan dzejā, gan glezniecībā prom no laikmetīgās dzīves uz antīkas, eksotiskas vai pastorālas fantāzijas valstībām* (Johnson 1969,24). Kudons (John Aanthony Cuddon) savukārt piezīmē, ka estētisms atjauno *arhaiskās izteiksmes formas un arhaisku valodu (..) un plašu klasiskās mitoloģijas kā ideju izteikšanas ietvara lietojumu: Svarīga estētiskā kulta daļa bija medievalisms (medievalism) un interese par bruņnieciskumu un romantiku* (Cuddon 1998,13). Šī tendence ir īpaši raksturīga Prerafaelītu brālībai Anglijā. Fon Hofmanstāls, komentējot Petera esejas, raksta, ka estētisma būtība ir opija reibumam līdzīga ļaušanās stilizētas, idealizētas pagātnes valdzinājumam (Wuthenow 1978,133). Džonsons atzīmē, ka estētismam raksturīga pievēršanās tabu tēmām, *īpaši dzejā, tādu apziņas stāvokļu attēlošana, kas saskaņā ar vispārpieņemtajiem standartiem un tabu bija vai nu apšaubāmi paši par sevi, vai pārāk intimi publiskai izrādīšanai* (Johnson 1969,24). Daļēji to nosaka estētisma atsacīšanās no mākslas morālajiem ierobežojumiem un distancēšanās no buržuāziskās sabiedrības vērtībām. Bez tam, estētisma mākslinieciskās programmas galvenā priekšrocība, salīdzinot ar naturalismu, ir spēja un centieni izteikt personisko, atsevišķa cilvēka dvēselē ieslēpto pretstatā tipiskajam un objektīvi izmērāmajam.

Viens no galvenajiem estētisma literatūras ideāliem formas ziņā ir uzskatāmi maņu tēli (Cuddon 1998,12). Džonsons precizē, ka estētisma literatūrai ir raksturīgs *augsts maņu – īpaši vizuālās – tēlainības un apraksta vērtējums*. Tēliem un citām formas īpatnībām estētisma literatūrā piemīt pašvērtība un zināma neatkarība no teksta satura; estētisms izceļ *stilstiskus un formālus līdzekļus ne tikai kā piemērotus attiecīgajai tēmai, bet kā intriģējošus pašus par sevi* (Johnson 1969,24).

Saistībā ar mākslas mimētiskās funkcijas nolīgumu un formas dominanti pār saturu estētisma dzeja tiecas tuvināties mūzikai. Mūzika kā tīrās mākslas ideāls ir kopīga Malarmē (Stéphane Mallarmé) un Petera uzskatiem (Wuthenow 1978,107), jo tai nav no formas atdalāma saturs. Rodas ideja, ka dzejoļa pamatā vajadzētu būt nevis realitātei, bet mūzikai. Edgars Allens Po dod piemēru dzejnieka radošajam procesam, aprakstot, kā saceļis poēmu *Krauklis* (*The Raven*), vispirms izvēloties dzejoļa noskaņu un tai piemērotus muzikālus paņēmienus un tad izdomājot refrēnam piemērotu situāciju (Johnson 1969,56-57). Saskaņā ar šo principu, vārdu nozīme dzejā (tāpat kā tas ir dziesmā) tiek pakārtota skaņai (Johnson 1969,58).

Tā kā forma tiek uztverta kā galvenā mākslas darba vērtība, teksta saturs bieži vien netiek skaidri izteikts. Džonsona ieskatā nosacīto saturs apspiešanu vai neskaidrību *dzejā sasniedza, pakārtojot precīzo valodas lietojumu pusmūzikālai noskaņas izsaušanai un izceļot stilistiskus un formālus līdzekļus* (Johnson 1969,24). Neskaidrai izteiksmei var būt par pamatu arī centieni radīt lasītājā atklāsmi, liekot nojaust kaut ko tieši neizsakāmu. Franču simbolists Malarmē: *Nosaukt priekšmetu vārdā nozīmē iznīcināt trīs ceturtdaļas dzejoļa baudas, kas gūstama, visu uzminot pamazām. Dot mājienu – lūk, sapnis*. Citējot šo Malarmē izteikumu kā simbolismam raksturīgā skaistuma platonisma izpausmi, Eko komentē to šādi: *Lietas nevajag parādīt vispusīgi, skaidri un saskaņā ar klasiskajiem dzejas likumiem (...). Tumsas tehnika, tēlu piesaušana, izmantojot baltus plankumus, noklusējumi, prombūtnes poētika – tikai ar šo paņēmieni palīdzību visaptverošā Grāmata beigu beigās varēs atklāt „skaistuma nemainīgās mežģīnes”* (Eko 2009,349-350). Simbolismā un impresionismā klātesošais atklāsmes jēdziens, ko Eko sauc par epifāniska redzējuma estētiku, ir saistīts ar estētisma kā skaistuma reliģijas mistisko aspektu: *Epifānija ir ekstāze, taču ekstāze bez Dieva, – materiālistiska ekstāze, kurā atklājas nevis transcendence, bet šīs pasaules lietu dvēsele* (Eko 2009,354). Skaistuma uztveri atklāsmes mirkļos izklāsta Peters eseju krājuma *Renesanse* noslēgumā: *Ik pa brīdim formas pilnība atklājas kādā delnā vai sejā; kāda krāsas nianse pakalnos vai jūras ūdeņos ir smalkāka par citām; kāda kaislība, redzējums vai intelektuāls uzbudinājums šķiet neatvairāmi reāls un valdzinošs – tikai uz šo īso brīdi. Un galīgais mērķis ir nevis pieredzes rezultāts, bet gan patī pieredze. (...) Vienmēr degt šādās spēcīgās, dārgakmeņa [sic] mirdzumam*

līdzīgās liesmās, vienmēr saglabāt sevī šo ekstāzi – tie ir īstie panākumi dzīvē (Eko 2009,353).

Skaistuma misticisms ir viziteiktākais Raskina (John Ruskin) darbos, kas stipri ietekmēja angļu sabiedrību 19. gs. vidū, it īpaši Prerafaelītu brālību. Atsaucoties uz Raskinu, Eko norāda, ka *skaistuma mīlestība ir pielūgsmes pilna mīlestība pret dabas brīnumu un tajā it visur manāmajām dievišķas klātbūtnes zīmēm; daba ikdienišķajā mums atklāj „dziļu lietu līdzības, dievišķuma analogijas”* (Eko 2009,351).

Turpinājums sekos

Par Kārļa Dziļlejas Fonda balvas laureāti Unu Alksni skat. JG268:30.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

Brockhaus, F. A. (Red.) (2007) *Der Brockhaus. Literatur*. Mannheim, Leipzig: F. A. Brockhaus.

Cuddon, J. A. (1998) *A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Eko, Umberto (2009) „Skaistuma reliģija”. *Skaistuma vēsture*. Sastād. Umberto Eko. Rīga: Jāņa Rozes apgāds: 328-359.

Федоров, Ф. П. (2008) *Европейская культура XIX века как система* (Eiropas 19. gs. kultūra kā sistēma). Daugavpils: Saule: 9-25.

Johnson, R. V. (1969) *Aestheticism*. London: Methuen & Co Ltd.

Mauriņa, Z. (1938) *Friča Bārdas pasaules uzskats*. Disertācija. Rīga: Valters un Rapa.

Sanders, H. (1979) „Naturalismus und Ästhetizismus. Zum Problem der literarischen Evolution”. *Naturalismus. Ästhetizismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag: 56-102.

Simonis, A. (1998) „Ästhetizismus”. *Metzler-Lexikon Literatur- und Kulturtheorie*. Stuttgart, Weimar: Metzler: 4-6.

Wuthenow, R.R. (1978) *Muse, Maske, Meduse: Europaischer Ästhetizismus*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Žmegač, V. (1987) „Ästhetizismus”. *Moderne Literatur in Grundbegriffen*. Frankfurt am Main: Athenaeum: 20-24.

Liene Lauska

LITERĀRĀS DAILRADES ATSĀKŠANA VĀCIJĀ

Pēteris Ērmanis, Jānis Jaunsudrabiņš,
Zeltīte Avotiņa, Irma Bērziņa, Oskars
Kalējs, Vilis Lesiņš, Nikolajs Lečmanis

Rakstnieka darbs – gan vaļasprieks, dažreiz pat dzīves jēga un nepieciešamība – ir rakstīt. Parasti neviens neraksta noveles, romānus vai dzejoļus, lai novietotu tos plauktos, kur laika gaitā tie pārklātos ar aizmirstības putekliem un beigū beigās tiktu izsviesti kā lieka nasta. Iespējams, ka vairākums autoru vēlas, lai viņu darbi tiktu lasīti, varbūt pat ar prieku un sajūsmu, līdz ar to sniedzot autoram atzinību. Rakstīšanu var pakļaut vienkāršotai prof. Abrahama Harolda Maslova hierarhijas sistēmai, proti, tā ir eksistenciāla pamatnepieciešamība – tāpat kā slāpju veldzēšana, izsalkuma remdēšana, vajadzība izgulēties. Sistēmas priekšpēdējā stadijā norādīta tiekšanās pēc sabiedrības atzinības, tātad arī pēc sava literārā darba pozitīva novērtējuma. Arī hierarhijas pēdējais, visaugstākais līmenis – nepieciešamība pēc kultūras un savas personības pilnveidošanas – pielīdzināma ne tikai kultūras baudīšanai bet arī tās radīšanai un līdz ar to aktīvai kultūras bagātināšanai. No sacītā izriet trīs rakstnieka iekšējie dzinējspēki: rakstnieka pašizpaušmes pamatnepieciešamība, indivīda tieksme pēc sevis garīgas pilnveidošanas un līdz ar to – kultūras bagātināšana. To apstiprina šeit atlasīto Vācijas trimdas literātu dzīves ieskicējumi.

Nedaudz melanholiskais rakstnieks-reālists, dzejnieks, literatūrvēsturnieks Pēteris Ērmanis (1893-1969), kurš kopā ar sievu un meitu dodas trimdā (1944), atsāk rakstīt jau pirmajā garākajā uzturēšanās vietā Lužicē (Luschitz), Sudetijā (tagad Čehijā), neraugoties uz to, ka jānododas smagam fiziskam darbam un barakā ievietotas vairākas citas bēgļu ģimenes.¹ Par šo posmu uzinām nevis no rakstnieka bagātīgo atmiņu

Liene Lauska

grāmatām, bet gan no vēstulēm viņam tuvai paziņai, rakstniecei Ofelijai Sprogerei-Jansonei. Ērmanim bijusi nepieciešamība rakstīt, sevi izpaust.² *Ka pieradis esmu / pie dzīves pierāda tas, ka varu „dzejot” barakas atmosfērā un apkārtējais troksnis, kildas etc. mani traucē ļoti maz. Bet tā dzejošana gan tikai pēdīnās liekama. Formālās apdares nav, vārsmas plikas, labākā gadījumā.*³ Līdzīgi izteikumi, kuros viņš īpaši izceļ rakstīšanas neatvairāmo dabu, atrodami papildus arī citās Sprogerei-Jansonei adresētās vēstulēs. Literāta rakstāmgalds barakas šaurībā ir dēlis, pārlikts pāri gultas abiem galiem.⁴ Dzejoļi, bēdīgi un pesimisma pilni, sākumā šķietami rakstīti bez nodoma tos publicēt (1944.26.XI).⁵ Attiecībā uz savu daiļradi, viņš nedomājot mainīties, bet esot jāpieņem tāds, kāds viņš ir,⁶ sacerētie dzejoļi esot nevērtīgi.⁷ Arī vēlākajos gados dzejnieka primārā tieksme ir rakstīt.⁸

Pētera Ērmaņa literārajā devumā trimdā (ieskaitot pēc viņa nāves publicētajā) ietilpst dzeju krājumi *Es sludinu* (1920, 1969), *Svešos kalnos* (1946), *Lapu lasītājs* (1955), *Pelēkā puķe* (1971), *Izkaisītie dzejoļi* (1978) un prozas grāmatas *Satikšanās* (1935, 1978), *Atmiņu vija* (1936, 1954), *Paziņu portreti* (1937, 1986), *Sejas un sapņi* (1955), *Smeldzīgais smaids* (1958).

Kad un kāpēc Jānis Jaunsudrabiņš (1877-1962) atsāka rakstīt trimdā? Grāmatā *Es stāstu savai sievai* viņš raksta, ka 1945. gada vasarā Verfenē (tagad Bünde-Werfen) domājis tikai par barību un līdz ar to esot *kļuvis pilnīgi apātisks pret mākslu, pret iespiestu vārdu, jā, pat pret kolēģām un draugiem.*⁹

Kad un kāpēc Jānis Jaunsudrabiņš (1877-1962) atsāka rakstīt trimdā? Grāmatā *Es stāstu savai sievai* viņš raksta, ka 1945. gada vasarā Verfenē (tagad Bünde-Werfen) domājis tikai par barību un līdz ar to esot *kļuvis pilnīgi apātisks pret mākslu, pret iespiestu vārdu, jā, pat pret kolēģām un draugiem.*⁹

2. Pētera Ērmaņa vēstule (1945.10.I) Ofelijai Sprogerei-Jansonei atrodas Pētera Ērmaņa muzejā Minsterē, Vācijā (turpmāk: PĒMM).

3. PĒMM.

4. Pētera Ērmaņa vēstule (1946.26.IV) Ofelijai Sprogerei-Jansonei – PĒMM.

5. PĒMM.

6. Pētera Ērmaņa vēstule (1947.24.IV) Ofelijai Sprogerei-Jansonei – PĒMM.

7. Piem., Pētera Ērmaņa vēstule (1944. 26.XI) Ofelijai Sprogerei-Jansonei – PĒMM.

8. Austras Rudzītes rakstnieka apciemojuma (1964.10./11.IV) piezīmes – PĒMM.

9. Jānis Jaunsudrabiņš. *Trimdas raksti* III. Rīga: Signe, 2007:153.

1. Edmunds Zirnītis. *Dzīvotājs dzejā. Pēteris Ērmanis (1893-1969)*. Colorado Springs: Zīrņa zieds, 1987: 23.

Jāpiebilst, ka minētā grāmata ir lielākoties prozas darbs, nevis precīza norišu dokumentācija. Citi izbēgušie literāti, uzzinājuši par Jaunsudrabiņa atrašanās vietu, vēstulēs lūdza, lai viņš atsūta kaut ko publicēšanai. Trimdas avīzē *Latviešu Balss* iespiesta (1944.20.XII), cik zināms, pirmā¹⁰ publikācija trimdā – tēlojums „Sapņu kamanās”. Pirmais lielākais trimdā aizsāktais darbs bija grāmatas *Es stāstu savai sievai* pirmsākums (aptuveni 1944.X/XI). Iemesls atsākšanai rakstīt bēgļu laikā trimdā – pirmkārt, emocionāla un psihiska dzimtenes atstāšanas pārstrādāšana. Otrkārt, kā jau caurcaurēm rakstniekam – kaila nepieciešamība rakstīt, gribas *Darba*,¹¹ viņš raksta (1945.19.IX) J. Reķim.

Maigā latviešu trimdas lirīķe Zeltīte Avotiņa (1925-1982), savu pirmo dzejoli „Dzeltenā pīpene” (*Tēvija* 1943.26.XI) sacer tikai nepilnu gadu pirms došanās bēgļu gaitās 1944. gada otrā pusē. Viņas vienīgā dzeju grāmata latviešu valodā *Madaras* (1962) nebija ne plānota, ne iecerēta.¹² Otrais un pēdējais krājums iznāk vāciski – *An den Toren des Wunders* (1979). Citējot Avotiņu: *par iespējamu nākošo dzejoļu krājumu nesmu vēl pat ne domājusi, jo dzejošana nav mans dzīves uzdevums un mērķis. Dzejošana man vairāk vai mazāk ir tikai gadījuma darbs un blakus parādība, jo pirmām kārtām esmu mājasmāte*.¹³ Avotiņa sākusi dzejot no tā brīža, kad iemācījusies rakstīt.¹⁴ Jāsecina, ka dzejošanai viņa nepievērsa īpašu uzmanību, tā pastāvēja vienlaikus it kā pati no sevis, bija dzīves pašsaprotamība un daļa no Avotiņas literārās identitātes.

Irma Bērziņa (1910-1992) – Vācijā kopš 1945. gada – arī, tāpat kā Zeltīte Avotiņa, dzejoja tikai palaikam, bet tematiski viņa ir radikāli pretēja Avotiņas gleznainajai lirīkai. *Rūpes par ģimeni un darbs sabiedrībā*¹⁵ liedz Bērziņai iespēju pilnībā nodoties dzejošanai, neesot bijis laika sēdēt pie galda un rakstīt.¹⁶ Bērziņas pirmais darbs – bērnu grāmata pantos *Grāmata par deviņiem rūķiņiem* (1944) tiek izdota vēl pirms bēgšanas.

Trimdas gados izdoti dzeju krājumi *Skrejceļā* (1965), *Nopietnības lauks* (1968) un divvalodu izdevums (latviešu, vācu) *Bez sejas – Ohne Gesicht* (1976). Pamattēma viņas daiļradei jeb, dzejnieces pašas vārdiem, *sīkaijai prozai – ...mana zeme, mans pamats, uz kura svešumā varu pastāvēt, spēju izdzīvot*.¹⁷ Tātad, Bērziņas dzejošana bija galvenokārt egoistiskas dabas, lai pārvarētu sāpi par zaudēto dzimteni.

Oskara Kalēja (1911-1990) stāstītāja spējas atzinīgi novērtēja Pēteris Ērmanis jau 1946. gada apjomīgajā apskatā par latviešu rakstniecību trimdā¹⁸. Kalēja rakstīšanas pirmsākumi meklējami jau pamatskolā, rakstīt esot sācis aiz nejaušības¹⁹. Pirmais stāsts tika iespiests Latvijā (1939). Rakstnieka daiļrade apkopota divās trimdā izdotās stāstu grāmatās – *Dzimtenes vīraks* (1946) un *Profesora kundzes vēstules* (1960). Skopajam rakstnieka devumam iemesls bija nodošanās lielākoties žurnālistikai – aptuveni 17 gadi velīti Vācijā iznākušajam laikrakstam *Latvija*. Vēstulē Alfredam Gāteram viņš raksta (1975.27.IX), ka gatavojoties atkal rakstīt... Tātad rakstnieka trimdas posms pavadīts, gaidot uz laika sprīdi, kad viņš varētu atkal nodoties literārajai darbībai, kura viņam acimredzot visus trimdā pavadītos gadus ir trūkusi.

Vilis Lesiņš (1903-1982) varējis savai mūzai ļaut runāt tikai gandrīz vai vienīgi pa nakts stundām²⁰. Pirmais literārais darbs – skice „Bez dzīves” iespiests Liepājas periodikā (1923) un kopumā publicētas aptuveni 15 grāmatas, kuru trešā daļa laista klajā trimdā. Varonības stāstnieks²¹, kurš no daiļrades aizsākumiem palicis uzticīgs savai literārajai tematikai – idealizētam cīnītāja portretējumam, bijis pārliecināts, ka nevajag ne kompozīcijas, ne formas, ne stila problēmu – tikai jāsēstas pie galda ar spalvu rokā un jāgaida, ko saldā iedvesma diktēs²². Rakstnieka literāro devumu kvantitatīvi vērtējot, viņam šī metode ir līdzējusi, neskatoties uz trimdas ne vienmēr labvēlīgajiem darba apstākļiem, turpināt savu literāro darbību.

10. Jānis Jaunsudrabiņš. *Trimdas raksti* I. Rīga: Signe, 2000:17.

11. Turpat:26.

12. Alvilis Vitrups. „Apskats. Mūsu autore”. *Daugavas Vanagi* 1963,6:21-22.

13. Turpat.

14. Jānis Sudrabiņš. „Daiļuma meklētāja dzīvē un dzejā”. *Latvija* 1975,6:3.

15. Jānis Sudrabiņš. „Divu kultūru pasaulē”. *Latvija* 1985,13:8.

16. Viola Ūdre. „Irma Bērziņa dzīvē un dzejā”. *Universitas* 1986,57:76.

17. Valija Ruņģe. *Latviešu literātūras darbinieki Rietumu pasaulē*. 1991:74.

18. Pēteris Ērmanis. „Latviešu rakstniecība trimdā”, *Latviska Laika Grāmata* 1947:82.

19. Jānis Sudrabiņš. „Pa mūža gadu kāpnēm”. *Laiks* 1961,18:3.

20. Jānis Sudrabiņš. „Vilis Lesiņš – jubilārs”. *Daugavas Vanagi* 1953,32:28.

21. Alfons Francis. „Varonības stāstnieks Vilis Lesiņš”. *Aizsargs* 1938,1:8a.

22. Pāvils Klāns. *Trimdas rakstnieku vēstules* II. 1982:148.

Nikolajs Lečmanis (1904-1986) sāka dzejot jau pamatskolā. Pirmie dzejoļi parādījās periodikā jau Latvijā (1924), bet pirmie dzejoļu krājumi nākuši klajā trimdā – *Zvaigzne logā* (1962), *Es eju savā gaismā* (1968), *Es pasaules tirgū* (1976) un miniatūru grāmata *Karavīra nenosūtītās vēstules* (1947). Spilgtu trimdas literāta iekšējo nesamierināšanos ar sevi atspoguļo sekojošās rindas: *Rodas pa jaunam dzejolim, bet vienmēr ir sajūta, ka daru par maz, ka otram dzeju krājumam vajadzētu tapt ātrāk, bet avižnieka darbs visiem literātiem ir samazinājies daiļdarbu rašanos. Taču tie ir tie darba augļi, kas paliek ilgākam laikam.*²³

Nikolaja Lečmaņa laika trūkuma problēmātika vieno visus šeit minētos trimdas literātus. Doma, ka viņu literārais devums būtu bijis ievērojami bagātāks, ja nebūtu rūpju par maizes darbu. Īpaši Jānis Jaunsudrabiņš un Pēteris Ērmanis bieži kritizēja laika trūkumu un rakstīšanai nepiemērotos apstākļus. Tieši šis iekšējais nemiers, kurš liecina par mūžīgu tiekšanos pēc literāta „ideālajiem darba apstākļiem”, kuriem nekad nav bijis un nebūs saskarsmes punktu ar realitāti, ir literāta dzinējspēks. Turpretī pašapmierinātība, sevis iekšēja cildināšana, mākslas jomā ir tikpat iznīcinoša kā pieticība. Rakstnieka literārās darbības ražīgumam noteicošais kritērijs ir nevis laika trūkums, bet gan māksla, pat pārcilvēciska tieksme savu dvēseli, savu mirkļa iespaidu, savu domu izklāstīt uz papīra lapas visisākajā laika sprīdī, it kā pastarpus, blakus ikdienai, neizmirstot ne detaļu no tā, kas iekodēts atmiņā, gaidot uz brīvo laika sprīdi.

Visi uzskaitītie literāti uzsākuši savu literāro karjeru vai spēruši savus pirmos soļus rakstniecībā jau dzimtenē, un daiļrades turpināšana trimdā bija tās dabisks turpinājums. Raksta iesākumā minētie rakstnieka iekšējie dzinējspēki – mākslinieciskās pašizpaušmes pamatnepieciešamība, tieksme pēc garīgās pilnveidošanas un līdz ar to latviešu kultūras bagātināšana – dominē visu šo trimdas rakstnieku dzīvesstāstos. Mākslinieciskā mūza ir iedvesmotāja, nevis maizes devēja, tāpat kā literāts ir ideālists, nevis materiālists. □

Jaunajai filoloģijas doktorei (Universität Greifswald, Deutschland) un profesionālai tulkotājai Lienei Lauskai iznākusi grāmata *Pēteris Ērmanis und Jānis Jaunsudrabiņš: Die soziale und kulturelle Integration lettischer Schriftsteller in Lettland und im deutschen Exil*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien, 2011. 345 lpp.

Juris Silenieks

ASIMETRISKAS ŠADERĪBAS – ĒRMANIS UN JAUNSUDRABIŅŠ

Pārdomas, lasot Lienas Lauskas grāmatu

No pirmā acu uzmetiena var šķist, ka Lienas Lauskas pasākums atcelt saulītē divus savā laikā visai iecienītus rakstniekus ir sava veida *coup de force*. Mūsdienās šī ievēriba gan nav tajā pašā spožumā, it sevišķi attiecībā uz Jaunsudrabiņu, kuru palaikam mūsu kultūras soģi visai devīgi apvelta ar apzīmējumu *klasiskis*, un ne jau nelietīgi, īpaši, ja atceramies daža laba franču literatūras kritiķa spriedelējumus par šo iecienīto apzīmējumu, proti, ja kāda vārdu lieto mācības iestāžu klasēs, tad loģiski attiecīgā persona ir klasiskis. Daudziem gan šāds vienkāršojums nebūs pieņemams, taču ērts un pat neizbēgams. Un tie, kas būs palasījušies Dr. Lienas Lauskas pamatīgo nostrādājumu *Pēteris Ērmanis und Jānis Jaunsudrabiņš: Die soziale und kulturelle Integration lettischer Schriftsteller in Lettland und im deutschen Exil*. (Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien: Peter Lang, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2011. 345 lpp.), nespēs nopietni iebilst pret šādu klasificējumu, ko varētu arī piešķirt pašai jaunajai zinātniecei – viņas grāmata ir cītīgs un pamatīgs akadēmiskis pētījums. Visvairāk un visciešāk viņa, šķiet, ir piesavinājusies vācu kritikas tradīcijas, ko savukārt ietekmēja franču 19. gadsimta ieradumi, ap kuriem cīkstējās gan labākie un neatlaidīgākie franču patrioti, gan arī viņu noliedzēji. Viena no šīm izēmēm bija izteikts pozitīvisms, kas nāca kopā ar zinātņu uzplaukumu, kur kauzalitāte pieprasīja savu vietu pie bagātīgā banketa galdā. Ipolits Tene (Hyppolyte Taine) bija viens no šīs kustības barvadoņiem. Liene Lauska seko šo pozitīvisma sludinātāju sūtībai.

Grāmatas virsraksts papildināts ar paskaidrojumu: *Latviešu rakstnieku sociālā un kultūrālā integrācija Latvijā un trimdā Vācijā*. Rūpīgi apskatīti tie sociopolitiskie apstākļi, kurus varētu sasaistīt ar abu rakstnieku domām un iztēli. Piemēram, Ērmaņa lauku vienkāršība bērībā Smiltenes apkaimē šķietami aplicina dzejnieka tieksmi novērsties no pilsētas skatiem, pievērsties vairāk kontemplatīvai dzīvei dabas tuvumā. Taču šādas universālas deklarācijas ir ņemamas *cum grano*

23. Teodors Zeltiņš. *Pašportreti*. 1991:74.

Pēteris Ērmanis

salis. Autore pati izceļ Ērmaņa pievēršanos grāmatām jau agrā bērnībā, kā arī klausīšanos pieaugušo stāstos un fantazējumos, kas nākošo rakstnieku attālina no pelēcīgās ikdienas. Jaunais censonis pats sāk rakstīt agri, taču savus vingrinājumus atsakās publicēt – iezīme, kas paliek viņa personībā visu mūžu. Izvairīšanās no skaļuma un plātības. Autore gan daudz nepievēršas dzejnieka dzīves saskaņošanai ar viņa literārajiem darbiem, kā to daudzi ir mēģinājuši darīt. Tā vietā viņa mēģina izvērtēt dzejnieka radniecību ar hernhūtiešiem, bet vēlākos gados viņa pievēršanos ekspresionismam, ar ko Ērmanim ir dažas iezīmīgas saderības.

Pēteris Ērmanis visā visumā paliek provinciāls savrupgājējs. Tāds viņš arī parādījās šo rindu rakstītājam Vircburgas Centrālajā DP nometnē, kur, no sava pagrabiņa dzīvokļa izkāpis, viņš bija redzams staigājam salicis savā nodabā pa nežēlīgi sabumbotās, kādreiz tik gleznainās Bavārijas pilsētas drupām, kurās bija nometināti vairāki tūkstoši latviešu bēgļu.

Bet tas jau nebija vienīgais atmiņu tēls. Ērmani redzējām piedaloties rakstnieku dienās un citos kulturālos sarīkojumos, gan lasot savus darbus, gan arī atsaucot savā fenomenālajā atmiņā dienas, datumus, sastaptos cilvēkus – gan saulainos, gan arī brāzmainos laikos, vienmēr sasaistot visas banālās norises ar kādu kulturālu iezīmi. Atmiņā palicis Ērmaņa stāstījumu cikls, ko saviem kolēģiem un teātra jaunajiem darbiniekiem organizēja Vircburgas latviešu teātra direktors Ģirts Salnais. Bija pagrūti sasaistīt šo ārējo pelēcību ar Pētera Ērmaņa garīgo možumu un spožumu. Katrā ziņā rakstnieka fenomenālā atmiņa iedvesa cieņu pret šo garīgo milzi gandrīz pundurīša paskatā. Bēgļu aprūpei domātajām organizācijām UNRRA un IRO izbeidzot darbību, Vācijas jaundibinātā valdība fiziska darba nespējīgos bēgļus pārveda uz citām nometnēm dažādos valsts reģionos, arī Ērmani, kuram pārceļšanās gaitā bija jāzaudē savi tuvākie piederīgie – meita, dēls, sieva. Draugus un radus pazaudējis,

Ērmanis mira 1969. gadā veco ļaužu nometnē Delmenhorstā.

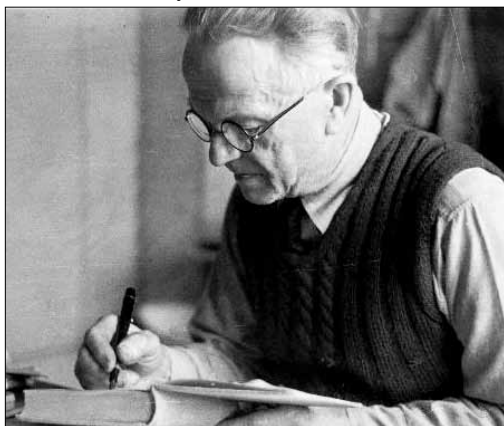
Jānis Jaunsudrabiņš kontrastē ar savu enerģisko iesaistīšanos ne tik vien sava laika rakstniecībā, bet arī glezniecībā, kur viņš pašlaikam ir plūcis laurus un vienlaikus sagādājis iztiku savai ģimenei pašos grūtākajos pēckara gados, un, protams, nemitīgi rakstīdams – gan atmiņas, romānus un esejas, gan arī žanriski tik atšķirīgus darbus kā dzeju un dažāda veida kritiskus apcerējumus.

Dr. Liene Lauska ir sastādījusi žilbinošu bibliogrāfiju, kur katrs centīgs latviešu trimdas literatūras pētītājs varēs atrast sev noderīgas ganības. Ja varētu apzīmēt Pēteri Ērmani par savrupi, kurš tomēr nenoslēdzās no savas sabiedrības, Jaunsudrabiņš savas dzīves pēdējā posmā pēckara gados Vācijā cītīgi nodevās rakstīšanai un publicēšanai, palaikam iesaistoties vācu inteliģences sabiedrībā. Jaunsudrabiņa meita Lilija, precējusies ar vācieti, dzīvoja visai integrēti vāciešos. Jaunsudrabiņa māja Kerbekā (Kerbeck) – kur viņš mira un arī tika apbedīts – izskatās visai grezna, katrā ziņā kontrasts Pētera Ērmaņa veco ļaužu nometnei Delmenhorstā. Kaut arī Jaunsudrabiņa sakari ar vietējo vācu sabiedrību nekad nepārtrūka un ar vietējiem viņam bijušas sirsnīgas un pat tuvas attiecības, viņš nav atstājis ne rindiņu dailliteratūras vāciski. Savā laikā paši patriotiskākie kultūras cēlāji apgalvoja, ka latvietis, iemācoties svešvalodu, jau ir zaudējis savas mātes valodas tīrību un neatkarību... Gan jāšaubās, vai šādi apsvērumi ir vadījuši Jaunsudrabiņu atteikties lietot vācu valodu savos daiļdarbos.

Šīs rindiņas beidzot, atkārtoti jāuzsver, ka Dr. Liene Lauska ir paveikusi Herkulesa cienīgu varoņdarbu ar savu pētījumu, kas ļoti nodevēs visiem tiem, kam rūp latviešu literatūras nākotne. □

JG redakcijas loceklis Dr. Juris Silenieks ir emeritēts literatūras profesors, daudzu rakstu un recenziju autors gan angļu, gan arī latviešu valodā.

Jānis Jaunsudrabiņš

Ginters Grass

KO VAJAG PATEIKT

Kādēļ es klusēju,
noklusēju par ilgu
to, kas ir acimredzams,
kas stratēģijas spēlēs
ievīngrināts, un,
kurām beidzoties,
mēs, izdzīvojušie,
vien pamesli būtu.

Tās ir uzurpētās tiesības
dot triecienu pirmajiem,
lai viena
mutes bajāra pakļauto
un organizētās gavilēs
viltīgi ievīrzi
irāņu tautu varētu noslaucīt
no zemes virsas,
jo tās robežās, iespējams,
tiekot būvēta atombumba.

Tomēr kādēļ es liedzu sev
nosaukt vārdā šo otru valsti,
kurā jau gadiem ilgi
– bet turot slepenībā –
ir augošs kodolarsenāls
kaujas gatavībā,
bet bez kontroles,
jo nav pielaistas
nekādas pārbaudes?

Šo lietas būtības
vispārējo noklusēšanu,
kam pakļāvās
arī mana klusēšana,

es izjūtu kā nospiedošus
melus
un spaidus, kas draud ar sodu,
tiem nepakļaujoties;
verdikts „Antisemitisms”
ir zināms.

Tomēr tagad mana valsts,
kas par baisiem noziegumiem,
kam nav salīdzinājuma vēsturē,
ir ne reizi vien pieķerta
un pie atbildības saukta,
jau atkal veic darījumus,
kaut arī
veiklās izrunās tos deklarē
kā kompensācijas –
tā grasās pārdot Izraēlai
kārtējo zemūdeni,
kas īpaši pielāgota
iznīcinošu kodolraķešu
palaišanai uz turieni,
kur atombumbas eksistence
nav pierādīta,
bet aiz bažām
par pierādījumiem,
kas varētu būt, es saku to,
ko vajag pateikt.

Kāpēc es klusēju līdz šim?
Tāpēc, ka domāju,
mana izcelsme,
ko ne viens vien izsens
kauna traips apgrūtinā,
man liedz ar šo faktu
kā klaju patiesību
griezties pie Izraēlas valsts,
kurai esmu pieķēries
un gribētu palikt tuvs.

Kāpēc es tikai tagad saku,
novecojis un ar pēdējo tinti:
„Kodolvara Izraēla apdraud

jau tā trauslo
pasaules mieru”?

Tāpēc ka tas ir jāpasaka,
jo rīt jau var būt par vēlu;
arī tādēļ, ka mēs

– kā vācieši jau apgrūtināti
diezgan, tiksim vainoti
kā piegādātāji

noziedzuma veikšanai.

Tas ir paredzams,
un mūsu līdzvainību
nekādas parastās atrunas
neizdzēsīs.

Un jāatzīst:

es vairs neklusēšu,
jo Rietumu liekulība
man ir līdz kaklam;
turklāt varētu cerēt,
ka vēl daudzi

no klusēšanas atbrīvosies,
lai saskatāmo

draudu izraisītājam

liktu atteikties no

spēka lietošanas

un pastāvētu uz to,

lai netraucētai

un pastāvīgai kontrolei

tiktu pakļauti

gan izraēliešu kodolarsenāls,

gan irāņu atombūves,

ko veiktu

starptautiska institūcija

ar abu valstu valdību

piekrišanu.

Tikai tā varēs palīdzēt

gan izraēliešiem, gan,

vēl vairāk, palestīniešiem,

visiem, kas

dzīvo šajā apmātības

okupētajā zemē,

cieši blakus, ciešā naidā,

gan, visbeidzot, arī mums.

No vācu valodas tulkojis
Zigurds Elsbergs

GINTERA GRASA *CRI DE COEUR*

Nav noslēpums, ka Izraēlas valdības kritizēšana plašsaziņas līdzekļos ir tabu, īpaši Eiropā, bet ievērojami vairāk Ziemeļamerikas korporatokrātiskajos masu medijos, kur parasti pat starp maigi kritisku reakciju pret Izraēlas politiku Vidējos Austrumos un antisemitismu tiek likta vienlīdzības zīme. Uz neilgu laiku aprīļa pirmajās dienās gaisu sajauc Nobela prēmijas literatūrā (1999) laureāta, 84 g.v. Gintera Grasa (Günter Grass) pazīstamajā laikrakstā *Süddeutsche Zeitung* (4.IV) publicētais dzejolis „Was gesagt werden muss” (Ko vajag pateikt), ko, cita vidū, izraisīja Berlīnes apņemšanās pārdot Izraēlai jau sesto kodolieročiem „draudzīgo” *Dolphin* tipa zemūdeni un Telavivas paustie draudi uzbrukt Irānai. Dzejolis ir ievērojamā vācu rakstnieka *cri de coeur* vecumdienās, *kad mana tinte iet uz galu, jo rīt jau var būt par vēlu*, pie kam arī Vācija, īstenodama savu komerclēmumu, varētu kļūt līdzvainīga trauslā pasaules miera destabilizēšanā, kā rezultātā arī pašai Izraēlai jāreķinās ar iespējamu bojāeju. *Es vairs neklusēšu, jo man ir līdz kaklam Rietumu liekulība*, deklarē Grass un saskata vienīgo glābiņu – ne tikai reģiona, bet visām tautām – Izraēlas kodolieroču un Irānas kodolprogrammas pakļaušanā starptautiskai kontrolei. Tajā pat laikā rakstnieks nosauc Izraēlu par zemi, kurai viņš ir *pieķēries un gribētu palikt tuvs*, un arī nenoliedz savas zemes noziegumus nacisma periodā, *kam nav salīdzinājuma vēsturē*.

Dienas vai divu laikā dzejoļa tulkojumi parādās 16 valodās tādos laikrakstos kā angļu *The Guardian* un *The Independent*, norvēģu *Aftenposten*, dāņu *Politiken*, amerikāņu *The New York Times*, itāļu *La Repubblica*, spāņu *El País*, zviedru *Expressen* un *Dagens Nyheter* u.c., izraisīdami vairāk vai mazāk atklātas diskusijas. Kā jau bija sagaidāms, apsūdzības antisemitismā sāk plūst kā no pilnības raga, visasākās tīmeklī no žīdu dažādu grupējumu labā spārna ekstrēmistiem, kas ne tikai vērs pirkstu pret Grasu un Vāciju, *kas ir zaudējusi uzticību uz mūsu mūžiem*, bet – kā dokumentē Apvienotās Karalistes (UK) pilsonis, antisemitisma eksperts Lermans (Antony Lerman) *Eurozine* rakstā (23.IV) „Günter Grass, Antisemitism and the Inflation of Evil”, – nevirās vainot holokaustā visu Eiropu, *kas, līdzīgi Mēdejai grieķu mitoloģijā, bez apstājas ir rijusi žīdu bērņus*. Pat Izraēlas valdības

ATSKATĪŠANĀS UZ BAROKU

KRISTINAS SABALAUSKAITES UN INGMĀRAS BALODES SARUNA

Iznākot grāmatai *Silva rerum* (Lietuvā: Baltos Lankos, 2008, Latvijā: Zvaigzne ABC, 2011), *¼ satori* uz sarunu aicināja autori Kristīnu Sabāļauskaiti (Kristīna Sabāļauskaitē), lietuviešu mākslas vēsturniecei un rakstniecei. Sarunā pieminēta gan pirmā grāmata, kas seko Dižkunigaitijas bājāru Norvaišu ģimenes gaitām (1659-1667), gan šogad Lietuvā izdotsais un jau izpirktais romāna turpinājums *Silva rerum II*, kurā attēlots Lielais mēris (1707-1710), Lielais Ziemeļu karš un to ielenkumā notiekošās karavīru, mūku, augstmaņu un dažādu citu aizrautīgu cilvēku dzīves (I.B.)

Ingmāra Balode: Ar jūsu grāmatu mani iepazīstināja tulkotāja Dace Meiere, mirkli pirms romāns „Silva rerum” bija nonācis pie Latvijas lasītājiem. Vai jūs varētu pastāstīt, kas pamudināja, līdzās citiem jūsu pienākumiem, uzsākt vēl arī darbu ar vēsturisku romānu?

Kristīna Sabāļauskaite: Jā, es būtu varējusi doties visdažādākajos virzienos, esmu pavisam eklektiska persona, taču pirmkārt esmu mākslas vēsturniece. Studiju laikos, sākot ar bakalaura

Kristīna Sabāļauskaitē

darbu, es koncentrējos uz baroka laika mākslu. Savu tiesu laika nostrādāju arhīvos – galvenokārt Lietuvā un Polijā: Varšavā, Gdanskā un citviet. Dienu no dienas, rokām pārcilājot vecās vēstules un memuārus un atrodot neiedomājamas un īpatnas nianšes, ir burtiski jūtams, kā stāsti sūcas no dažkārt pavisam sausiem un pieticīgiem vārdiem – piemēram, kāda testamenta. Katrs sīkums par kaut ko vēsta; tādā testamentā var redzēt, kurš atstāts ārpus mantojuma, kurš saņēmis lielāko daļu, un iemeslus cilvēku lēmumiem vir savā galvā radīt pats. Šāda veida meta-memuāri palaikam arī atklāj gluži liriskus pagriezienus un cilvēku vājības. Nemaz nerunājot par jokainiem ieradumiem, savādām ļaužu tiekšanās un vēlmēm, klostera dzīves tikumiem. To visu lasot, es, protams, arī aizrāvos un sāku veidot piezīmes. *Tas taču ir ideāls materiāls romānam!* es prātoju, būdama kāra lasītāja. *Nez, kāpēc neviens tādu neuzraksta?* Es pabeidzu savu disertāciju, pārvācos uz Londonu, man bija viens no labākajiem darbiem pasaulē – esmu ārzemju korespondente lielā laikrakstā Rietumu pasaules galvaspilsētā. Tātad es nepavisam nevarēju sūdzēties, bet kādā brīdī, iespējams, pusmūža krīzes iespaidā (*smejas*),

pārstāvjiem, ieskaitot premjeru Benjaminu Netanjahu, nav ne mazāko šaubu par Grasa antisemitismu, un iekšlietu ministrs Eli Jišai (Yishai) izsludina dzejoļa autoru par *persona non grata*, jo viņa dzejrindas esot *mēģinājums uzpūst naida liesmas pret Izraēlas valsti un tautu*. Tam pievienojas Ebreju rakstnieku savienība (Hebrew Writers' Union) un, citu vidū, arī rīdziniekiem pazīstamais Simona Vizontāla centra Izraēlas pārstāvis Efraims Zurofs – Grass, lūk, izsacījis tā vāciešu spektra vārdā, kam ir antisemitiski uzskati.

Zīmīgi, ka tajā pat laikā starp galvenajiem dzejoļa aizstāvjiem ir tieši virkne žīdu pazīstamu sabiedrisku darbinieku un publicistu, starp viņiem arī minētais Lermans, *Institute for Jewish Policy Research* bij. vadītājs un *Antisemitism World Report* dibinātājs/redaktors. *Tikai no prāta izgājušie nosauks dzejoļi par antisemitisku* – blogosfērā izsauca *The Magnes Zionist* veidotājs, filozofijas profesors, kurš slēpjas aiz *nom de plume* Jerry Haber. Izraēlā dzīvojošā (kopš 1985), ASV dzimušā publicista (*The Jerusalem Post*,

U.S. News and World Report, Sunday Times of London u.c.) Derfnera (Larry Derfner) raksturojumā *kodolieročiem bruņotā Izraēla ir destabilizējošs faktors Vidējās Austrumos*, [par ko liecinot] *atklātie draudi Irānai, letālie atentāti pret irāņiem un palestīniešiem, uzbrukums turku kuģim „Mavi Marmara”* [ar humanitāro palīdzību Gazas joslai], *kā arī kategoriskā nepievienošāns kodolieroču neizplatīšanas līgumam (Nuclear Non-Proliferation Treaty)*. Izraēlas vēstnieks Bonnā 90. gados Avi Primors (Primor), pēc aicinājuma dzejoļa kritizētājiem vispirms iedzilnāties tā saturā, norāda, ka Grasa referāti un publikācijas nekad nav liecinājušas pat par piesardzīgiem pārmētiem Izraēlas politikai, nemaz nerunājot par kaut kādu antisemitismu. Un pazīstamais laikraksta *Haaretz* publicists Levijs (Gideon Levy): *Kaut arī neviens nevar liegt izraēliešiem būt aizkaitinātiem, viņiem jāņem vērā Gintera Grasa [dzejoļi teiktie] vārdi.* □

Rolfs Ekmanis

sāku sev jautāt, ko es patiešām gribu darīt, un vai nav kādi sapņi, ko esmu atlikusi malā nepiepildītus. Man ir draugs, japānis, dzīvokļa biedrs no Varšavas. Viņš ir matemātiķis, un mums ir tā retā, patiesā telepātiskā saite – gandrīz vai jāteic: kā no Murakami romāniem –, un kādu dienu viņš atsūtīja man tā paša autora *The Wind-Up Bird Chronicle*, es to atvēru un nodomāju – laiks pienācis, man ir jāraksta grāmata. Tad es vienkārši ķeros pie darba, un – te nu mēs esam.

IB: Manuprāt, daudziem tieši pēdējais jūsu minētais – darbs – ir visgrūtākā daļa, kas neļauj tikt līdz grāmatai. Kā jūs izbrīvējat tam vietu un laiku?

KS: Nevaru īsti aptvert patieso rakstīšanas laiku: kādam tas var likties neticami ātrs, kādam smieklīgi lēns, bet pati romāna radīšana prasīja kādus divus gadus. Es to reizēm mēdzu salīdzināt ar izsmalcinātas maltītes pagatavošanu – pati gatavošana tik daudz laika neprasa, bet, zināms, ir jāprot atrast vislabākos produktus, atbilstošas garšvielas, jāizaudzē pašam savi dārzeņi, un jāzina, kur dabūt labāko jēru. Pēc visa šī ietilpīgā procesa pati gatavošana ir tikami ātra.

IB: Vai izmantojāt arī padomdevēju palīdzību, skarot 17. gs. tik dažādos aspektos?

KS: Man ir visai labas iemaņas darbā ar arhīviem; pirmo grāmatu rakstot, man nebija nekādu padomdevēju. Es varēju viegli orientēties arī it kā nepazīstamā laukā: materiālos par Viļņas universitāti, par retoriku, par likuma vēsturi, un to visu saliku kopā, darbojoties ar arhīvos pieejamo. Otrās grāmatas tapšanas laikā man dažkārt palīdzēja Ramūnas Kondratas, ievērojams medicīnas vēsturnieks, kurš man norādīja uz dažām lietām, par ko esmu viņam milzīgi pateicīga; lai precizētu ziņas par Lielo mēri, devos uz *Musée d'histoire de la médecine* Parīzē, apmeklēju *Wellcome Collection* Londonā un Lietuvas Nacionālo muzeju, kurā aizvien glabājas dažādi mēra laika artefakti.

IB: Mani uzrunāja pietuvinātie emocionālie portreti. Vai, tos veidojot, pati pilnībā paļaujaties uz to, ka jūsu varoņi jūtas un rīkojas tieši tā, kā attiecīgos apstākļos cilvēki tajā laikā būtu jutušies un rīkojušies?

KS: Manuprāt, tā ir liela problēma ikvienam rakstniekam – cik viņa izdomātais varētu būt autentisks. Protams, es nepasludinu, ka mans romāns ir „baroka romāns”. Tas ir romāns par baroka laiku. Es domāju, ka nav tāda spēka vai ģenija, kas spētu ietiekies 17. gs.; neko darīt, mēs esam 21. gs. cilvēki

un ne par ko nevaram būt 100% droši, atskatoties uz baroka laika cilvēkiem. Rakstot es centos attēlot tipiskas attiecības un rīcību caur ļoti konkrētām detaļām – piemēram, runājot par konventu vai par klosteriem, visas saistības bija ļoti raksturīgas tam laikam un viegli iedomājamas: jauno meiteņu pārbaudes laika notikumi, sīkie grēki klosterī un dumpošanās pret vecākajām māsām – tas viss ir atstājis tiešas liecības rakstītajos avotos. Toties mēs varbūt nevarētu iedomāties, ka baroka laika Polijā un Lietuvā ir tik maz saglabājušos mīlestības vēstulu, tās tikpat kā nav iegūstamas arhīvos. Cilvēki bija ļoti ieturēti vārdos, ļoti katoļticīgi, un rakstīt par jūtām – tā būtu sliktas gaumes pazīme. Pirmās mīlas vēstules nāca nedaudz vēlāk: ar Polijas karali un Lietuvas lielkņazu Janu Sobeski un karalieni Mariju Kazimieru. Augstmaņu pāra sarakstē sastopami mīļvārdiņi, jutekliski apzīmējumi un mājiņi – būtībā tā jau ir erotiskā literatūra. Mums Lietuvā nav šādu epistolāro paraugu, toties, lasot biogrāfijas, acīmredzami atklājas tas, cik kaislīgi ir bijuši tā laika cilvēki. Varbūt viņi uzrunāja savu sievu ar vārdiem *Mans dārgais draugs*, bet baznīcu, konventu un bagātu ļaužu namu grāmatās atklājas tik trauksmaini viņu likteņu pavērsieni, ka atliek vien pierakstīt kādu no šiem sižetiem.

IB: Nonākot, piemēram, Polijas pilis, lūkojoties uz visiem tiem gobelēniem, kumodēm, podiņu krāsnīm un neskaitāmām vāzēm, ir gribējies jautāt – ja gadītos tikt ieslēgtam kādā no autentiskajiem interjeriem – vai tas būtu muižā vai trūcīgā namā, un saskarties tikai ar lietām, vai būtu iespējams veidot stāstu par tur dzīvojušajiem? Cik daudz stāsta pašas lietas?

KS: Man ir milzīga vizuāla „skiču grāmata”, kur ir visdažādākie vizuālie materiāli; es cenšos būt precīza, aprakstot interjerus, tērpus, un mākslas vēstures zināšanas man ļauj precīzi noteikt kādas lietas rašanās laiku, vietu, redzēt kopsakarības arī lietām. Tas, kas palicis no 17. gs., taču ir tikai lietas vai rakstu liecības. Tas arī ietverts grāmatas nosaukumā: *silva rerum* ir raksti, mājas grāmata, kur pierakstīts viss, kas tobrīd šķitis atzīmēšanas vērts – no bērnu dzimšanas līdz īpašām zāļu receptēm vai politiskiem manevriem; otrkārt – lietu mežs. Lietu taustāmība un faktūra ir mani iedvesmojusi. Pašas grāmatas arī ir pieejamas arhīvos, to trauslums un monumentalitāte ir savilņojoša. Tajās atklājas visa veida eksistenciālie jautājumi.

IB: Vai Eiropā tolaik aktuālā nepieciešamība – Arkādijas veidošana lauku un pilsētu

ainavās – jūsuprāt bija galvenokārt sekošana modei, vai cilvēkiem tiešām vajadzēja šo drošības zonu?

KS: Pilnīgi noteikti – katram tā laika muižniekam bija vēlēšanās savu Arkādiju izveidot, tas bija visu lauku augstmaņu „sapnis par bēgšanu”. Protams, tiem bija katram pa kādai pilsētas rezidenci, kādai vietai mazpilsētā, kur var apmesties, bet muižas kā centri tomēr bija visstiprākās ekonomiskās vienības, kas tika darbinātas, lai uzturētu visu to nepieciešamību pēc smalkām lietām.

IB: Vai no Milkantu nama, kas pieder grāmatas varoņiem, Norvaišu dzimtai, kaut kas ir palicis pāri?

KS: Milkantu muiža Žemaitijā nav saglabājusies; iespējams, ja sāktu rakt, atrastu vismaz ēku pamatus. Tur ir ļoti skaists ezers un mazmaztiņš ciematiņš ar deviņiem iedzīvotājiem; kad biju tur aizbraukusi, neviena nebija mājās, tā nu atlika pajokot, ka varbūt visi aizbraukuši uz Angliju. Arī Norvaišu ģimene muižu vēlāk pametusi un devusies uz citiem īpašumiem un zemēm. Man šīs vietas šķiet tādas *lost topos*...

IB: Kas baroka laikmetā vai priekšstatos par to ir tāds, kā dēļ mūsdienu cilvēks tik labprāt tiecas iejusties tā laika norisēs? To, ka lasītājiem nav nekā pret identificēšanos, apliecinā arī pieci grāmatas izdevumi Lietuvā.

KS: Šis jau nav pirmais periods, kad cilvēki meklē sev piemērus pagātnē; tāpat kā baroks ietiecās antīkajā pasaulē, tā mēs, iespējams, pašlaik atskatāmies uz baroku. Manuprāt, baroka laiks tiešā veidā sasaucas ar mūsu laiku. Kad biju iesniegusi publicēšanai savu pirmo grāmatu, runāju ar kādu savu paziņu, filmu režisoru Solu Dību (Saul Dibb), kurš veidoja filmu *The Duchess* (Hercogiene). Vaicāju viņam – kāpēc baroks, tā pēkšņi, pēc Brikstonas, bandām un asi sociāliem sīžetiem. Viņš teica to pašu – šķiet, ka šobrīd tas ir vajadzīgs, tas spēj mums kaut ko pastāstīt par pašiem – no cilvēku emocijām līdz politiskām kustībām. Ir tik daudz paralēļu. Tik tiešām, paskatoties plašākā salīdzinājumā: mēs dzīvojam ļoti intensīvi, gandrīz tāpat kā baroka laika cilvēki; mums kopīgs ir arī konsumerisms, tieksme pēc izsmalcinātām bagātībām, jutekliskuma un jaunības kults. Un pat ģeopolitiskā ziņā – tolaik arī bija šī vienotā Eiropa ar kopēju draudu no ārienes, no islāma pasaules. Arī nedrošība spēlēja savu lomu, izpaužoties arī bailēs no slimībām, epidēmijām. Kad sāku to daļu,

kurā vēstīts par mēra laiku, pasaulē izplatījās putnu gripa.

IB: Vai, veidojot stāstu varoņus, pierakstot tiem dažādas kontrastainas idejas, jūs dalāties arī savās šaubās, pretrunās?

KS: Nē, es nerakstu par sevi, es vienkārši aprakstu stāstījuma personas. Es neesmu radījusi nevienu varoni, kam vajadzētu nest manas problēmas.

IB: Kā tā laika reliģiozitāte Lietuvā atšķiras no pašlaik valdošās?

KS: Jā, daudzi manas paaudzes cilvēki tagad patiesi un aizrautīgi pievēršas reliģijai.

IB: Bet ir taču arī tik daudz virspusēju reliģiozitātes izpausmju. Lietuvā, protams, varbūt mazāk redzamā mērā nekā Polijā, bet tomēr. Vai šāda tiekšanās pēc baznīcas klātbūtnes un rituāla šķiet garīgi auglīga?

KS: Protams, ka ne vienmēr. Bet arī 17. gs. Lietuvas un Polijas *homo religiosus*, cilvēks, kura ikdienā reliģija bija caur un cauri klātesoša, uzdeva tos pašus jautājumus. Ja ieskatāmies tiesu lietās vai citās liecībās – ir bijis tik daudz arī reģistrētu lietu par zaimošanu, par neticību. Tā laika augstmaņi, savukārt, bija vienlaikus kristīgi un ļoti lepni, un bieži vien redzams, ka tie jutās pārāki par baznīcas tēviem, par priesteriem – tie risināja arī savu nepastarpināto dialogu ar Dievu. *Es tīcu Dievam, bet netīcu baznīcai*, arī tolaik tas bija sastopams viedoklis. Savukārt, kā arī parādu romānā: ja sievietei bija izteiktas intelektuālas ambīcijas, viņas ceļš visbiežāk veda uz klosteri; otra iespēja bija kļūt par *savantku* [vārds lietots kā poļu valodā: *sawantka*, izglītota, erudīta sieviete - red.]; mākslinieciskajās aprindās izglītotu sieviešu bija vairāk, nekā mēs iedomājamies. Apzināties dažādos intelektuālos strāvojumus un svārstības – tas ir vēl viens veids, kā apiet vienkāršoto vēsturi. Savukārt, ja runājam par Viļņas universitāti, jāpiezīmē, ka tās ziedu laiki sniedzas līdz mēra laikam 17. gs. beigās; pēc tā virsroku gūst radikālisms, reliģisks fanātisms, un daudzas, īpaši, dabaszinātnes, līdz ar to ir lemtas pagrimšanai. Šī absolūtā bezcerība un traģēdija veicināja galēju vainas apziņu, grēku nožēlu, māņticību un izmisumu, tā vietā, lai atjaunotu zinātnei.

IB: Vai Lietuvas lasītāji šobrīd nemeklē nacionālo tēmu aiz poļu-lietuviešu muižnieku, baznīcas un varas attiecībām?

KS: Tā, protams, ir ļoti daudzslāņaina problēma. Mana grāmata citstarp skaidri parāda to, ko dažiem gribas aizmirst – proti, ka tolaik

neviens nesprieda par nacionālo identitāti un arī nerunāja lietuviski, un valoda tika saistīta ar pilsonību, nevis ar etniskumu. Tika runāts dažādos dialektos, un nav skaidrs, kurā valodā kurobrīd runāja zemnieki, taču pie raksti veikti tikai un vienīgi poļu valodā. Pāreja starp valodām un to slāņiem bija viens no iemesliem, kādēļ grāmatā atteicos no dialogu lietošanas. Aizvien ir jālabo arī padomju laikā nostiprinātais priekšstats par šo laika posmu kā nebeidzamu bērnu virkni. Baroka perioda izpēte bija pamesta novārtā un atstāti reducēti uz nabaga zemnieku-vergu izdzināšanu muižu labā. Taču tie muižnieki cēla arī baznīcas, sekoja dažādiem tā laika Eiropas kultūras paradumiem – to nevajadzētu aizmirst, aplūkojot lokālos notikumus.

IB: „Silva rerum” lasītāju uz labu laiku ievēd Viļņā, arī šobrīd vēl atrodamos nostūros un vietās. Vai kopš grāmatas sarakstīšanas uz Viļņu skatāties citādi?

KS: Es sacītu otrādi: es uzrakstīju šo grāmatu, jo redzēju Viļņu citādi. Mana ģimene paaudzū paaudzēs dzīvojusi Viļņā – tā ir ļoti reta situācija, ņemot vērā visus karus un kaktalizmas. Ar stāstiem par Viļņu esmu augusi un audzināta; piemēram, ja bērniībā noskaitos un sadumpojos, mana vecmāte mēdza teikt: *nu, nu, neglūni uz mani kā tāds bazilisks!* Man tas ir pat pašsaprotami – dzīvot šo pagātnes radību vidū. Ja skatos, kā šobrīd Viļņu pozicionē starptautiski – ar zaļumu, ar parkiem, atvērtību, ar visu šo „draudzīgo” un „tīro” ārieni; man tas šķiet pat traģiski. Manuprāt, Viļņa ir mūžīga zaudējuma pilsēta. Tā ir ļoti dziļas vientuļības pilsēta. Es teiktu, ka Viļņā ir pārlietu daudz neuzticības un pārāk maz mīlestības. Kā jau varat iedomāties – arī Viļņā tu pazīsti visus un katru, un visi ir sveši cits citam... Tā ir kontrastaina baroka pilsēta bez baroka struktūras. Lai ielūkotos Viļņā, es ieteiktu mana drauga Laimoņa Brieža (Laimonas Briedis) grāmatu *Vilnius: City of Strangers*, kurā viņš apkopojis skatījumus svešinieku acīm – vai tie būtu Napoleona karavīri, Dostojevskis, ekspresionists Alfrēds Deblins (Alfred Döblin), vai Brodskis, vai daudzi, daudzi citi. Atklājas, cik ārkārtīgi bieži runāts par Viļņu piedzīvotiem personības lūzumiem. Kaut vai Dostojevskis – nonācis Viļņā, viņš pārdzīvoja histērijas lēkmi, iebarikādējās viesnīcā, jo viņam piepeši uznāca paniskas bailes no ebrejiem. Ebreji ir neatņemama Viļņas vēstures daļa.

IB: Kā jums šķiet, vai īsteni multikulturāla vide Baltijas valstu galvaspilsētās – tādās, kādas tās ir tagad – ir iespējama?

KS: Manuprāt, vēsture pierāda, ka multikulturālisms vislabākajās izpausmēs šajās pilsētās ir iespējams. Ar vienlīdzīgām tiesībām – vai īpašām privilēģijām, kādas Viļņā savulaik tika dotas ebrejiem, – un bez tām mūžīgām bailēm no sveša. Vislielākais ienaidnieks taču ir pašas bailes, nevis svešais. Lai saprastu tos abus, nepietiek ne ar kārtīgu grāmatu, ne disertāciju. □

¼ satori - 2011.25.III

Dzejniece, tulkoātāja Ingmāra Balode ir Kultūras un patstāvīgas domas portāla *¼ satori* bij. vadītāja.

JBPF BALVA LĪGAI EJUPEI

Juris Zommers: Šogad tu, Līga, par veiksmīgu Klinklāva Mākslas galerijas vadīšanu un Garezera latviešu skolēnu iepazīstināšanu ar latviešu mākslas vēsturi esi izvēlēta par Jāņa Bieriņa Piemiņas Fonda gadskārtējās balvas laureāti. *Lūdzu pastāsti par savu bērniību un tai sekojošo iesaistīšanos latviešu trimdas sabiedrībā?*

Līga Ejupe: Piedzimu Līga Tīgere ASV Nebraska pavalsts Linkolnā, mazā, bet rosīgā pilsētiņā. Apmeklēju vietējo latviešu skolu, bet manas latviskās audzināšanas pamatu licēja bija vecmamma, kura kopa mūsu ģimenes dārzu, adīja mums četriem bērniem cimdsus un gatavoja latviskus ēdienus. Bet visvarīgākais bija likums ar vecmammu runāt tikai latviski. Kā ģimene piedalījāmies visur – dziedājām kori, spēlējām teātrī, dancojām tautas dejas. Iemācījies cienīt latviešu valodu un savas tautas identitāti. Tagad dzīvoju Čikāgas piepilsētā ar vīru Imantu Ejupu un meitu Sarmu.

JZ: Par savu līdzdarbošanos Garezerā.

LE: Ģimene pirmoreiz devās uz Garezeru 1975. gadā, lai es un māsa Inta pavadītu divas nedēļas nometnē. Abas bijām pār-bijušās. Mūs iekārtoja kabīnē, nobučoja un atstāja uz divām nedēļām! Pazinām tikai vienu draudzeni no Linkolnas un brālēnu

vidusskolā. Ceļā mājup uz mammas jautājumu, vai būšu gatava nākamo vasaru pavadīt vidusskolā, atbildēju pozitīvi. Nākamās četras vasaras ir no skaistākajām manā dzīvē. GVV atplauku, satiku draugus, kurus vēl šodien uzskatu par vistuvākajiem. Pirmo reizi mūžā dzīvoju vidē, kur man nebija jāskaidro, ko nozīmē būt latvietim. Kopš absolvēšanas esmu atgriezies gandrīz katru vasaru, sākumā kā audzinātāja, pēcāk kā latviešu mākslas vēstures skolotāja.

JZ: Kā izveidojās saites ar vizuālajām mākslām?

LE: Pēc bakalaures grāda iegūšanas mākslas vēsturē Nebraskas Universitātē divus gadus turpināju mācīties Rietummičiganas Universitātes Latviešu studiju programmas ietvaros, pēcāk Čikāgas Universitātē, kur rakstīju tēzes darbu par politisko ideoloģiju 20. gs. Rietumeiropas mākslā un tās ietekmi latviešu mākslas attīstībā II Pasaules kara okupācijas gados un bēgļu gaitās. Latviešu mākslas vēstures jomā daudz mācījos no prof. Jāņa Siliņa Floridā un *Latvju Mākslas* redaktora Arnolda Sildegas.

JZ: Un par Klinklāva mākslas galeriju?

LE: Garezera Kronvalda zālē atrodošās galerijas mērķis ir divējāds – izstādīt latviešu mākslinieku darbus un pasniegt lekcijas latviešu mākslas vēsturē. Galerija nosaukta arhitekta Aleksandra Klinklāva vārdā. Vismaz divas apmēram septiņas nedēļas ilgstošas izstādes notiek katru vasaru. Puse no galerijas ir veltīta latviešu mākslinieku jaunradei, otra – galerijas pamatizstādes instalācijai. Pedējās trīs vasaras to ir apmeklējuši 300-350 interesentu. Pastāvīgajā kolekcijā ap 470 darbu, lielākoties gleznas, samērā liels grafikas

Līga Ejupe

krājums, arī skulptūras un fotogrāfijas. Citu vidū tur atrodami arī mūsu meistarų darbi – Rozentāls, Purvītis, divas Ūdera grafikas, Vol-demārs Zeltiņš, Miesnieks, Ubāns, Svemps, Tone, Kovaļevska, Tīdemanis, Kalmīte, viena no agrīnajām Eduarda Kalniņa gleznām, Annuss, Jaunsudrabiņš, Milts u.c. Galerijas visvarīgākais darbs noris lekciju zālē – latviešu mākslas vēstures pasniegšana visiem sagatavošanas skolas skolniekiem, kā arī visām četrām Garezera vidusskolas klasēm.

JZ: Lūdzu pastāsti par savu līdzdalību nesenās ceļojošās trimdas mākslas izstādes veidošanā.

LE: Pasaules latviešu mākslinieku savienības (PLMS) vadītāja Lelde Kalmīte 2009. gadā aicināja aizdot mākslas darbus ceļojošai izstādei „Mākslinieks trimdā: latviešu bēgļu māksla 1944-1950”. No galerijas kolekcijas aizdevu 21 darbu izstādei un izstādes katalogam uzrakstīju par dzīvi un mākslu Vācijas bēgļu nometnēs. Pēc izstādes atklāšanas (2010) Klinklāva galerijā tā ceļoja tālāk uz Mineapoli, Klīvlāndi, Filadelfiju, Vašingtonu un Čikāgu. Izstāde veicināja iepazīstināt publiku ar PLMS mērķi savākt ārpus Latvijas pēc II Pasaules kara vairākus tūkstošus tapušo mākslas darbu, nogādāt tos uz Latviju, lai tos paglābtu no varbūtējas iznīcības un dotu iespēju iedzīvotājiem iepazīties ar pēckara trimdas mākslu.

JZ: Kādi jauni projekti tev šovasar?

LE: 23. jūnijā atklāju Klinklāva galerijā pastāvīgās kolekcijas izstāde, 5. jūlijā kopīgi ar mākslinieci un *JG* redaktori Lindu Treiju sarīkoto izstādi 13. Vispārējos ASV latviešu dziesmu svētkos Milvoskos. Pa vidu mācu Garezerā un turpat vasaras beigās mākslas vēstures ievirzes vadīšana 3x3 nometnē. □

Jāņa Bieriņa (1908-1987), ilggadēja *JG* atbildīgā redaktora vietnieka, testamentārā novēlējuma līdzekļus, kā arī ziedojumus ilggadējā *JG* redaktora Laimoņa Zandberga (1932-1997) piemiņai, apsaimnieko Latviešu Fonds. Pirmā JBPF balva (1997) piešķirta diriģentei Vizmai Maksīnai, pēc tam citu ievērojamu kultūras darbinieku vidū Valteram Nollendorfam, Sarmai Muižniecei-Liepiņai, Jurim Žagariņam, Vitai Gaiķei, minot tikai dažus.

Paredzētajam JBPF piešķirumam (2013) lūdzam sūtīt kandidātu vārdus un motivāciju valdes priemurim Jurim Zommeram (tāl.: 905-522-5738 vai <jurzom@yahoo.com>). Ziedojumus lūdzam pieteikt Mārai Zandbergai (905-648-3539 vai <mzandbergs@cogeco.ca>).

ĒRIKA RAISTERA BALVA FRANKAM GORDONAM

Laimīgā kārtā 1941. gada jūnija beigās, nedēļu pēc *Unternehmen Barbarossa* un pāris dienas pirms vācu karaspēka iesoļošanas Rīgā, divpadsmitgadīgajam Franču liceja skolniekam Frankam (Efrajimam) Gordonam kopā ar vecākiem izdevās iekļūt bēgļu vilcienā, kas devās ziemeļaustrumu virzienā. Gadus vēlāk viņš piebilst, ka *sliktāk klājās daudziem citiem Latvijas žīdiem, kuri no Latgales pilsētām un miestiem kājām, pajūgos un uz divriteņiem devās uz austrumiem. Kad šie nelaimīgie bija sasnieguši veco Latvijas un PSRS robežu, viņiem ceļu aizšķērsoja īpašas NKVD karaspēka vienības – zagraditeļņije otrjadi: „Stop, tālāk nedrīkst! Ceļš slēgts, dodieties atpakaļ, citādi šausim!” Kremlis bija devis rīkojumu nelaist pāri vecajai robežai bēgļus. (..) Žīdu bēgļi bija spiesti doties atpakaļ, pretim drošai nāvei.*

Pēc daudz un dažādiem piedzīvojumiem un atgadījumiem bēgļu gaitās leikškrēvijā, sešpadsmit ar pus gadu vecā *knauka* atgriešanās no Irtišas augšteces novada Rīgā dažas nedēļas pirms kara beigām, darbs Latvijas PSR Telegrāfa aģentūrā (padomju ziņu biroja TASS filiālē), mācīšanās neklātienē Lomonosova vārdā nosauktās Maskavas Valsts universitātes žurnālistikas fakultātē, ko beidz 1959. gadā (diplomdarbs: *Latviešu satīriskie žurnāli 1905. gada revolūcijas laikā*), jau pirms tam (1957) pāriešana uz vakara avīzi *Rīgas Balss* ārzemju ziņu tulkotāja un žurnālista darbā. Šis posms atainots atmiņu sērijā „*Rīgas Balss* dienas un nedienas” trimdas avīzē *Laiks* (1977) un angļu valodā „An Adventure during the Thaw: The Evening Newspaper *Rīgas Balss* – Personal Experiences 1957-1971” (*Journal of Baltic Studies*, 1988, 2).

Tiklīdz Rīgā kļūst zināma Gordona atļaujas pieprasīšana 1971. gada rudenī izceļošanai uz Izraēlu, viņš kā *otkazņiks ar kaunu tiek padzīts* no *Rīgas Balss* un ir spiests iztiku sev un ģimenei pelnīt kādā sandaļu darbnīcā līdz pat dzimtās pilsētas atstāšanai 1972. gada augustā. Neilgam laika posmam „absorbcijas” centrā Givat-Adas ciematā seko apmešanās tagadējā dzīves vietā – Telavivas dienvidu nomalē, līdzās senajai Jaffai, mikrorajonā, kas saucas Tel Kabir (Dižais paugurs). Būdam zvērināts „preses vilks” ar izcilām svešvalodu zināšanām, Gordons tūdaļ mēģina nodibināt saites ar krievu un vācu

Foto: Šellija Ekmāne

Franks Gordons Mīnhenē (1987)

laikrakstiem Telavivā – *Naša strana* un *Israel Nachrichten*, kļūst par to līdzstrādnieku (1973-2000).

Bet, lai kur arī nebūdam, Franks ir un paliek nelabojams Rīdzinieks – ar lielo „R”. Pret dzimto Rīgu viņš jūt daudz ko vairāk nekā tikai sentimentu. Vēstures zinātņu doktora, *Latviešu tautas piedzīvojumi*, romāna *Pakāpies tornī* u.d.c. grāmatu autora Ulža Ģērmaņa raksturojumā *Franks ir Rīgas puika*. Un pats Franks: *Rīga paliek pie manis, ar mani un mani. Dzimtā Rīga – Ķengarags un Pūrciems, „Vārnu ielas republika” un Imanta, Jugla un Čiekurkalns, tur, kur kino „Teika”, tur, kur kino „Gaisma”* – viņš raksta sava Telavivas mājokļa darbistabā zem Pēterbaznīcas attēla, cerēdam, ka reiz *Daugav’ abās malās sāksies nākotne, kurā vairs nebūs vietas svešam zaldātam*. Salkdam pēc domubiedriem, jau pirms apmešanās Telavivā un savas legālās klātbūtnes nostiprināšanas Izraēlā, viņš mēģina nodibināt kontaktu ar latviešu trimdu, vispirms rakstīdam uz labu laimi un nepilnīgu adresi Dr. Bruno Kalniņam, tolaik Austrumeiropas sociāldemokrātu-trimdinieku pārstāvim Sociālistiskajā Internacionālē. Seko vēstuļu izmaiņa ar Kalniņu un sakaru uzņemšana ar citiem latviešu bēgļu inteligentiem un nacionālpolitisko spēku balstiem Stokholmā – Uldi Ģērmani, Vilni Zaļkalnu, Agni Balodi, Jāni Ritumu u.c., kam, pārfrāzējot Gordonu, piemītusi eiropiska demokrātijas, tautiskuma un sociālās taisnības izpratne. Daļa no viņiem ir latviešu sociāldemokrātu mēnešraksta *Brīvība* veidotāji. Jau 1972. gada novembra numurā parādās Gordona raksts „*Rīgas atvasara 1972*”, kam seko virkne citu. Tiek arī sarunāts raksts „*Jāzepa un viņa brāļu zemē*” *Raiņa un Aspazijas Gadagrāmatai*, kas iespiests 1975. gada laidienā.

Sarakstīšanās ar „stokholmiešiem” ir *vienmēr par lietu, par lielajiem jautājumiem*, nevis amerikāniskā *small talk* stila tukša vāvuļošana. Pašā centrā, protams, koloniālā Padomju Savienība un tur iekļautās nekrievu tautas – ar uzsvāru uz latviešu tautas dzīvības stratēģiju. Domu rakstīt plašāku darbu par tā dēvēto nacionālo jeb tautību problēmu visdezdīgāk atbalsta ar asu un loģisku prātu apveltītais Uldis Ģērmanis. Un jau 1974. gada pavasarī Helmāra Rudzīša apgāds „Grāmatu Draugs” Ņujorkā laiž klajā Alberta Sābra, agrāk nekad nездirdēta autora, 174 lappušu biezu, ļoti izkoptā latviešu valodā sacerētu grāmatu *Lokanums un spīts. Nekrievu likteņgaitas mūsdienā Maskavijā*, kas trimdas latviešu sabiedrībā rada plašu atbalsi, varētu pat teikt – izraisa veselu sociālu sprādzienu. *Sen neesmu lasījis grāmatu, kur tik daudz rūgtas patiesības!* – izsaucas Zenta Mauriņa. Prozas rakstnieka Jāņa Klīdzēja raksturojumā Alberts Sābris ir *vienreizīgs tautas jūtu izteicējs gan ar sāpēs sakostiem zobiem, gan ar humoru, gan ar asmenīgu satīru, (...) latviešu un citu krievu apspiesto tautu jūtu, domu, vēlmju un sirdsapziņas reprezentētājs*. Parādās vārdu salikums „latviešu Solženicins”. Rakstnieks, tolaik laikraksta *Latvija* (Vācijā) redaktors, Alfrēds Dziļums ir vienis prātis ar Sābra traģiski baidīgo formulējumu par Brīvības pieminekļa trīs zvaigznēm, kas vairs nesimbolizē Vidzemi, Kurzemi un Latgali, bet gan trīs Latvijas: *izsūtīto Latviju Sibīrijā, iekļauto Latviju dzimtenē un izbēgušo Latviju trimdā*.

Iedegas gana trauksmaina polemika. Tāpat kā divus gadus agrāk, vispirms Zviedrijā publicētā un Rietumu presē plaši komentētā *17 latviešu komunistu vēstule*, arī grāmata *Lokanums un spīts* tiek noliegta kā mulsinošs viltojums. „Divas trešdaļas safabricējums?” – topošais vēsturnieks Andrievs Ezergailis liek virsrakstā savai recenzijai *Jaunās Gaitas* 100. numurā (1974).

Kopš 1977. gada pavasara, kad tolaik Rietumu pasaulē visplašākais un visvairāk lasītais, Ņujorkā divas reizes nedēļā iespiestais latviešu laikraksts *Laiks* sāk publicēt atmiņu plūsmas sēriju „Rīgas Balss dienas un nedienas”, tikai retajai avīzes numurā nav atrodams Franka Gordona devums – sērija „Pagātne, kas turpinās” (1977-1978), raksti par aktuāliem tematiem, lielā mērā par padomju varas cūcībām „Raugoties no ārpuses” (1978-1981), vērojumi Kanādā un ASV „Pa ‘maratona skrējiena’ pēdām” (1981) un, kopš 1982. gada 1. maija līdz pat šodienai – laikmeta liecības zem rubrikas „Laiku un vietu

mijās”, kas izceļas ar autora apskaužamo enciklopēdisko faktu un filozofisko domu bagātību. Īpatna vieta pieder 1979. un 1980. gadā *Laikā* turpinājumos publicētajam, *padomju latviešu valodā* sacerētajam modernajam romānam *Mijkrēslis mikrorajonā*, kur intriģējošā veidā atklāti patiesi notikumi vienā no daudzajiem Rīgas mikrorajoniem, bet pārveidoti tā, lai īstos „vaininiekus” direktīvajiem valsts orgāniem neizdots identificēt. Vēl pirms tam, 1974. un 1975. gadā, „Grāmatu Draugs” laiž klajā Aleksandra Solženicina *Gulaga arhipelags* pirmos divus sējumus Franka Gordona tulkojumā.

Franka Gordona iekļaušanās trimdas latviešu sabiedrības aktivitātēs, protams, izraisa zināmu nervozitāti vietējo padomju varas pārstāvju vidū. VDK filiāles Latvijas Komitejas Kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs izdevumi, piemēram, *Dzimtenes Balss*, sāk linčot Gordonu ar tādiem apzīmējumiem kā *rūdīts nacionālists, no kura rakstiem plūst duļķainas naida straumes pret Sociālistisko Dzimteni*” (1979,13).

Šo rindiņu rakstītajam pirmā tiešā saskare ar Franku Gordonu rodas, vācot materiālus gadskārtējam ASV publicētajam rakstu krājumam *Latvija Šodien*, kad nu jau labi pazīstamajam publicistam nosūtu lūgumu nākt talkā ar intelektuālo pienesumu, konkrēti, dot kādu tekstu topošajam 1981. gada laidienam. Drīz vien manas darbavietas Arizonas Valsts universitātes pastkastītē ierodas vēstule no Telavivas ar rakstu „Rīga – Retro”, apakšvirsraksts „Gaužām subjektīva skice”. Sadarbošanās kļūst arvien ciešāka. Franka Gordona vienmēr uz pārdomām stimulējošie vārdi bagātina katru *Latvija Šodien* laidienu līdz pat pēdējam 1991. gadā, kad paveras Latvijas Republikas neatkarība *de facto*. Daži piemēri. 1985. gadā publicētajā esejā „Latviju nevar šķirt no Raiņa Eiropas” autors atceras, kā „grāmatu medībās” Rīgā laimējis iepazīties ar Raiņa runām brīvvalsts Saeimā (*Kopotajos rakstos*, Birkerta sakārtojumā), kas devušas pārliecību, ka *Rainis patiešām bija Dižais Eiropietis un šai ziņā būtu nostādāms līdzās Čehoslovākijas brīvvalsts dibinātājam Tomašam G. Masarikam. Brīva Latvija brīvā Eiropā – tāds bija Raiņa ideāls 20. gadsimta 20. gados, un viņš ar gudru ziņu atgādināja, ka Atēnas savos ziedu laikos, Perikla gados, bija sīka valstiņa, salīdzinot ar vareno austrumu kaimiņiem...* Un *Latvijā Šodien 1989/1990* attiecībā uz Maskavas impērijas agoniju Gordons savas esejas gala slēdzienā liek atskanēt atziņai: *Atmodas aritmētika kļūst par brīvības algebru, kad*

– tāpat kā kodolfizikā – tiek sasniegta „kritiskā masa”, kam stagnāti vairs nespēj pretoties. Savukārt Latvijā Šodien 1991 Gordons pauž apbrīnu par tādiem cilvēkiem, kā dzejnieku un atdzejojātāju-poliglotu Uldi Bērziņu, kuri pratuši organiski savienot sevī pamatotu nacionālo lepnumu ar gudru iecietību, vai arī vācbaltu tiesībnieku Dītrihu Lēberu (Loeber), kurš vienmēr un visur par savu dzimteni uzskatījis tikai un vienīgi Latviju.

Sākot ar aizvadītā gadsimta 80. gadu vidū *Radio Brīvā Eiropa* Latviešu redakcijā Minhenē vismaz reizi nedēļā no Telavivas pienāk piecu vai vairāk minūšu garš, rūpīgi veidots teksts, kas kļūst par daļu no latviešu raidījumu kopīgā skaņējuma, sākumā īsvilņos, vēlāk arī citos. Šajos gados rodas arī iespēja tikt ties personīgi ar harizmātisko Franka personību, *Radio Brīvā Eiropa* regulāru ārštata līdzstrādnieku līdz pat raidījumu slēgšanai.

Bez jau minētajām publikācijām jāmin Franka Gordona grāmatas, kuras laiž klajā Lilitas un Viļņa Zaļkalnu vadītais apgāds „Memento” Stokholmā – atlase no rakstiem, kas tapuši laika posmā no 1977. līdz 1987. gadam, *Dienas un nedienas* (1988), un Vaivas Puķītes un Jāņa Strauberga angļiski tulkotā *Latvians and Jews between Germany and Russia* (1990), kam vēlāk būtiska vieta tiek atvēlēta arī latviešu valodā – *Latvieši un žīdi spīlēs starp Vāciju un Krieviju* (1994, papildināts izdevums 2001), kur, citējot Uldi Ģērmani, ar gudru iecietību un izpratni apcerētas latviešu un žīdu attiecības, kuru visnotaļ labvēlīgo attīstību dzīļi nožēlojamā veidā iedragāja divu gangsterisku režīmu – krievu boļševiku un vācu nacistu – noziedzīgās izdarības un tikumisko normu degradācija.

Savu plašo zināšanu spektru Franks Gordons liek lietā arī kā Latvijas Okupācijas muzeja biedrības loceklis. Un tiem, kuri minstinās, tiklīdz jāatbild uz jautājumu, vai 1940. gada jūnijā Latvija tika okupēta, viņa atbilde ir gaužām vienkārša: *Nav jābūt tiesībniekam, lai rastu skaidrību šajā jautājumā: svešs karaspēks ienāk kādas valsts teritorijā. Tā ir okupācija. Un šī svešā karaspēka klātbūtne nosaka visu pārējo – aneksiju, inkorporāciju jeb iekļaušanu, režīma maiņu. (...) Ja šis svešais karaspēks 1945. gada vasarā atkāptos aiz Zilupes, nebūtu vajadzīgs ne zviedru, ne angļu desants, lai visa tā padomju padarīšana izkūpētu vienā rāvienā* (*Latvijas Avīze* 2010.7.VIII).

Uzņemoties *Jaunās Gaitas* vadīšanu (1998), tūdaļ, protams, lūdzu Frankam kļūt par kultūrai un brīvai domai veltītā rakstu krājuma

līdzstrādnieku. 2004. gadā *Latvijas Avīze* pārliecina dot arī šim laikrakstam rakstus, kurus lasītāji novērtē ļoti pozitīvi, piemēram: *Ar prieku lasu viņa rakstus! Vai: Vesela saprāta piliens pret to šizofrēnisko samazgu jūru, ko katru dienu saražo 'krievvalodīgā prese'.*

Gordona jaunāko grāmatu *Publicistika* (2011), kas izdota ar Eiropas Parlamenta ETP grupas un EP deputātes, LU profesores Ineses Vaideres atbalstu, var uzlūkot kā grāmatas *Dienas un nedienas* turpinājumu ar rakstu atlasu no *Jaunās Gaitas*, *Latvijas Avīzes* un *Laika / Brīvās Latvijas* (2000-2011). Plašais fakto materiāls un ietilpīgie, visnotaļ radoši paustie secinājumi, kuros laiku pa laikam nosprakšķ pa ironijas dzirkstelei, vienlaikus liecina par paša autora gaišo, spēcīgo, intelektuāli spraigo personību.

Jāpiebilst, ka, neatkarīgi no dzīves vietas, Gordona grāmatu un minēto periodisko izdevumu lasītājiem viņš jau, tā teikt, no laika gala ir latviešu autors – tāpat kā Heinrihs Heine ir vācu, Īzaks Babels – krievu un Allens Ginsbergs – amerikāņu, nevis žīdu rakstnieki. Uz Ērika Raistera prēmiju pēc noteikumiem pretendēt var tie, kas savā publicistikajā darbā *nododas latviešu lietai*. No Franka Gordona bagātīgā devuma 99% ir *par latviešu lietu*. □

Rolfs Ekmanis

Dzejnieks, redaktors, publicists Ēriks Raisters (1905-1967), pag. gs. 20. un 30. gados viens no rosīgākajiem b-bas *Zaļā vārna* kultūras pasākumu organizētājiem un vadītājiem, 1944. gada beigās, pirms krievu okupācijas spēku atgriešanās, nonāk Vācijā, kur strādā bēglu laikrakstos *Nedēļas Apskats* (1946-1949) un *Latvija* (1949-1950). Viņa darbu kontā dzejkrājumi *Men* (1931), *Plosti* (1939), *Mans laiks* (1950) (*Svētlaimības* salikums gājis bojā kara laikā), literāru apercu un atmiņu krājums *Kad mēs jauni bijām* (1972). Lielākā eksillaikraksta *Laiks* (Ņujorkā) redaktors (1951-1967). Ērika Raistera Piemiņas fonds (dib. 1970) atbalsta un rosina trimdinieku centienus žurnālistikā, literatūrā un vēstures pētniecībā. Franks Gordons pievienojas līdzšinējiem ĒRPF balvas laureātiem (alfabētiskā secībā): Vilnis Baumanis, Baiba Bičole, Ojārs Celle, Anšlavs Eglītis, Rolfs Ekmanis, Rita Gāle, Jānis Gorsvāns, Ervīns Grīns, Lolita Gulbe, Uldis Ģērmanis, Benjamiņš Jēgers, Nikolajs Kalniņš, Jānis Krēsliņš sr., Nora Kūle, Elza Ņezbere, Rita Liepa, Viktors Neimanis, Maija Meirāne, Juris Silenieks, Biruta Sūrmane, Mārtiņš Štauers, Dagmāra Vallena, Pāvils Vasariņš, Ingrīda Viksna, Teodors Zeltiņš, Juris Žagariņš, kā arī bērnu žurnāls *Mazputniņš* un ASV Rietumkrasta Vasaras vidusskola „Kursa” (audzēkņu apbalvošanai par labākajiem literāriem sacerējumiem).

Juris Šlesers

...(ABI) JĀJA DOMĀDAM'...

Kaut 1939. gada notikumi jau bija mūsu likteni apzīmogojuši, krievu tanku uzrašanās Rīgas stacijas laukumā 1940. gada 17. jūnijā bija belziens, pēc kura nevienam vairs nevarēja būt šaubu, ka varas Latvijā ir mainījušās. Tiem, kam toreiz bija 20 gadu, tagad ir pāri par 90. Viņu paaudzes atmiņu pierakstu daudz mums vairs nesagaidīt, bet dažas viņu dienasgrāmatas turpina parādīties. Pērn viens aiz otra kā āboli no vēja sašūpotas ābeles nokrita divi radniecīgi izdevumi abos žanros – turklāt laime viena autoru sastapt arī otrajā.

Juris Ziverts – žurnālists un kara ziņotājs jaunībā, atzīts spriegbetona inženierzinību speciālists brieduma gados Amerikā, 91 gada vecumā laidis klajā apjomīgu memoāru – *Kā mēs pārdzīvojām „visinteresantāko” laikmetu vēsturē: Otrās pasaules karš un manas paaudzes likteņgaitas*.¹ Otra grāmata ir sešu vēsturnieku anotēts un ar esejām papildināts sešu karavīru dienasgrāmatu apkopojums (*Divas puses / Latviešu kara stāsti: Otrās pasaules karš karavīru dienasgrāmatās*).² Saturā trīs padomju puses un trīs Vācijas puses latviešu karavīru dienasgrāmatas – tostarp Jura Ziverta 1944./45. gadu pieraksti. Pie kara ziņotāja Ziverta pamatīgā memoāra atgriezīsimies – vispirms vairāk par dienasgrāmatām.

Bija (divas) puses

Ievadā paskaidrots, ka grāmata tapusi valsts pētījumu programmas „Nacionālā identitāte” projekta „Latvijas sociālā atmiņa un identitāte” ietvaros ar divu Eiropā bāzētu fondu atbalstu. Ar intervijām darbu atbalstījuši vairāki Otrā pasaules kara līdzgaitnieki. Savdabīgais iekavu pielietojums virsrakstā izvēlēts, lai uzsvērtu, ka mūsu karavīri bija vienlaicīgi iesaistīti *divu* savstarpēji karojošu lielvaru kalpībā. Grāmata adresēta šodienas Latvijas publikai, daudzviet skaudri aizkustinoša.

Pirmā daļa – „Par karu, karavīriem un sociālo atmiņu” – sastāv no trim vēsturnieku apcerēm, tostarp konspektīvs Ulda Neibur-

1. Rīgā: Vesta LK, 2011, 469 lpp.

2. Rīgā: Mansards, 2011, 424 lpp. Redaktori Uldis Neiburgs un Vita Zelče; dienasgrāmatu tekstus publicēšanai sagatavojuši Laura Ardava, Didzis Bērziņš un Gita Siliņa; Klintas Ločmeles noslēguma esēja.

ga raksts „Latviešu militārie formējumi PSRS un Vācijas bruņotajos spēkos Otrajā pasaulē karā”. Latvijas armijas iznīcināšanas process sākas ar okupāciju (1940.17.VI). Soli pa solim Latvijas karavīrus iekļauj Sarkanarmijas struktūrās. Vienlaicīgi Vācijā notiek tur aizbēgušo Latvijas virsnieku iesaistīšana Hitlera slepenajos iekarošanas plānos. Sākoties Vācijas-PSRS karam gadu vēlāk, tie jau piedalās kara darbībā Vācijas armiju grupas „Nord” un izlūkošanas iestādes „Abwehr” pakļautībā. Karam progresējot, okupētās Latvijas iedzīvotājus pakāpeniski arvien vairāk iesaista Vācijas dažādās militārās struktūrās.

Grāmatas otro daļu – apmēram divas trešdaļas – sastāda paša dienasgrāmatas. Karavīriem abās pusēs rakstīt dienasgrāmatas bijis aizliegts. Daži to varbūt neziņāja, varbūt zināja, bet tomēr uzdrīkstējās. Šī nav izklaidē lasāmviela, arī ne baudāmi literāri mākslas darbi. Pareizāk tās būtu apzīmēt kā *interesē objekts* – kur katrs pieraksts unikāli izgaismo rakstītāja iekšējo un ārējo stāvokli rakstīšanas brīdī, un salīdzinoši kontrolē citu informāciju par tā laika notikumiem. Lai izlobītu interesanto un nozīmīgo, lasītājam dažkārt jāizcīnās cauri nogurdinošiem un atkārtotiem aprakstiem par todien ēsto barību, vēdersāpēm no slihta uztura, sirdssāpēm pēc ģimenes un mājām, nebeidzamo karu, sasodītajiem fašistiem, gariem pārgājieniem, snaiķu apšaudēm, kritušiem biedriem, citu un pašu gūtiem ievainojumiem utt.

Noslēguma esejā trešajā daļā pētniece Klinta Ločmele izsaka projekta jēgu: „mūsdienās kritušo (un vēl dzīvo) karavīru dalījums frontēs ir bezjēdzīgs. Karš un tā sagādātās ciešanas un posts bija kopīgs visiem iesaistītajiem” (382). Viņa intervējusi vairākus abu pušu veterānus un kara medmāsas, apraksta veco karotāju tradicionālos piemiņas sarīkojumus. Sarkanarmijas 130. latviešu strēlnieku korpusa³ dalībnieki ik gadu augusta pirmajā sestdienā pulcējās Vietalvā (Vidzemē, netālu no Pļaviņām), kur „brāļu kapu teritorijā paceļas piemineklis, kurā atveidota Lāčplēša un Melnā bruņinieka ciņa.”

Seši kara stāsti

Trīs padomju puses karotāju dienasgrāmatas ir no PSRS 201. (vēlāk – 43. gvardes) latvie-

3. Neiburgs (46. lpp.) paskaidro, ka 1944. gada vasarā – Vācijai pakļautajiem spēkiem no Krievijas atkāpjoties – kad frontes līnija jau bija sasniegusi Latvijas robežu, no PSRS armijas abām latviešu divīzijām (43. gvardes divīzijas un 308. strēlnieku divīzijas) izveidoja 130. latviešu strēlnieku korpusu. (Tajā krievu procents bijis lielāks nekā latviešu.)

šu strēlnieku divīzijas dalībniekiem Krievijā. Ievērojama dažādība šo trīs vīru noskaņojumā un interešu lokā. Pieraksti ir gandrīz tikai no 1942. gada. Vācijas pusē par šo gadu vēsti „kārtības dienesta” bataljona dižkaņeivja Nikolaja Šķutes dienasgrāmata no Ļeningradas frontes. Aprakstīts brauciens uz fronti – pārbraucot Igaunijas-Krievijas robežu „... puīši sauc trīskārtīgu urrā. (..) Jautrība un nopietnība.” Uzkrīt paraleles starp šo pretboļševiku cīnītāju un pirmās dienasgrāmatas autoru sarkanarmieti Albertu Dāboliņu – divi jauni precēti vīri un tēvi, vienam divus gadus veca meitiņa, otram četrgadnieks dēlēns, viens lūdz Dievu, otrs nīst „fašistus”, abi atkārtoti piemin ģimēni, cer uz drīzu uzvaru. Tēlojas pozitīvi raksturi – citos apstākļos un citu ideoloģisko ievirzi, viņi varētu būt bijuši draugi un skautu vadītāji. Abu dzīvības izdzīst kara laukā. Dāboliņš piemin, kā 1941. gada augustā – toreiz būdams milicijas darbinieks Gorkijā (tagadējā Nižņijnovgoroda Krievijā) – iestājies latviešu divīzijā tās formēšanas sākumā: „Toreiz visi bijām priecīgi un pārliecības pilni, ka nu gan tiksīm ātri atpakaļ Latvijā.”

Pārējās divas ir Latviešu leģiona 19. divīzijas leitnanta Ērika Jaunkalniņa 1944. gada dienasgrāmata no frontes Krievijā un vēlāk atkāpjoties Vidzemē, un kara ziņotāja Jura Ziverta dienasgrāmata no 1944. gada septembra līdz 1945. gada maijam. No kara „šķirtnes” gada – 1943 – tiešu atzīmju maz. Sarkanarmietis Dāboliņš sava mūža priekšpēdējā pierakstā (1943.19.II) priecājas par Sarkanarmijas labajiem panākumiem Ukrainā – „... kritusi Harkova.” (Staļingradas pagriezienu tieši nepiemin.) Jaunkalniņietis ievada savu dienasgrāmatu ar garāku atstāstu, kā viņa jaunformētā vienība no kazarmām Rīgā pa dzelzceļu devās (1943.III) uz fronti Krievijā. „Stacijās ļaudis apbrīno dīvaino ešelonu, kura vagonus grezno latvju karogi, plūst latvju dziesmas, tikai tērpi tādi pasvešāki, nepazīstami.” Vēsturiskās Veļikajas kaujas laikā (1944.16.-19.III)⁴ viņš atrodas frontes aizmugurē, jo veselojas no nesenas sa-

4.Par šo kauju un tās atceri skat.: Indulis Kažociņš, *Latviešu karavīri zem svešiem karogiem 1940-1945*, Rīgā: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1999, 122-3. lpp. „Šī bija pirmā kauja, kurā tika iesaistītas abas latviešu divīzijas [15. un 19.] viena mērķa sasniegšanai. (..) Kauja beidzās ar spožu uzvaru pār ievērojamā vairākumā esošo pretinieku. (..) Daudzi vecākie karavīri šajā kaujā saskatīja attaisnojumu saviem centieniem izveidot latviešu karaspēku. (..) Šī kauja varēja būt atdzimstošās Latvijas armijas sākums. Karavīri nespēja pieļaut domu, ka Latvija varētu savu neatkarību neatgūt. Tādēļ pēc daudziem gadiem – trimdā – latviešu leģiona veterāni izvēlējās šo kauju sākuma dienu – 16. martu – par **latviešu leģiona piemiņas dienu**. ...” (123)

slimšanas, tomēr dienasgrāmatā atzīmē (19. III): „Vakar II btl. [viņa vienība] esot izsitis krievus no pozīcijām, pēc tam pretuzbrukumā padzīti atpakaļ un beidzot atkal triecienā ieņēmis no jauna.”

Jura Ziverta līdzdalība kara norisēs atšķiras no pārējo rakstītāju gaitām – pirmkārt ar to, ka viņš nav kombatants, bet – „kara ziņotājs”. Viņu gan iesauc leģionā (1944.VIII), bet jau otrajā dienā paveicas iekļūt citā SS⁵ vienībā – „Kurt Eggers” pulka kara ziņotāju rotā. Par to viņš pastāsta savā jau pieminētajā atmiņu grāmatā. Otrkārt, Ziverta dienasgrāmatas notikumu vieta un laiks nesaskaras ar iepriekšējām – pieraksti sākas Rīgā (1944. IX), dažas nedēļas pirms tā krietu krievu rokās. Konspektīvas dienas darījumu un pieredzējumu piezīmes – Rīgā, Tukumā, Kurzemē, Polijā, Vācijā, pa starpām okupētajā Dānijā un Čehijā – daži teikumi, retāk viens vai divi paragrāfi. Pēc kara Ziverts nonāk britu gūstā, vēlāk apmetas ASV.

„Par vēlu” – vai tieši laikā?

Ziverta atmiņu grāmata *Kā mēs pārdzīvojām „visinteresantāko” laikmetu vēsturē* iznākusi neilgi pirms (*Divām*) pusēm. Pēdējā viņš intervijā stāsta: „Ticot savai „neiznīcībai” (izdzīvot karu) biju nolēmis dienasgrāmatas veidā piezīmēt svarīgākos notikumus. Kaut kā es ticēju, ka kādreiz, vēlāk dzīvē, man radīsies iespēja tekstos vai grāmatā attēlot manu pārdzīvoto laikmetu. (..) Kaut vēlu manā dzīvē, šis jaunības sapnis tomēr piepildījās. Manai dienasgrāmatai bija lemts nedaudz savādāks liktenis. „Izceļojusies” pa pasauli, manās rokās nonāca par vēlu – mana grāmata atradās jau spiestuvē.” Tālāk paskaidro, ka dienasgrāmata bijusi pa starpu „pazaudējusies” un tad atkal atradusies – „ceļojusi laikā un telpā” (104).

Inženieris konstruē lieldarbu

Salīdzinot ar visumā neveiklajiem dienasgrāmatu pierakstiem, *Kā mēs pārdzīvojām* ir saistoša un baudāma lasāmviela – labāko piedzīvojumu romānu garā. Arī vēl viens komplīcētā laikmeta personīgs izgaismojums. Žēl, ka daudzus gadus Ziverta talants bagātinājies tikai inženierzinību publikācijas. Autors saņēmis (1964) Spriegbetona institūta internacionālo balvu par pētniecību šajā specialitātē, par ko viņu intervē *Voice of America* latviešu raidījumā. Šādi laimīgā kārtā atjaunojas kontakts ar ģimnāzijas kla-

5. SS – nacistu partijas organizācija, kuras nosaukums atvasināts no *Schutzstaffel* = „sardze” (oriģināli 1925. gadā – Hitlera miesassardze).

sesbiedru Jāni Gulbi – arī žurnālistu un kara ziņotāju – kuram Kurzemē pēc kapitulācijas bija lemts nokļūt padomju gūstā un Sibīrijā. Tikai pēc vairāk kā 10 gadiem draugs atgriezās Latvijā. Seko daudzgadu sarakste un tikšanās brīži – viela un pamats daļai Zīverta grāmatas. Jānis Gulbis un otrs karu pārdzīvojis klases biedrs Rīgā, Imants Groskaufmanis, ir lielā mērā grāmatas līdzautori.

Darbs konstruēts no autora paša bērnības un jaunības atmiņām un piecu tuvu ģimnāzijas klases biedru un trīs vēlāk iegūtu draugu dzīvesstāstiem (ieskaitot savas dzīvesbiedres). Visus caurvij un sasaista autobiogrāfiskais pavediens. Pirmie četri gāja bojā karā vai īsi pēc, piektais – jau pieminētais Jānis Gulbis – nomira 1999. gadā atjaunotajā Latvijā. „Ģimnāzijā radītā draudzība bieži ilgst visu mūžu. Tāds draugs man bija Jānis. Vienpadsmit gadus, dienu no dienas, mēs bijām kopā: mācījāties vienā ģimnāzijas klasē, pēc tam strādājām divās darba vietās un, beidzot dienējām tai pašā kara vienībā. Ja arī piecdesmit gadu bijām šķirti, garīgi mūsu draudzība turpinājās. Kad atkal atrādām viens otru, vēl okupācijas beigu posmā, mūsu draudzība turpinājās, it kā laiks nekad nebūtu šķīris. No pirmā brīža mūsu sarunas un pēc tam sarakste turpinājās no tās vietas, kur tā pārtrūka liktenīgajā rudens dienā, 1944. gada oktobrī, neilgi pirms Rīgas krišanas komunistu rokās” (92).

No sarkanās Sarkandaugavas līdz *Brīvajai Zemei*

Zīverts uzaug Sarkandaugavā un apmeklē prestižo Rīgas 1. ģimnāziju. Dzīvi ainojas zēna izaugsme no Sarkandaugavas marksistiskās gaisotnes bērnībā cauri pārkonkrustiešu kustības iespaidiem un Ulmaņa autoritārās iekārtas pārmērībām – vienmēr šķietami instinktīvi atrodot izdzīvošanas līdzsvaru, kas vēlāk lieti noder 40. gadu bangās. No beiguši ģimnāziju (1938), abi ar Jāni iestājas universitātē – Jānis arhitektos, Juris būvīnženieros. Lai savilkto galus finansiāli, studijām līdztekus meklē darbu – protams, abi kopā: „Jau pirms kāda laika bijām nolēmuši uzsākt jauno dzīves ceļu kā vienība, divatā.” Nostrādājuši vasaru dzelzceļa būvdarbos, draugi rudenī sadomā izmēģināt roku avīzniecībā. (Izcilnieks Jānis jau ģimnāzijā bija darbojies skolnieku žurnālā.) *Jaunākajās Ziņās* uzreiz nepaveicas, bet bijušajā Ulmaņa partijas laikrakstā *Brīvā Zeme*,⁶ izrādās, ir va-

jadzība – pēc „rosīgiem un enerģiskiem, gados jauniem cilvēkiem, ja vien tie prot drusku rakstīt un grib dūšīgi strādāt.” Tā toreiz Latvijā apguva žurnālistiku – „jo tādu skolu mums nav.” Žurnālista darbs draugiem paveicas, aug pašapziņa, arī politiskā izmaņa. Autors ar gandarījumu atceras kādu Ulmaņa izbraukumu ārpus Rīgas: prezidents, pārlaidis skatu preses pārstāvjiem, vaicā: „Un kur ir ‘Brīvā Zeme’?” Jaunais žurnālists, stalti izslēpies, atbild – „Šeit, prezidenta kungs, Juris Zīverts, ‘Brīvā Zeme’.”

Reportāža pēc 70 gadiem

1940. gada 17. jūnija notikums stacijas laukumā abi draugi vēro pa Rīgas prefektūras logu, kas tobrīd ir pilsētas „centrālais saziņas komandpunkts”. Kad tie pēcpusdienā atgriežas *Brīvās Zemes* redakcijā, tur jau priekšā jaunie cenzori no padomju sūtniecības. Ko vairs laikrakstos rakstīt nevar, pēc 70 gadiem žurnālists Zīverts raiti izklāsta savas grāmatas 7. nodaļas otrajā apakšnodaļā. Atlaisti no žurnālistu darba, Jānis un Juris ciešāk pievēršas studijām – un slepenām satikšanās studentu virtuvē. Acenes un „plakanā pēda” Juri paglābj no iesaukšanas Sarkanarmijā, simpātiska meitene – no „stūra mājas” (čēkas). Zīverts grāmatā turpina reportāžu par varas maiņu nākošā gada 1. jūlijā un sekojošo vācu okupāciju. Daudz no tā, protams, jau lasīts citur.

Šīs apceres kontekstā īpaši interesē abu jaunekļu atsāktā darbība presē un vēlāk kā kara ziņotājiem. 1. jūlijā Jānis un Juris jau agri no rīta apskrien Vecrīgu un ar ātrumā iegūto informāciju steidz uz vēl neseno darba vietu – *Brīvās Zemes* redakciju, kur priekšā jau sapulcējušies citi brīvvalsts laika žurnālisti. (Krievu okupācijas laikā tur saimniekoja *Brīvais Zemnieks*.) Nolemj nekavējoties atsākt darbību: „Nebija divu domu, ka jaunā laikraksta vārdam jābūt ‘Brīvā Zeme’.” Ap dienas vidu jau izplata pirmo *Brīvās Zemes* numuru (gan tikai viena lapa) – tomēr pēc brīža ierodas grupa vācu virsnieku ar trim latviešiem, pārņem vadību un nosaka, ka turpmāk laikraksts sauksies – *Tēvija*. Zīverts paskaidro, ka šis nosaukums bijis radīts jau Berlīnē – „lai aizstātu vāciešu politikai nevēlamo jēdzienu „brīvā zeme” (kas attiecās uz Latvijas brīvvalsti un brīvību)” (185).

Publicējamās un npublicējamās

No trim latviešu pārraugiem, galvenais rīkotājs (drīz arī formāli *Tēvijas* atbildīgais redaktors) izrādās Pauls Kovaļevskis (rakstnieks Pāvils Klāns): „Kovaļevskis 1940. gadā bija

6. Atlaidis Saeimu, ministru prezidents Kārlis Ulmanis 1934. gadā arī slēdza visas politiskās partijas – ieskaitot savu partiju „Zemnieku savienību” – bet *Brīvā Zeme* turpināja darboties viņa piekriņķu vadībā.

paspējis pievienoties vācu repatriantiem un aizbraukt uz Vāciju. (..) Tur, tāpat kā daudzi citi latviešu repatrianti, iesaistījies vācu slepenajā dienestā. Nozvērējis neierobežotu paklausību Vācijas vadonim kā „speciālu uzdevumu vadītājs”, ar pirmajām vācu karaspēka vienībām atgriezies Rīgā, iekarotajā Latvijā” (184). Zīmīga Ziverta negatīvā attieksme pret Kovaļevski, un sevišķi šīs attieksmes pakāpeniskā izmaiņa un izlīdzināšanās nākošajos četros gados – līdzīgi viņa attieksmei pret Ulmani autoritārā režīma laikā. Autors to neslēpj. Vācu uzliktā un Kovaļevska iedzīvinātā cenzūra darbiniekos ātri ievieš sapratni par kategorijām „publicējama ziņa” un „nepublicējama ziņa” – grāmatā par tām pagars izklāsts (193-203). Dažas vismaz *neērtas* vēl šodien.

Kurts Eggers?

1943. gadā kara šūpdēlis nosveras pret Lielvāciju un glābiņu meklēdams Hitlers nodibina Latviešu „brīvprātīgo” leģionu savas brīvprātīgās SS organizācijas pakļautībā. „Brīvprātības” – vismaz sākumā – ir par tik, ka iesauktais dažkārt var izvēlēties darba dienestu Vācijas kara rūpniecībā. Dažs jau laikus pamanās aizbraukt uz Vāciju studēt (217). *Tēvijas* žurnālistos valdījusi pārliecība, ka „būtībā Vācija karā jau bija pazaudējusi,” (216) un neviens karot negrib. *Tēvijas* jaunās paaudzes līdzstrādniekiem tas drīz kļūst aktuāli, tomēr atklājas vēl viena alternatīva – tos meklē SS pulks „Kurt Eggers”!

Par šo formējumu autobiogrāfiskos romānos jau rakstījuši tā veterāni rakstnieki Uldis Ģermanis⁷ un Dzintars Sodums.⁸ Ziverts raksta kā rūdīts žurnālists – varbūt mazāk literāri, bet lietas noteikti *kļūst skaidrākas*. Izrādās, „Kurt Eggers” pulks (vāciski *Standarte*) bijis tāds pa visu Lielvāciju un tās kara frontēm izkaisīts SS organizācijai pakļauts reportieru, fotogrāfu, ilustratoru un kino un radio programmētāju tīkls ar galveno mītni Čelendorfas (Zehlendorf) pilsētiņā Berlīnes tuvumā. Nosaukums godina karā kritušu (1943) nacistu dzejnieku un ideologu, un vienības uzdevums ir piegādāt „dzimtenei kara ziņas un citu informāciju tieši no frontes.” Tajā izveido arī īpašu nodaļu darbam ar latviešiem, un drīz pēc leģiona nodibināšanas tās vadītājs ierodas *Tēvijas* redakcijā, lai ieinteresētu jaunos iesaukšanas vecuma žurnālistus. Jānis bez kavēšanās izšķiras pievienoties: „Agrāk vai vēlāk un bez izņēmuma mūs visus paraus leģionā tā kā tā.” Pēc cenzūras Berlīnē,

7. *Pakāpies tornī*, Ņujorkā: Grāmatu Draugs, 1987.

8. *Blēžu romāns 1943-44*, Rīgā: Atēna, 2002.

„Kurt Eggers” kara ziņotāju raksti parādās arī *Tēvijā*.

Juris toreiz atteicās – cerēja pirms neizbēgamās iesaukšanas vēl pabeigt studijas. Tomēr kļūdījās – 1944. gada vasarā dekāns paziņo, ka diplomdarbu kārtošana pārtraukta, iesaka „nogaidīt kara beigas.” Augustā viņu iesauc leģionā. Jānim Gulbim – *dramatiski!* – pēdējā brīdī izdodas aizraut draugu no leģiona uz kara ziņotāju rotu. To grāmatā apraksta Gulbis pats – vēstulē 90. gados no Rīgas (244-6). Nākamās sešas nedēļas Zivertam paiet norikojumos dažādos frontes iecirkņos Latvijas teritorijā, pēc katra atgriežoties Rīgā, lai uzrakstītu ziņojumu. Pirmais ieraksts dienasgrāmatā: 1944.15.IX.

Septembrim tuvojoties beigām, autora vecāki izšķiras doties bēgļu gaitās. Dienasgrāmatā lasām, ka Juris tiem palīdz sakravāties un nokļūt uz kuģa. Pats dodas (2.X) norikojumā uz Tukumu pie latviešu leģiona lidotājiem. Ceļš atpakaļ uz Rīgu vairs neved, bet kopā ar lidotājiem uz Liepāju, un ar kuģi (12.X) uz Gotenhafenu (Gdiņu, Polijā). Par tālāko vislabāk lasīt atmiņu grāmatas 11. nodaļā un dienasgrāmatā pamīšus un paralēli.

Ziverta grāmatas dzīvais „kavalieriskais” stils ir tās *forte*. Pedantiskāka pieeja varbūt būtu novērsusi vienu otru fakti nesaskanību,⁹ bet šie sīkumi nemazina darba vērtību. (*Divām*) *pusēm* savukārt ir *pirmavotu* nozīme, arī rūpīgs vēstures pētnieku pienesums dienasgrāmatu apkopošanā, intervijās un apercerēs. Abi izdevumi papildina vienu mūsu vēstures avotu apcirtni, kurš diemžēl daudz pilnāks vairs nekļūs. Nav tomēr šaubu, ka to vēl ilgi turpinās *apstrādāt* vēsturnieku, rakstnieku un dramaturgu paaudzes. Ko domāt netrūkst. – □

Dr. med. Juris Šlesers ir *JG* redakcijas loceklis un daudzu rakstu autors. Dzīvo ASV, Bostonas pievārtē.

9. Piemēram, ka krievi okupējuši Vācijas švābu apgabalu (90), vai ka Antona Benjāmiņa dēla Jāņa māte bijusi Emīlija Benjāmiņa (106). Arī maza datumu nesaskaņa starp dienasgrāmatu (337) un atmiņu grāmatu (363) – tajā autors kā aculiecinieks dramatiski apraksta cilvēku ķeršanu Rīgas ielās īsi pirms tās krišanas – un piespiedu sūtīšanu uz Vāciju – saistot to tieši ar 1944. 5. X. Jādomā, ka viņš to redzēja dažas dienas agrāk.

Gerda Roze. *Zilā orbīta / Blue Orbit*. 2009. Akrils uz audekla. 51 cm diametrā

Par mākslinieci skat. 49. lpp.

Dāvids Zalāns

PAR VIENLĪDZĪBU

Kā jau portāla *Satori* lasītājiem zināms – pasaulē, sevišķi Austrumeiropā eksistē daudz un dažādu mītu, aizspriedumu un fantastiskas mitoloģijas pilnu uzskatu par tādu vienkāršu, skaistu un cēlu Lielās Franču revolūcijas laikā apbrīnotu konceptu kā vienlīdzība. Šī raksta mērķis ir šos mītus kļiedēt.

Visupirms, lai nedaudz mazinātu mistikas pieskaņu cēlam vienlīdzības jēdzienam, atcerēsimies, ka vienlīdzību pasaulē pieņemts zinātniski mērīt ar tādu lietu kā Džini koeficients¹, pēc kura rādītājs 0 nozīmē to, ka visi sabiedrības locekļi saņem vienādus ienākumus, bet 100 – pretēji. Piemēram, Zviedrijā Džini koeficients ir 23.0² un tā ir vienlīdzīgākā sabiedrība pasaulē, Latvijā tas bija 36.6 2008. gadā un aptuveni tāds pats – 35.2 – 2010. gadā³, kas ir jaunākie pieejamie dati. Visnevienlīdzīgākā valsts pasaulē ir Namībija, tur Džini rādītājs ir 70.7⁴.

Varētu teikt - labi, šis rādītājs ir tāds un tāds, bet, ko tas īsti nozīmē un kā ar citām pasaules valstīm, vai tās kļūst vienlīdzīgākas? Jā, daļa pasaules valstu ir kļuvušas nedaudz vienlīdzīgākas pēc ienākumu sadales (Latvijā pēdējās desmitgadēs – pretēji), tomēr, kā mums to uzskatāmi parādīja *Occupy* kustība⁵, kas, iespējams, vēl nav tā pa īstam beigusies⁶ – pasaulē kopumā notiek būtiska nevienlīdzības palielināšanās. Un tas ir ļoti, ļoti nevēlami. Kādēļ?

Pirmkārt, ir tīri cilvēciski labāk dzīvot vienlīdzīgā sabiedrībā. Pētījumi uzrāda tiešu saistību starp ienākumu vienlīdzību un sociālo iekļaušanu – jo sabiedrībā ir lielāka ienākumu vienlīdzība, jo lielāka ir savstarpējā/interpersonālā uzticēšanās⁷, sociālā kapitāla⁸ rādītāji ir augstāki un ir būtiski mazāks slepkavību skaits valstī. Protams, pēdējais rādītājs ir saistīts arī ar ieroču izplatību un tādēļ, piemēram, ASV pat pie vidējiem

ekonomiskās vienlīdzības rādītājiem, slepkavību līmenis joprojām ir ļoti augsts⁹. Neskatoties uz to, ja mēs vēlamies dzīvot labvēlīgākā apkārtējā vidē, ir vērts padomāt par vienlīdzības veicināšanu.

Otrkārt, pēdējās desmitgadēs visā pasaulē ir būtiski pieaudzis darba ražīgums. Tas nozīmē, ka mēs šodien saražojam daudz vairāk preces un pakalpojumus nekā mūsu vecāki un vecvecāki jebkad spēja saražot. Vai mēs par to saņemam vairāk? Kā to uzskatāmi parāda 2008. gada Nobela prēmijas ekonomikā laureāts Pols Krugmans, kopš 1973. gada darba ražīgumam būtiski pieaugot, cilvēku algas īpaši nav palielinājušās¹⁰. Un tas ir ļoti, ļoti negatīvi vērtējams. Pret to iestājas jau pieminētā *Occupy* kustība – bagātākā 1% ienākumi ir pieauguši neproporcionāli tieši pēdējo gadu laikā¹¹. Izmantojot nevienlīdzības aizstāvju loģiku, cilvēkiem, kuri saražo vairāk salīdzinot ar citiem, būtu jāsaņem lielāks atalgojums. Tomēr realitātē tā īsti nenotiek.

Treškārt, dažbrīd¹² tiek kļūdaini apgalvots, ka ienākumu vienlīdzība neveicina inovācijas. Izklusās patiesi nelāgi, tomēr tikai mazliet papētot plašāk, šis apgalvojums sāk šķist smieklīgs. Realitātē ir tieši otrādi, jebkura inovāciju statistika¹³ parāda, ka inovācijas notiek tieši valstīs ar zemu Džini koeficientu. Pieņemot, ka nevienlīdzība motivē cilvēkus censties strādāt un izgudrot, varbūt katram, kurš iestājas par nevienlīdzības veicināšanu, derētu aizbraukt uz kādu Āfrikas valsti, piemēram, to pašu Namībiju un, ar nosacījumu, ka viņam izdotos atgriezties Latvijā dzīvam, pastāstīt pārējiem, kuras ir tās Namībijas un citu Āfrikas valstu radītās inovācijas, kuras mums šeit Eiropā tik ļoti pietrūkst mūsu pārāk vienlīdzīgās sabiedrības dēļ. Ja nav noskaņojuma nekur braukt, ir iespējams arī apmeklēt Eiropas Komisijas mājas lapu¹⁴,

9. <<http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2012/04/daily-chart-14>>

10. <<http://krugman.blogs.nytimes.com/2012/04/28/where-the-productivity-went>>

11. <<http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/10/income-inequality-america>>

12. <http://www.satori.lv/raksts/4330/Janis_Adamss/Nevienlīdzības_slavinājums>

13. Saskaņā ar *The Economist*, 25 inovatīvākās pasaules valstis 2008. g. ir ar relatīvi augstiem vienlīdzības rādītājiem. Starp tām nav neviena valsts ar augstu, Āfrikas vai Dienvidamerikas valstu līmeņa Gini koeficientu. <http://graphics.eiu.com/PDF/Cisco_Innovation_Complete.pdf> Tas pats atspoguļo citos pētījumos, ko ērtības labad nenorādīšu.

14. <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/index_en.cfm>

1. <http://en.wikipedia.org/wiki/Gini_coefficient>

2. <<http://tinyurl.com/cia-euro-rank>>

3. Turpat.

4. Turpat.

5. <<http://wearthe99percent.tumblr.com>>

6. Š. g. aprīlī izdota *Occupy* rokasgrāmata <<http://tinyurl.com/OWS-handbook>>

7. Richard Wilkinson, Kate Pickett. *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. London: Allen Lane (Penguin), 2009.

8. Dažādi ekonomiskie un sociālie labumi, kas tiek iegūti indivīdiem un personu grupām mijiedarbojoties.

Occupy protestētāji Ņujorkā (2012.01.V)

kur uzskatāmi parādīts, ka inovāciju rašanās mūsdienās (vairs nav 19. gs., lielo izgudrojumu laiks) ir tieši saistīta ar valsts IKP izlietojumu pētniecībai un attīstībai (R&D), arī augstākajai izglītībai un zinātnei, nevis primāri kādu citu rādītāju.

Ceturtkārt – citi argumenti, uz ko norādīšu, bet plašāk neapskatīšu, bet tāpēc tie ir ne mazāk būtiski kā iepriekš apskatītie – nevienlīdzība neveicina ilgstošu un stabilu ekonomikas izaugsmi¹⁵, individu stabi ekonomiskais statuss būtiski ietekmē viņu veselības stāvokli¹⁶ (tas ir īpaši svarīgi saistībā ar infekcijas slimībām, kur esot bagātam nav mazāks saslimšanas risks, kā arī tīri no ekonomikas viedokļa – sabiedrības locekļiem ir izdevīgāk saņemt lielākas pensijas un pabalstus, nevis par šo naudu ārstēt cilvēkus) un sabiedrībai kopumā ir izdevīgāk, ja visiem sabiedrības locekļiem tiek dota iespēja īstenot savu potenciālu, tādējādi nodrošinot sabiedrības attīstību un pilnveidošanos – lielākus kultūras un ekonomikas sasniegumus u.c.

Nobeigumā jāatzīst, ka pārsvarā esam runājuši par sabiedrības kopējiem labumiem. Bet būs taču cilvēki, kuri teiks, ka viņus tas neinteresē – viņi stāstīs par cilvēkiem ar īpašām spējām, kuri noteikti ir pelnījuši saņemt krietni lielākus ienākumus par pārējiem. Protams, cilvēki nav vienādi, katram no tiem ir dažādas spējas un personiskās īpašības, tomēr nevajadzētu šo uzstādījumu padarīt par absurdu. Pašreizējā ienākumu atšķirība, salīdzinot vislabāk apmaksātos darbus ar vismazāk ienākumus nesošajiem, nebalstās nekādos racionālos aprēķinos, tā vienkārši ir vēsturiski izveidojusies realitāte. Lai arī cik izcils būtu indivīds, viņa darbs objektīvi nevar būt tik vērts, lai par to maksātu vairākus

desmitus miljonu gadā¹⁷. Krīzes iespaidā to ir sākuši saprast arī paši investori, kam pierder šie devīgie uzņēmumi¹⁸. Turklāt, kā jau to ir pamanījuši pat parasti, vienkārši britu *The Guardian* lasītāji, lai cilvēks tiktu ievēlēts veiksmīgas kompānijas valdē vai kļūtu par tās vadītāju un saņemtu šādu atalgojumu, viņam nav nepieciešami kādi īpaši nopelni vai spējas¹⁹, kuras nepiemīt lielākajai daļai sabiedrības. Vēl vairāk, ik pa laikam pat Latvijā cilvēki pamanās saņemt milzīgas naudas summas par nekā nedarišanu vai darīšanu ļoti sliktā kvalitātē – nesenas gadījums ar nacionālās aviokompānijas *AirBaltic* vadītāju Fliku, kurš saņēma vairāk kā 20 tūkstošus latu mēnesī par katru mēnesi, kad *AirBaltic* cieta vairāku miljonu latu zaudējumus²⁰, liek jautāt – par kādiem nopelniem tas viss? Vai gadījumā viduvējs operas solists (arodbiedrības biedrs), kurš šo kompāniju vadītu ar 500 latu algu mēnesī, neradītu tai mazākus zaudējumus?

Varam secināt, ka, dzīvojot nevienlīdzīgā sabiedrībā un atbalstot nevienlīdzību, sabiedrība rada problēmas tikai pati sev. Rezumējot, atcerēsimies, ka eksistē tieša korelācija starp nevienlīdzību un vardarbību, nevienlīdzība nekādi nav ekonomiski pamatojama, tā neveicina inovācijas, pasliktina sabiedrības veselību, mazina cilvēku savstarpējo uzticēšanos. Jājautā, vai pēc visa šī uzskaitījuma aicinājums uz nevienlīdzības veicināšanu vairs ir nopietni uztverams. □

^{1/4} satori

Dāvids Zalāns ir LR Finanšu ministrijas darbinieks, Eiropas Sociālā fonda plānošanas nodaļas vecākais referents.

17. <http://projects.nytimes.com/executive_compensation>

18. <<http://abcnews.go.com/Business/story?id=7661832&page=1>>

19. <<http://tinyurl.com/Guardian-groskop>>

20. <<http://tinyurl.com/AirBaltic-zaudejumi>>

15. <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2011/sdn1108.pdf>>

16. Skat. Richard Wilkinson.

Laimonis Purs

UZDRĪKSTĒŠANĀS

3. turpinājums, sākums JG268:39; 269:39

Var tikai minēt, kas būtu noticis ar Ozoliņu, ja partijniekiem, no apakšas līdz pašai augšai, netrāpītu kā ar smagu bliezni pa galvu vēsturiskais partijas 20. kongress, ģenerālsekretāra Ņikitas Hruščova atmaskojošā uzstāšanās pret mirušā Josifa Staļina personības kultu, pret „nekļūdīgās” partijas pieļautām kļūdām. Padomju Savienībā iestājās neparasts un divains šaubu, tāds kā tukšuma periods. Pa vecam, tā teikt, staļiniski nedrīkst, pa jaunam... Ko drīkst pa jaunam?

Rakstnieks Zigmunds Skujiņš atstājis atmiņu trāpīgus pierakstus, lieliski portretējis dzīvē satiktos. Grāmatā *Sarunas ar jāntārpiņiem* (iekavās pievienots skaidrojums „No bezmiega melnrakstiem”) tomēr iezagušās faktu nepareizības: 1956. gadā Blūms no „Padomju Jaunatnes” aizgāja un kļuva par nesen dibinātā žurnāla „Zvaigzne” redaktoru. Vai no 1950. gada augusta iznākošais žurnāls 1956. gadā būtu nesen dibināts? Pilnīgi nepareizs ir apgalvojums, ka Blūms pārcēla no Padomju Jaunatnes uz Zvaigzni. Nē, viņu pārcēla no Liepājas. Padomju enciklopēdijās parasti ir noklusēti „nevēlamu personu” dati, šo pārcelšanu atceros, jo Blūmam Liepājā palika mīlestība un mazs bērniņš ratiņos, sniedzām pat materiālu pabalstu; lai būtu pieejama aptverošāka izvēle, gatavojot informācijas sleju „No visa kā...”, – liepājniece sūtīja mums vēstules ar dažādu Vissavienības laikrakstu un žurnālu izgriezumiem, saņemot par to honorāru. Skujiņam taisnība, ka spējo virpuļu un pavērsumu laiks kopš Staļina nāves Blūma lokano domāšanu bija atbrīvojis no pēdējiem slogiem. Piebildīšu – tomēr ne no visiem. Liepājniece gaidīja naudiņu bērnam, to gaidīja kāda Mežaparkā no tiem pēckara gadiem, kad Blūms parakstījās kā *Padomju Jaunatnes* redaktors. Viņš nebija skopulīgs. Atgriezies no Liepājas Rīgā, viņš beidzot dabūja no pirmās sievas, tiesībzinātņu pasniedzējas universitātē, šķiršanos, oficiāli apprecējās ar gados jaunāku žurnālisti, abi paceļoja, sievas jaunais kažoks daudzām izraisīja skaudību.

Rafaēlam Blūmam bija paraiša biogrāfija. Dzimis un audzis Vācijā. Nākot pie varas Hitleram,

viņš un vecāki patvērumu atrada Latvijā. 1940. gada aprīļa beigās iepazīnāties, viņš latviski runāja jau bez akcenta. Sāka strādāt laikrakstā *Jaunais Komunārs*, kam redaktors bija mans tēvocis Alberts Miezis. Vācijas karaspēkam iebrūkot Latvijā, Blūms paguva evakuēties, 1943. gadā izmests vīrs Latvijas ar izpletni, bija 2. Sarkanā partizānu brigādes komisārs. Kā man viens zinātais stāstīja, reiz pie Lubānas ezera nokļuvuši aplenkumā, ne aizbēgt, ne mazai grupīnai ar ieročiem izlauzties. Vācu vīrsnieka formā Blūms soļojis pirmais, aiz viņa „sagūstītie bandīti”, kurus no visām pusēm „apsargājuši” daži vācu armijas uniformās tērpušies sarkanie partizāni. Pietuvojoties aplencējiem, Blūms vācu valodā brīdinājis, ka ved sagūstītos „banditus” uz štābu... Tā izglābušies. Blūma krūtīs rotāja vairāku ordeņu un medaļu lentītes. Strādājis *Padomju Jaunatnē*, joņoja ar Harley Davidson firmas motociklu. Azartisks. Skujiņš trāpīgi raksturo: *Varas reizesrēķini, kas no citu mutēm skanēja pliekani un tukši, viņa ekvilibristikā pārvērtās savdabīgos runas mākslas našķos, kuru izgaršošana beidzās ar jūsmīgiem aplausiem un atzinīgām atsauksmēm*. Par katru uzstāšanos maksāja 15 rubļu, 5 paturēja lektoru biedrība, tomēr 3 reiz 10 vienā dienā ir 30, un... Tā un ne tikai tā viņš pelnīja, lai sniegtu pabalstu bijušajam civilaulībām un oficiālajai sievai. Taupot laiku, Blūms politiskos ievadrakstus nerakstīja ar roku, viņš tekstu diktēja mašīnrakstītājam. Otrs republikā pazīstamākais starptautisko notikumu komentētājs Mavriks Vulfsons tālu atpalika no Blūma meistarības pateikt daudz ko vairāk un interesantāk par oficiāli atļauto. Kā jaunieceltais redaktors viņš nevilcinājās izkaulēt dāsni pelnošam žurnālam divkārt palielinātus honorārus, divas jaunas štata vietas rakstītājiem, otru mākslinieku noformēšanai, tehnisko redaktoru, braukšanai jaunu moskviču, šoferi, saimniecības pārzinii. Taču pats galvenais – Kārļa Ozoliņa palaisto brīvdomības burinieku varējām virzīt vēl brīvākos ūdeņos. Ar pilnu jaudu izmantojām pēc PSRS kompartijas 20. kongresa vadošo partijas kadru samulsumu.

Uzdriekstējāties būt Latvijas patrioti.

Partijas 20. kongresā Hruščova runāto laikrakstos nepublicēja, izdeva slepenu brošūru, kuru izlasīt deva tikai partijas biedriem. Blūms vadījās no saviem ieska tiem – iedeva izlasīt bezpartijiskam māksliniekam Oļģertam

Laimonis Purs

Jaunarājam un arī man. No žurnāla pirmās dienas atbildīgā redaktora vietniece skaitījās Velta Lāce, republikas valdības galvas un rakstnieka Viļa Lāča sieva, māsa padomju armijas majoram, žurnālistam, redaktoram un kādu laikprīdi kultūras ministram Volde-māram Kalpiņam. Rakstu – *skaitījās*, jo viņas līdzdarbība iesaistīties žurnāla tapšanā raksturojama kā izvairīga, piesardzīga, ne reizi viņas paraksts netika uzlikts tipogrāfijas signāleksemplāram, ka drīkst drukāt. Pirmajos gados šādai viņas atturībai bija savs attaisnojums, jo redakcijai ierādītas tikai divas istabas, visiem nav iespējams pat apsēsties, izbaudīt tasi kafijas, arī Veltas ģimenes dzīverūpju pārpilna – vīram allaž jālido uz Maskavu, jāpiedalās dažādās sesijās, ir ražīgs rakstnieks, viņai jāpieskata divi savi zēni, Lāča divi bērni no pirmās laulības, vīrs un bērni slimo, arī pašai jāņem slimības biļeteni. Minimāla līdzdalība redakcijas darbā turpinājās arī jaunajās plašajās telpās Pērses ielas nama trešajā stāvā, kur Veltai sava istaba, var iemalkot kafiju nesteidzoties. Kārlis Ozoliņš, atbrīvots no redaktora pienākumiem, turpināja ierasties redakcijā kā redkolēģijas loceklis, vienmēr apsēdās manā istabā, te notiek plānošana, fotogrāfiju izvēle, domu apmaiņa. Gadu gaitā starp Veltu un mani izveidojās personiska robežšķirtne: Ozoliņa organizētos trīs atpūtas braucienos pie ezeriem piedalījos, Veltas rīkotajos, līdzbraucot Vilim Lācim, izvairījos. Tam bija savi iemesli.

Rafaels Blūms, vienmēr steidzīgs, lieki „neapgrūtināja” savu vietnieci; lai pati izvēlas, ko grib vai negrib darīt, jo ir sieva Padomju Savienības mēroga valstsvīram, Tautas rakstniekam, apbalvotam ar Staļina prēmijām, septiņiem Ļeņina ordeniem, un laikrakstā *Pravda* nodrukāta (1952) kādas „Biedru grupas” aizstāvības vēstule par Vili Lāci kā rakstnieku, vēstule, ko, izrādās, parakstījuši PSKP CK Politbiroja locekļi, J.V. Staļinu ieskaitot, tātad nebijis gadījums, kad „ģeniālais vadonis un padomju tautas tēvs” aizstāv kādu rakstnieku. Redakcijas štatu un honorāru palielinājums jūtami uzlaboja redakcijas darba iespējas.

Mākslinieciskais iekārtotājs Oļģerts Jaunarājs. *Latvijas padomju enciklopēdijā* ievietots šķirklis *Jaunarāja Irma* (1907-1972), padomju gleznotāja, bet neatradīsim Jaunarāju. Noklusēšana – visprasmīgākie meli, un to 10 sējumu biezā padomju enciklopēdija lieliski pieprata. Jaunarājs kā mākslinieks kļuva pazīstams pirms II Pasaules kara, pēc kara sāka strādāt Mākslas akadēmijā par pasniedzēju, drīz ideologi atzina viņu par nederīgu,

atbrīvoja. Kārlis Ozoliņš tieši viņu bija izvēlējies par jaunā žurnāla vizuālās sejas veidotāju. Plašā pazišanās gleznotāju, tēlnieku, grafiķu, kokgriezēju, dekoratoru, vispār tēlotājas mākslas aprindās deva iespēju iesaistīt spējīgākos, viņš izkārtoja arī personīgas tikšanās, piemēram, atceros Ozoliņa un manu viesošanos Blaumaņa ielā dzīvoklī pie gleznotāja, 1905. gada revolucionāra, bruņota uzbrukuma līdzdalībnieka Krievijas bankai Somijā, Ģederta Eliasa (1887-1975), pie Hildas Vīkas (1897-1963) devāmies ar nodomu sniegt materiālu palīdzību, no Sibīrijas izsūtījuma atgriezās „franču grupas” notiesātais Kurts Fridrihsons (1911-1991), redakcijā gaidīts rosinātājs un rakstītājs.

Rakstnieks Ēvalds Vilks (1923-1976), literārais līdzstrādnieks. Par viņu plašāk esmu jau pastāstījis *Aizejot atskaties* 2. grāmatā. Kā komjaunietis piedalījies Igaunijā kaujās pret vācu armiju, ievainots, iepazīna *varen' plašo, manu zemi dzimto*, darbaļaužu ikdienu. Kā rakstniekam un karojušam „pareizajā pusē”, viņam paveicās: par 1955. gadā iznākušo stāstu krājumu *Rudens dienas* (1955) saņēma Latvijas PSR Valsts prēmiju. Tieši tā Ēvaldu paglāba, jo drīz pēc apbalvošanas VDK izdevās atklāt Vilka nelegālo „rakstniecību” – anonīmas vēstules padomju valsts un partijas iestādēm par Latvijas pārkrievošanu, latviešu valodas iznīcināšanu. No 1960. līdz 1967. gadam sēdējām redakcijā blakus vienā istabiņā, mūsu savstarpējā atklātība pārkāpa pat VDK slepeno ziņotāju sliekšni. Gadu gaitā noskaidrojām Rakstnieku savienības (RS) 18 biedrus ziņotājus. Dienu pirms viņa nāves satikāmies uz Krišjāņa Barona ielas pie RS nama. Apmainījāmies ar informāciju. Viņš bija peldoties mazliet apaukstējies, ieiešot mūsu poliklīnikā pie ārsta. Kā vēlāk uzzināju, nosūtīts uz slimnīcu un – no ievadītās antibiotikas anafilaktiskais šoks... Mani iezagās tumšas aizdomas. Pēc šķiršanās no pirmās sievas Ēvalds bija pārcēlies uz jauno dzīvesvietu. Grāmatas, manuskripti, piezīmes, un varbūt kāda sveša acs pamanīja kaut kādus divainus pierakstus... Ēvaldam bija arī nopietni konflikti ar *Literatūras un Mākslas* redaktoru Jāni Škaparu, negāja dienām ilgi uz darbu, iesniedza pat atlūgumu atbrīvot, aizvien biežāk starp abiem izraisījās asas vārdu apmaiņas par sulainisko paklausību Pelšes ieliektenīem.

Turpinājums sekos

Par prozaīki, dramaturgu, publicistu, atmiņu grāmatu sērijas *Aizejot atskaties* autoru Laimoni Puru skat. *JG261:32.*

Māris Brancis

KRĀSU UN LĪNIJU ZINTNIEKS MIERIŅŠ II

Sākums JG269:44

Latvijas zemi sāka plosīt karš, fronte nāca arvien tuvāk un tuvāk Kurzemei. Nacionāli noskaņotais tēvs, cik spēja, palīdzēja nacionālajiem partizāniem ar ieročiem, pēc tam – pret sievas gribu – aizgāja aizstāvēt savu tēvu zemi, pirms Ziemsvētkiem par to nolika galvu un tagad kopā ar citiem leģionāriem guļ Lestēnē.

Ļaudis sāka izceļot uz Rietumiem. No otrreizējās padomju okupācijas neko labu negaidot un uz žēlastību necerot, 1944. gada septembra sākumā arī Mieriņu ģimene – māte ar vecmāti un trim dēliem – devās prom no dzimtenes, uz Vāciju, pārleist neziņas laiku, lai atgrieztos, kad viss nomierināsies un Latvija atkal būs brīva. Jāgaida bija ilgi. Daudzi nesagaidīja. Mieriņi sākumā apmetās Falkenbergas, vēlāk Špakenbergas bēgļu nometnē. Laimonis uzsāka mācības latviešu bēgļu ģimnāzijā. Cerības uz atgriešanos mājās ar katru mēnesi izplēnēja arvien vairāk, un 1947. gadā 18 gadu vecais Laimonis Mieriņš pieteicās doties uz Angliju, kurp aicināja laukstrādniekus – lauku darbus viņš mazliet pieprata. Noligtos divus gadus viņš pavadīja Drifildas (Driffild) apkaimē, Austrumjorkšairas (East Yorkshire) grāfistē, kur kopā ar citiem latviešiem un igauņiem apmežoja lorda Midltona (Lord Middleton) īpašumus, tad strādāja kādā lauku saimniecībā, bet 50. gadu sākumā devās uz Bredfordu darbā Soltēras (Saltair) tekstilfabrikā pie vērpjamām mašīnām. It kā nebūtu par ko sūdzēties – pastāvīgs darbs, ienākumi. Ko vairāk varēja vēlēties – esi paēdis, jumts virs galvas, naudas pietiek arī dažai labai ne visai dārgai izpriecai! Tomēr dzīvē kaut kā pietrūka. Laimonis bija palicis pasaulē viens kā pirksts. Brāļi ar māti aizbrauca uz Ameriku, tēvs bija kritis kaujā pie Lestēnes. Likās, ka lode, kas Ziemsvētkos bija izdzēsusi tēva dzīvību, iestrēgusi arī dēla miesā, atstājot dziļu rētu, kas nesadzija gadiem. Bredfordā

←
Imanta Tillera šogad Vinna balvu (*Wynne Prize* – \$ 35 000) ieguvušās gleznas *Ūdenskritums (a la Viljams)* / *Waterfall (after Williams)* fragments. Gadskārtēja balva (dib.1897) tiek piešķirta izcilākajiem māksliniekiem par Austrālijas dabas skata gleznu eļļā vai akvarelī, vai arī par figurālu skulptūru. Par š.g. laureātu skat. JG219:2, 55-56 un JG264:15, 39-40, 62.

dzīvoja daudz latviešu. Te izveidojās Latviešu biedrības Lielbritānijā (LBL) Bredfordas nodaļa, kas uzņēmās rīkot tautiešu saviesīgo un kultūras dzīvi. Laimonis Mieriņš pat iesaistījās tautas deju kopā „Sakta”, te arī satika Ilgu, savu uzticamo ceļa biedreni dzīves garajā gadu vrtienē.

Uz Angliju ataicinātie latviešu un citu Austrumeiropas tautu bēgļi bija nonākuši bezcerīgā stāvoklī – viņi gan bija derīgi kā strādnieki, bet citādi – cilvēki bez nākotnes izredzēm. Arī Laimonis Mieriņš jutās kā tādā tumšā caurumā iesviests. Bija cilvēki, kam ar vienmuļo darbu rūpnīcā, savas ligzdīņas iekārtošanu un ģimenes izveidošanu pietika, bet ne Laimonim. Piepeši prasīt prasījās pēc kā tāda, kas spētu iekrāsot dienu visai trulo ritējumu. Kurā brīdī dzimst interese par kaut ko, to mēs dzīvē jo bieži nevaram pateikt. Tas grauds, kas reiz Kuldiņģā vieglu roku bija iesviests jaunā puīša krūtīs, nemanot, neviena nelūgts, sāka dziedēt asnu. Papīrs un zīmulis tagad bija jāpērk par paša pelnīto naudu, taču zīmēšana pēc vienmuļā darba fabrikā deva vārdos nepasakāmu mierinājumu. Baltā lapa pasaulei un dzīvei piešķīra citas dimensijas, tā kļuva arvien nozīmīgāka, vērtīgāka. Vajadzēja kādu, kurš spētu palīdzēt.

Bredfordā tolaik dzīvoja latviešu grafiķis un gleznotājs, toreizējais LBL Bredfordas nodaļas priekšnieks Alfrēds Kalniņš (1906-1971), kura maizes darbs ritēja Rycroft firmas dekoratīvā stikla dizainera amatā. Viņš bija izveidojis kaut ko līdzīgu studijai. Pie viņa tad arī aizveda Laimoņa Mieriņa ceļš. Alfrēds Kalniņš, tāpat kā daudzi vecāka gada gājuma latvieši, nesa sevī Latvijas pieredzi. Viņi veidoja savu noslēgtu vidi, kurā pūlējās saglabāt visu no dzimtenes līdzīgu paņemto. Tas bija viņu stiprums un posts. Viņi turpināja strādāt, kā paši reiz bija mācījušies, šo tradīciju mēģinādami iedēstīt jaunatnē. Līdz ar citiem Laimonis Mieriņš gleznoja klusās dabas, puķes, portretus. Sanāca labi, pat tik labi, ka Alfrēds Kalniņš kādu dienu atzinās: *Es tev vairāk neko nevaru iemācīt. Brauc pie Tones.* Topošais mākslinieks paklausīja un mēroja 280 jūdžu garo ceļu līdz Apvienotās Karalistes galvaspilsētai, pie izslavētā vecmeistara Valdemāra Tones (1892-1958). Pēc daudziem gadiem viņš atcerējās: *Uzsāku regulārus braucienus uz Londonu, līdz stiepjot mājās gleznotās klusās dabas. Toreiz Tone dzīvoja Londonas dienvidos, kādas mierīgas ielas nama pirmajā stāvā. Tas bija neliels divistabu dzīvoklis, studija. Visas sienas bija noklātas dažāda formāta gleznām. Vienmēr jutos Tones un viņa viesmīlīgās kundzes gaidīti.*

*Padoms netika liegts, viņa analīzes bija pamatīgas, mudinošas, bet Tone atlīdzību atteicās ņemt. Mājup allaž devos pacīlātā garastāvoklī un jaunu nodomu pilns.*¹ Kundze vārīja kafiju, Tone – ritēja viņa mūža pēdējais gads – vairāk stāstīja nekā mācīja. Kā viens, tā otrs jaunā mākslinieka skolotājs bija aizējošā pasaule, kas dzīvo ar ilgām pēc dzimtenes. Laimonis Mieriņš bija tikko sācis dzīvi. Viņa skatieni vērsās citā virzienā – rītdienā. Pagātnes ēnas nedrīkstēja šķērsot ceļu. Laiks strauji tuvojās 30 gadu robežai, taču varēja uzskatīt, ka joprojām nebija „isti dzīvots”. Viss likās esam priekšā, tomēr nākotne šķita visai neskaidra, mīklaina un miglaina. Bēgļa viesstrādnieka statuss nesa līdzīgu neziņu par rītdienu. Vēl Laimonis Mieriņš nebija sakrājis sevī spēkus kaut kam nopietnākam – tie tikai auga, brieda. Kā ierasts, viņš katru dienu mēroja ceļu uz tekstilfabriku, kas nodrošināja zināmu finansiālu pamatu, vien sirds tiecās kaut kur citur. Kurp? Vai patiesi viss mūžs paies pie vērpjamās mašīnas? Tā jau pats vari pārtapt par vilnas kodaļu un ar laiku pārvērsties par gabaliņu no dzijas pavediena.

„Kas tu gribētu būt?” – prasu savam pavadonim. Krietnus gadus vēlāk rakstniece un dzejniece Indra Gubiņa atgādinās par kādu abu kopā pavadītu vakaru pēc deju mēģinājuma. „Es?” – viņš atjautā, tad iesmejas. Ap mums ir auksts ziemas vakars, mīkls un kvēpu pilns Anglijas rūpniecības pilsētas gaiss. – „Īsti nezīnu” – Laimonis Mieriņš nu kļuvis nopietns. – „Kas tad mēs varam būt šajā zemē? Strādnieki, tikai strādnieki!” – Bet es tīcinu atkal, nevērojot rūgtumu runātāja balsī: „Tu nepateici, kas tu gribētu būt! Kas tu esi, es jau zīnu.” – „Gleznotājs”. Nu smejos es. Laimonis – gleznotājs! Šis izstīdžējušais zēns, kas savu maizi pelna tekstilfabrikā, kā lielākā latviešu daļa šeit, Bredfordā. Zēns? Ne gluži, viņam jau piepildījās 21 gads, tātad jau pieaudzis cilvēks. Pie tam zina, kas vēlētos būt. – „Un ko tu gleznotu?” – „Nezīnu.” – Laimonis parausta plecus un skatās kaut kur pelēkumā, tad klusāk piebilst: „Droši vien cilvēkus. Man patīk cilvēki.” Iegriežamies pilsētas parkā, tajā guļ īpats baltums – sniegs. Tas bieži neparādās Anglijas ziemās, uz ielām ātri pazūd, sajaucas ar gājēju soļiem, ratu riteņiem un pārvēršas dubļos. Bet parks ir balts, un es izsaucos: „Lūk, glezno šādu gaišu nakti – kokus ar sniegu, diķi, kurā pārslas iekrīt un pazūd!” – „Patiesībā redzu pavisam citu diķi, citus kokus un citu zīmu. Pastkartes jau nu

1. Laimonis Mieriņš. „Piezīmes par Valdemāra Tones simtgadi”. JG185(1991):27.

Laimonis Mieriņš Alfrēda Kalniņa studijā 1950. gados

gan es netaisīšu!" – atbild Laimonis, un man liekas, ka arī viņš ir citā laikā, citā ziemā.²

Laiks, par kuru stāsta Indra Gubiņa, ir krietni pasens – ap 1950. gadu, taču tajā vakarā pār lūpām pārvēlušies vārdi vēl tikai iezīmēja varbūtību. Slepenā vēlēšanās kā neapņemams, nepaceļams laukakmens vēl gulēja dziļi krūtīs. Liktenīgais vārds – *gleznotājs* – bija izsacīts. Pateikt bija viegli, pat pārāk viegli. Tikai kā to pārvērst īstenībā, tas vēl Laimonim Mieriņam nebija zināms. Vēl vairāk – sapnis viņam likās nereāls, nerasniedzams, pat no sevis paša slēpjams, nevis īstenojams dzīvē. Tiesa, viņš savā nodabā lauzās glezniecības noslēpumos.

Jauneklis iestājās (1953) Bredfordas mākslinieku biedrībā, kuras klubā pa vakariem pozēja modelis. Viņš citīgi izmantoja iespēju un ar sev raksturīgo nopietnību un dedzību vingrināja aci un roku. Nejauši saglabājušies tā laika darbi rāda (Laimonis Mieriņš gan mēdza iznīcināt tos, kas neizturēja viņa skarbo kritiku), ka 50. gados viņš citīgi sekojis latviešu tonālās glezniecības tradīcijām, kādas piekopa mūsu vecmeistari. Alfrēda Kalniņa uzstādīto kluso dabu ar augļiem un māla krūzi jaunais Mieriņš gleznojis ļoti rūpīgi, ar dabas toņiem tuvām krāsām, uzsverot gaismēnas, telpiskumu, vieliskumu. Viņš visai sekmīgi nodarbojās arī ar portretu glezniecību – visbiežāk tās bija ģimietnes, – mēģinot uztvert un atklāt ne tikai modeļu fiziskās īpatnības, bet arī dzīvību un iekšējo noskaņojumu. Viņa gleznotie cilvēki – šķiet, vienīgi sievietes – ir nopietni, savu domu un izjūtu pasaulē iegrimuši, tādēļ viņu acis vērstas lejup jeb, precīzāk, lūkojas savos iedomu laukos.

2. Indra Gubiņa. „Laimonis Mieriņš”. *Tilts* 74/75, 1965:50.

Šī laika gleznas nav peļamas, bet tajās pietrūkst kaut kā būtiska – autora iekšējās brīvības. Audzēknis godprātīgi sekojis skolotāja padomiem, bet sirds klejojusi nenosakāmā virzienā. Gleznām nav personīgā skatījuma zīmoga, kas ne visiem dodas rokā. Tomēr bija noticis kaut kas vēl svarīgāks – bija nobriedusi doma, ka viņš grib būt mākslinieks. Tikai kā spēt iekšējos dzinulus realizēt? *Biju gatavs kārtīgai disciplīnai, ko tikai mācību iestāde var dot, mūža brieduma acīm raugoties, tā laika garīgo stāvokli raksturoja pats gleznotājs.³*

Bredfordas mākslas koledžas vakara klases latviešu jaunieši bieži sēdēja blakus gados jaunākam biedram Deividam Hoknijam (David Hockney, 1937), vēlāk pasaulē slavenam angļu gleznotājam. Viņiem labi saskānēja, abi mēdza pa reizei dzīt velnu un pazīroties. Kaimiņš reiz noprasīja: *Kāpēc tu neej mākslas skolā? Latviešu puisis šai sakārā nodomāja: Tas viss ir jauki un skaisti, bet kā es sevi finansēšu? Fabrikas strādniekam mākslas skolas mācību maksa bija pārāk liela – viņa alga neļāva neko iekrāt. Vakaros nāca zīmēt arī kāds ierēdnis, ģimenes tēvs. Viendien viņš lepnī paziņoja: Zini, es iestājos mākslas skolā. Viņš esot pieprasījis vietējai pašvaldībai stipendiju, un tā puisim arī dzan prasīto piešķīrusi. Jaunā ziņa bija spēcīgs grūdiens visai tālākai dzīvei. Vadzis lūza: Ja viņš iet mācīties, kas man to var liegt?*

Pagājušo pavasari, Laimonis Mieriņš raksta (1961.22.1) Indrai Gubiņai uz Kanādu, tā pēkšņi vienā godīgā dienā es sevi ieraudzīju jaunas situācijas priekšā. Tagad vai nekad – vēl nav par vēlu! Nekavējoties iestājos LEEDS COLLEGE OF ARTS studēt glezniecību, t.i., ar jauno akadēmisko gadu. (...) Te bija liels uzņemšanas konkurss, bet manā gadījumā taisīja izņēmumu, un iekļuvi bez jebkādiem eksāmeņiem (bez G.C.E., t.i., ģimnāzijas beigšanas apliecības).⁴

Izlasot šo stāstījumu, varētu domāt, ka mūsu priekšā ir jauns Jūlijs Cēzars – atnāca, ieraudzīja, uzvarēja. Bet tā nemaz nebija. Vēlāk Laimonis Mieriņš atzinās, ka viņu gandrīz vai neuzņēma koledžā kāda cita latvieša dēļ. Pirms viņa tur bija mācījies Ints Bullītis, kurš sagādājis ne mazums raižu pedagogiem, īsts traču cēlājs. Puisis vēlāk gan aizbrauca uz Londonu, taču viņa ēna palika skolā jo ilgi. Uzņemšanas sarunu laikā koledžas

3. Laimonis Mieriņš. „Pie velna ar visu to (mākslu)! Intervē Māris Brancis. *Kultūras Forums*, 2005, 8:15.

4. Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk – LVA), 2436. fonds, 1 v apraksts, 14. lieta, 120.lpp.

vadītājam Teiloram (Eric Taylor), kurš vadīja koledžu (1956-1970), Mieriņa darbi bija patikuši. Bet, kad uzņemto studentu sarakstā viens no pedagogiem (Frank Laisle) ieraudzījis Mieriņa tautību – latvietis, viņš atcerējies minēto jezgu vārietāju un meties pie šefa brīdināt, kādu sātanu tas gatavojas uzņemt savā skolā. Vēlāk gan pārpratumus noskaidrojies, un Laimonim Mieriņam uzsmaidīja laime būt studentu vidū.⁵

Jaunizceptajam studentam bija 31 gads. Tā patiesi bija *neapstrīdama trakuma pazīme*, kā tajā pašā vēstulē Indrai Gubiņai viņš par sevi pazobojas, bet citas izejas nebija – vai nu palikt visu mūžu strādniekam un veģetēt, ik brīdi žēlojoties par sājo likteni, vai sakostiem zobiem cīnīties par sevi. Laimonis Mieriņš izlēma savu likteni mainīt. Un šķēršļi tikai uzkarsēja viņa asinis.

Diennakts bija tikai 24 stundu gara, bet šajā laikā bija jāapmeklē nodarbības koledžā, daudz jālasa, jāzīmē, jāglezno, jāpagūst vēl nolikt ģimnāzijas eksāmenus – latviešu bēgļu nometnē izdotais ģimnāzijas beigšanas atestāts Anglijā bija tikai papīriņš, ko var uzspraut uz nagliņas vienā zināmā vietā. Ja Laimonis Mieriņš būtu jaunāks, būtu vieglāk. Naudas pelnīšanas nolūkos varētu kavēt lekcijas, dažus priekšmetus nokārtot ar zemāku atzīmi. Tas latviešu studentam nobrieduša vīrieša vecumā būtu zem viņa goda. Viņš bija lepns un, jā, godkārigs. Nacionālā pašapziņa arī nospēlēja zināmu lomu – viņam bija jādzēš iespajds, kādu par latviešiem bija iedibinājis zināmais tautietis. *Jokus dzīt nevaru atļauties*, Laimonis atzinās Indrai Gubiņai⁶. Visu mūžu grauzt strādnieka sūro, rūgtu maizi nekādā ziņā negribējās. Viņš saprata – vēl savu dzīvi varētu pagriezt citā virzienā, ja izdotos ielēkt pēdējā iespēju vagonā.

Grūti nācās nokārtot studiju finansiālo pusi. Stipendiju no vietējās pašvaldības pirmajā gadā Laimonim Mieriņam neizdevās dabūt – līdz šim viņš nebija nokārtojis Anglijas pavalstniecību un joprojām bija neatkarīgās Latvijas pilsonis. Kaut kādu atbalstu jaunais students saņēma no LBL, bet vislielāko palīdzību iznāca būt parādā Ilgai un viņas tēvam. Otrajā gadā kļuva mazliet vieglāk – Laimonis dabūja kāroto stipendiju no vietējās pašvaldības, apsolut, ka pēc studijām neaizbrauks nekur projām. Vasaras brīvlaikos viņš piepelnījās pie sava bijušā pedagoga Alfrēda Kalniņa stikla fabrikā, gatavoja dekorācijas

vietējās latviešu teātra trupas izrādēm un uzņēmas citus darbus.

Tomēr paliek jautājums – kāpēc Laimonis Mieriņš izvēlējās tieši Lidsas Mākslas koledžu? Tuvāk pie mājām taču atradās Bredfordas koledža. Taču tā ar savu konservatīvo garu viņam nelikās pievilcīga, tolaik visu jauniešu acis vērsās uz Lidsas Mākslas koledžas pusi. Turp Bredfordas mākslas kluba nodarbībās ieteica doties arī Franks Lails. *Lidsas koledža ir vadošā vietā visā Anglijā, un tā konkurē ar Londonas R.C.A.*⁷ rakstīja Laimonis savai likteņa biedrenei Kanādā – arī viņa, kas bija divus gadus vecāka par šiplejeti, cirta sev ceļu, neatlaidīgi mācīdamās augstskolā, – un papildināja: *Koledža ir ļoti liberāla, bet ar noslieci uz modernismu.*⁸

Tieši šajā laikā Lidsas Mākslas koledža piedzīvoja spēcīgas pārmaiņas. Kopš 50. gadu otrās puses tur par pedagogu strādāja Harijs Tabrons (Harry Thubron, 1915-1985), kurš kopā ar kolēģiem radikāli pārveidoja apmācību programmu. Tās pamatā bija vācu *Bauhaus* pamatprincipi – funkcionālisms, mākslas un industrijas apvienojums. *Tieši Bauhaus situācijā bija vislabākā izdevība meklēt, personīgo ekspresiju neizslēdzot, vienotāja elementu starp formu un funkciju; formu un materiālu; formu un produkcijas metodēm, tā radot jaunu kultūru vienību – kopēju totālu mākslu* (L. Mieriņa izcēlums – M.B.), *kas ir mūsu laikmeta visraksturīgākā iezīme*, vēlāk Bauhaus nozīmi skaidroja Laimonis Mieriņš⁹ un turpināja: *nojaucot mākslu starpā visas konvencionālās robežas (..) radās pirmie pamati funkcionālam, internacionālam lietiskās mākslas stilam, kas nebija romantisks, bet racionāls un bezpersonisks. (..) Bauhaus apvienoja radoša mākslinieka talantu ar industrijas prasībām, kas nozīmē mākslas un industrijas sintēzi*¹⁰. Jāņem vērā, ka Lidsas Mākslas koledža nesagatavoja profesionālus gleznotājus, tēlniekus vai grafiķus. Izglītības līmeņa ziņā tā pielīdzināma Latvijas lietišķās mākslas skolām vai koledžām. Lidsas Mākslas koledžas uzdevums ir sagatavot jaunos cilvēkus iespējai strādāt dažādās lietišķās mākslas nozarēs – pēc koledžas beigšanas viņi kļūst modes, reklāmas, mēbeļu un interjera mākslinieki, tekstila dizaineri, mūsdienās arī digitālo mediju mākslinieki un fotogrāfi. Taču, pirms audzēkņi pievērsās noteiktai specializācijai, viņiem nākas apgūt

7. *Royal College of Art* – Karaliskā mākslas skola.

8. LVA, 2436. fonds, 1 v apraksts, 14. lieta, 120. lpp.

9. Laimonis Mieriņš. „Bauhaus 1919–1933”. *JG76(1969):43*.

10. Turpat.

5. Pēc Laimoņa Mieriņa manuskripta: Leeds College of Art: Notes from memory circa 1952 to 2007.

6. LVA, 2436. fonds, 1 v apraksts, 14. lieta, 121. lpp.

Laimonis Mieriņš. *Plīknis 3*. Ap 2005. Papīrs, ogle. 84 x 59 cm

glezniecības, grafikas un tēlniecības pamatus, krāsu mācību un daudzas citas disciplīnas, ko Laimonis dēvē par *modernās mākslas gramatiku*. Bet ne akadēmiskā nozīmē, jo kursa centrālais pavediens ir eksperiments, t.i., dažādām problēmām audzēknis meklē pats savu atbildi. Citiem vārdiem, ne „pareizu atbilžu” došana, bet gan „pareizu jautājumu” uzdošana audzina.¹¹

Apmācību sākumā jāapgūst materiāli, dažādu mākslas nozaru pamati, formu teorija un zīmējums. Harijs Tabrons lielu uzmanību pievērta dažādām mākslas nozarēm, eksperimentēšanai, modernajiem mākslas virzieniem. Laimoņa Mieriņa gadījumā tas nozīmēja pavisam citu skatu uz mākslu un tās uzdevumiem, nekā līdz šim viņš bija radis risināt, arīdzan sevis laušanu, iegūto zināšanu pārvērtēšanu un jaunu atziņu atklāšanu. Tā bija sevis pārradišana jaunā kvalitātē. Kā Raiņa Tots to darīja. Vecos bauslības galdiņus, kas visus iepriekšējos gadus bija tik rūpīgi, ilgstoši un pacietīgi darināti, nācās pašam savām rokām sadauzīt, lai būvētu modernākus, laikmetīgākus. Šis process bija mokošs, pat vēl mokošāks nekā tajā laikā, kad priekšā bija vienīgi kails lauks, nezināmā nākotne

– bez perspektīvas, kad dzīve bija jārada no nekā. Tagad, studējot Lidsas Mākslas koleģijā, viss, kas pašmācības ceļā bija apgūts, izplēsts ar nagiem, bija jāaizsviež prom kā tikko iegādātas, sen kārotas drānas, kas pieeši izrādījušās nederīgas iziešanai ļaudīs. Students ar lielu gribasspēku dīrāja tās nost. Viņam vajadzēja būt, kā angļi saka, *clean plate* (tīram šķīvim), latvieši teiktu, kā no jauna piedzimušam. Citiem studentiem bija labāk: tikko no ģimnāzijas sola piecēlušies, viņi bija kā balta lapa, kurā ikviens var ierakstīt savu vārdu. Neskatoties ne uz ko, Laimonis Mieriņš spītīgi daudzina: *Es negribu mest plinti krūmos. Trīs stundas nedēļā jāmacās mākslas vēsture, un divas stundas veltītas visdažādākā rakstura lekcijām, sākot no visklicdzošākajām aktualitātēm un beidzot ar visvecākajām filozofiskajām sistēmām pasaulē. Šīs lekcijas tiek sauktas par „liberal studies”, kādā vēstulē stāsta latviešu students.*¹²

Turpinājums sekos

Mākslas vēsturnieka Māra Branča kontā ir vairākas monogrāfijas par pēckara trimdas māksliniekiem, kā arī liels skaits mūsu mākslai veltītu rakstu. Skat. 68. lpp. Voldemāra Avena apskata rakstu par Māra Branča monogrāfiju *Krāsa un līnija* (Rīgā: Mansards, 2012).

11. L. Mieriņš. Galerijas un mākslas kolleģžas Anglijā. - *JG59*(1966):48-49.

12. Vēstule Indrai Gubiņai (1963.12.1). LVA, 2436. fonds, 1.v apraksts, 14. lieta, 108. lpp.

Rudīte Mazūre Godfrey. *Rotaļa*. 1994. Guaša/tuša uz papīra. 28 x 36 cm

Mākslinieces raksts, arī rindkopa par viņu pašu, nākošajās lappusēs.

Rudīte Mazūre Godfrey

RIGA NOUVEAU BABES

Tā saucas latviešu mākslinieku Kristiānas Dimiteres, Rutas Linītes, Rudītes Mazūres Godfrey, Roberta Koļcova, Aivara Vilipsona, Ērika Jerumaņa izstāde galerijā *Norbertellen – at the Gallery Row in the Historic Core of Downtown Los Angeles* (3.III-28.IV). Uz galerijas (īpašnieks: Ēriks Jerumanis) apmēram 700 Dienvidkalifornijas tautiešiem izsūtītajām pastkartēm attēlota Vilipsona slavenā *Calipso* grafika ar „beibi” un viņogu ķekaru, bet otrā pusē – Rīgas siluets negatīvā un izstādes informācija. Atklāšanas dienā galerijas telpas likās pārāk šauras – bija ieradusies septiņā daļa ielūgto. Apmeklētāji nāca un gāja. Latviešu mākslinieku izstāde Losandželosas sirds džungļos – „ar sejām” uz ielu (galerijas skatlogā varēja lasīt mākslinieku vārdus)! Cienasts – Melnais balzams un upēņu sīrups – nedaudz sasaucās ar Linītes tekstiliju „Meitene ar openēm” skatlogā. Losas centrs lika atcerēties Aleksandra Čaka vārdus: ...*un uz stūra kur naudu lūdz ubags sev greizs...*

Eleganti, skaisti, ar filigrānu meistarību veidotie mākslinieku darbi pārsteidza galerijas apmeklētājus. Šoreiz, šinī tālajā krastā, tie uzrunāja pasauli kā Rīgas *Jūgenda* mazbērni! Gluži nejaušība, bet varbūt arī sakritība ar kādu lielāku spēku, ka ēka, kurā atrodas galerija *Norbertellen*, ir tipiska jūgendstila ēka.

Galerijas durvis un ēkas fasādi grezno jūgendstila dekoratīvie motīvi, kā arī ļoti populārais jūgendstila ēku rotājums – sievītes tēls. Šis tēls arī ir galvenais un nesošais

visos sešu latviešu mākslinieku darbos. Kopā gandrīz 50 darbi! Galerijas silto gaisotni īpaši izcēla tekstilmākslinieces Rutas Linītes tekstilijas, darinātas kā lineāri griezumi melnā filcī, rotāti ar pērlēm, izmantojot arī kokvilnas materiālu, kur grafiski mežģinraksta zīmējumi stāsta par divu cilvēku jūtām – divi ir cerība, divi ir visa sākums un turpinājums... Nenoliedzami, izstāde sevī nesa MĪLESTĪBAS vārdu.

Katra Aivara Vilipsona grafika ir smalks stāsts un notikums. Vairākiem darbiem ir izteikti erotiska noskaņa. Bija redzama arī viena no slavenajām „beibēm” no viņa oriģinālgrafikas *Beibe ar lakatiņu* (1997). Visas grafikas rotā mākslinieka raksturīgais paraksta zīmogs, kura sensen nosapņotie iniciāļi grezno arī viņa gredzenu. Pastkartei izvēlēto grafiku *Calipso* atklāšanas dienā iegādājās jauns amerikāņu uzņēmējs. Vilipsons jau tapis par Rīgas leģendu ar personisku vietīņu kafejnīcā „Osiriss”, ar sava vārda uzrakstu pie bāra letes. Viņa darbi grezno kafejnīcas sienas. Mākslinieks arī dzejo. Aivara Vilipsona *Sumpurņa suneti* šoziem atrada Latvijas lasītāju sirdis. Drīz nāks klajā Vilipsona 20 gadus radīto darbu apkopojums grāmatā ar vairāk kā 100 darbiem. Jāpiemin, ka mākslinieks ir absolvējis Rīgas prestižās mākslas skolas (Rīgas Lietišķo Mākslas skolu un Latvijas Mākslas akadēmiju) kā tēlnieks. Tas atspoguļojas mākslinieka grafikās, kur plastiskās formas ar jūtamu dimensiju tiek panāktas tikai ar melnbaltiem laukumiem un līnijām.

Verot vaļā galerijas durvis, uz pretējās sienas redzami Kristiānas Dimiteres „kļedzošie” darbi. Grafikā *Muzikants* atskan vesela rinda skaņu melnbaltā un zeltā! Mērkaķēna tēls ar stabuli, paslēpies magnolijas ziedu šūpulī, *Art Walk* dienās ievilināja ne vienu

RIGA NOUVEAU BABES

NORBERTELLEN GALLERY Los Angeles
215 W. 6th Street, Ste #110, Los Angeles, CA 90014 www.norbertellengallery.com 818.462.5041

Latvian Art Exhibition
March 3rd - April 28th 2012

featured artists

Kristiana Dimiters
Ruta Linite
Rudite Mazure Godfrey
Roberts Kolcovs
Aivars Vilipsons
Eriks Jerumanis

opening reception
Sat Mar 3 6pm - 10pm

downtown LA art walk
Thurs Mar 8 noon - 10pm

downtown LA art walk
Thurs April 12 noon - 10pm

RIGA NOUVEAU BABES

detail, "Calipso" Aivars Vilipsons

vien Losandželosas mūziķi. Kristiānas darbi skan mūzikā! *Zvaigznē un Mēnesī*, vislielākajā no viņas četriem oriģināliem, zvaigzne ar beretīti plīvojošos zelta matos vizina Mēnesi uz slēpēm. Ironiski, ka daudzi amerikāņi šajā darbā saskatīja līdzību ar ASV Brīvības statuju. Kristiāna, izcilu aktieru atvase, savos darbos ienes teātri. Pati par sevi: *Viss, ko darīju un daru joprojām, ir arī manas neredzamās dzīves stāsts – reizēm naivs, reizēm neizskaidrojams*. Kristiāna ir tēlniece, un savus darbus gan formā, gan uz audekla un papīra vienmēr papildina ar krāsu.

Roberta Kolčova katra līnija ir ģeniāla, viņa grafikas – filigrāni nostrādāti meistardarbi. Mākslinieks par saviem darbiem rakstīja šo rindiņu autorei: *Rāmējot manus darbus, lie-to pārastos stiklus, lai viņos atspoguļojas visa pasaule*. Šeit jāpiemin, ka atvedu mākslinieku darbus no Latvijas un, kā jau metālmāksliniece, ievērojot mākslinieku prasības, visus darbus pati ierāmēju. Izstādē Roberts ciemojās ar divām oriģinālgrafikām – *Laiks ir* un *Laiks nav*. Pārējie darbi bija mākslinieka parakstītas un apzīmogotas oriģinālkopijas. Piekritēju netrūka, un kā gan savādāk – savulaik savu mākslas kolekciju papildinot, Roberta darbus iegādājusies Somijas prezidente Tarja Halonena, mūsu prezidente Vaira Vīķe-Freiberga un vēl daudzi sabiedrībai zināmi cilvēki. *Art Walk* stundās galerijā *Norbertellen* Roberta Kolčova darbi tika apbrīnoti visvairāk. Jādomā, viņa pasaulīgais, virtuozais skatījums un sniegums valdzināja Losandželosas publikas prātus.

Galerijas *Norbertellen* īpašnieks Ēriks Jerumanis ir trešās paaudzes Kalifornijas latvietis. Viņš apbrīnojami labi iekļāvās izstādes atmosfērā ar saviem darbiem līdzās „Rīgas Jūgenda mazbērnu” līnijām. Mākslinieka radītie akti ir jūtīgi otas triepieni un vizijas. Ēriks un viņa dzīvesbiedre Margarita vada galeriju jau trešo gadu. Īpašnieki galerijas nosaukumu izvēlējušies saliekot kopā savus otru vārdus – Norberts un Ellen. Paldies viņiem par uzņēmību, laipnību un viesmīlību. Skat. arī internetā <www.kolcovs.com>, <www.vilipsons.com>, <www.vilipsons.lv> (šeit ieteicams noskatīties filmu par R. Kolčova un A. Vilipsona 90. gadu māksliniecisko darbību), <www.rudite.com>, <www.biletens.com> (aprīļa/marta laidienā apskats par aplūkotās izstādes norisi).

* * *

Pašas Rudītes grafikas *Rīga Nouveau Babes* izstādē, bez izteiksmīgās līnijas, sevī vēl nes gan krāsu, gan zeltu. Rudīte ir metāla dizainere, beigusi mākslas skolas Rīgā. Maģistra grāds metāla dizainā iegūts Stokholmā. Līnija un forma ir viņas spēcīgā puse. To var sajukt mākslinieces darbos tikpat daudz kā tēlojuma kaisli, ironiju, joku vai stāstu no kāda tāla sapņa. Rudītes grafiku sižets ir nevainīgi naivs uz robežas ar neķītru izaicinājumu. Katra darba pamatā savs stāsts, ko skatītājs var tulkot kā vēlas. *Kamulos Melnais Valrieksts* atspoguļo likteņstāstus caur saknēm un zariem. Koka stumbrā redzami vīrieša tēli, uz pleciem turot visu dzīvi. Māksliniecei patīk ironizēt. Pēdējā laikā viņa ar to atraisās arī dzejā. Viņas sapnis, noorganizēt izstādi tālajā krastā kopā ar saviem Latvijās 80. gadu mākslas skolu vienaudžiem ir piepildījies pēc Kalifornijā nodzīvotiem 12 gadiem un pēc 20 gadu prombūtnes no dzimtenes. (Linda Treija) □

Linda Treija

GERDA ROZE UN APĻA MISTĒRIJA

Višums valdzina un nodarbina cilvēka prātus. Šā gada jūnijā varēja vērot kā mazais Venēras siluets slid pāri milzīgajam, ugunīgajam Saules diskam. Tas bija notikums, ko cilvēce atkal varēs redzēt tikai 2117. gadā – tā tad ne manas dzīves laikā. Izplatījuma valdzinājumam līdzīgas sajūtas es varu gūt, ieskatoties Ņujorkas mākslinieces Gerdas Rozes darbos, kuri manī rada asociācijas ar kosmosu. Vairākos Gerdas apļa formāta gleznojumos tumšie punkti uz oranžīgi sarkanīgā fona atsauc atmiņā nupat vēroto Venēras „tranzītu”. Jau labu laiku aplis spēlē lielu lomu viņas darbos. Tas parādās kā pilnības forma, kā līnija bez sākuma un gala, kā uzticības simbols, kurā virmo mākslinieces iekšējais kosmos – ar savām emocijām, dzīves pieredzi un vēlmēm. Gerda Roze par savu aizraušanos saka: *Aplis ir universāls simbols – ļoti vienkāršs un tai pašā reizē tik komplikēts! Tā izpētīšana un izziņāšana ir novedusi pie veselās apļa gleznu un grafiku sērijas. Dažos darbos var viegli atpazīt visiem tik pazīstamo formu, citos tā ir jāmeklē. Šai mūžības un mistērijas formai nav ne sākuma, ne gala...* (skat. <www.gerdarozart.com>).

Rozes mākslas darbos aplis var atkārtoties ne tikai kā audekla apveids, bet arī kā kompozīcijas uzbūve vai elements un līnijas zīmējums. Darbā *Mardi Gras* no pārrautās apļa līnijas ir izbirušas krāsainas un spilgtas dažāda lieluma ģeometriskas formas kā tādi svētku *confetti*. Gerdas Rozes izvēlētie gleznu formāti pastiprina saikni ar visuma tēmu. Māksliniecei raksturīgas ir savdabīgas un kompleksas gleznu kompozīcijas, kurās tiek apvienoti ģeometriskā formāta audekli – trīsstūri, dažādu leņķu četrstūri, sakombinēti dažnedažādās konstrukcijās. Tajās ir kaut kas no pašreiz ziņās pārspriestās Andromēdas galaktikas un Piena ceļa apvienošanās, mistisku gāzes un putekļu mākoņiem – nebulām, saules vējiem un planētu orbītām, bet turpat pa vidu reizēm ievijas ļoti organiskas un gandrīz vai atpažīstamas formas – augu motīvs, zivs muguras liekums, koka stumbra siluets.

Akrila gleznās krāsu savienojums liek pieminēt Kandinski caur zilo toņu drosmīgo savienojumu ar dzelteni un sarkano. Pamatkrāsas, kas spēlējas un cīnās savā starpā uz audekliem, dažreiz uzplaiksnī veselās krāsu eksplozijās.

Augstu meistarību māksliniece ir sasniegusi monotipijas tehnikā, kas ir ļoti atbilstoša viņas stila, kas veidojies abstraktā ekspresionisma ietekmē, izteikšanai. Ģeometriskās formas, pārklājoties vai daļēji nosedzot vienu otru, veido dziļuma, daudzveidības un virsmas saspēles, kas piedod darbiem telpiskumu un vibrējošu dzīvīgumu. Krāsu kolorīts šeit var būt no pastēlīgi mierīga līdz sulīgi krāsainam, bet tas neatkārtā akrila gleznu krāsu pasauli, kas ir daudz asāka un satraucošāka.

Gerda Roze

Gerdas Rozes nodošanās un uzticība mākslai ir neizmērojama. Izbēgusi no padomju varas okupācijas Latvijā, Gerda 1950. gados nonāk ASV, kur pelnot iztiku savai ģimenei, paralēli izstudē socioloģiju un ekonomiku. Viņa savā profesijā gūst panākumus, taču ne apmierinājumu sevis izteikšanai un pilnveidošanai. To gleznotāja atrod mākslā, studējot Ņujorkas Universitātē mākslas vēsturi (*Graduate Studies in Art History, New York U.*), Mākslas studentu līgā (*The Art Students League with Sid Dickinson, New York*), Čelsijas mākslas koledžā Londonā (*The Chelsea School of Art, London U.*), Internacionālajā grafikas skolā Venēcijā (*Scuola Internazionale di Grafica, Pratt in Venice*) un papildinoties pazīstamu mākslinieku privātajās studijās. Mākslinieces ietekmīgāko skolotāju vidū ir tādi pazīstami vārdi kā Donalds Pirs (Donald Pierce), Harieta FeBlanda (Harriet FeBland), Roberto DeLamonika (Roberto DeLamonica) un Klēra Romano (Clare Romano). Izmēģinot un izsijājot dažādus mākslas virzienus un stilus, māksliniece savu balsi atrod abstraktajā glezniecībā, kurā viņa var pilnībā izpausties. Gerdai tā ir sava veida aizmiršanās mākslā. Māksliniece pati atzīst, ka māksla ir piešķirusi dzīvei jēgu, aizstājusi visu, kas zaudēts, un palīdzējusi tikt pāri sāpēm un rūpēm. Atrodoties darbnīcā starp apgleznotiem un baltiem audekliem, viņa, neviena netraucēta, var veidot savu pasauli.

Viena pēc otras seko Rozes piedalīšanās kopizstādēs un arī personālizstādēs, kas vainagojas ar atzinību. Māksliniece ar savu nenogurstošu un konsekventu darbošanos mākslā ir pelnījusi mūsu visu apbrīnu. □

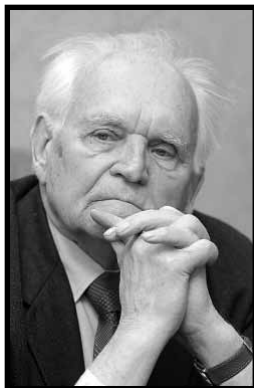
Māksliniece un mākslas kritiķe Linda Treija ir Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības vadītāja un *JG* redakcijas locekle.

M Ū Ž Ī B Ā A I Z I E T vēsturnieks, LU prof. **Heinrihs Strods** (1925-2012), LZA Goda loceklis, LOM pētniecības daļas vadītājs un *Gadagrāmatas* redaktors, Valsts prezidenta Vēsturnieku komisijas loceklis, TZO, vismaz 800 publikāciju autors, to vidū vairāk nekā 20 grāmatas. Pēdējās: divsējumu *PSRS Politiskā cenzūra Latvijā 1940-1990* (skat. JG266:28-32, 267:83-84) un *Sēlija senāk un tagad* (2011). *Reti kurš Latvijas vēsturnieks veltījis tik daudz laika visnospietnākajām studijām neskaitāmu valstu arhīvos. Darbs, darbs un vēlreiz darbs - tas, man šķiet, ir profesora dzīves moto; laiks nekad nav ticis izšķiests sīkumos* – tā Stroda kolēģis prof. dr. Aivars Stranga. ●●● Dzejniece, atdzejotāja, redaktore **Ludmila Azarova** (1935-2012) beidz (1957) LVU Vēstures un filoloģijas fakultāti, dzejdarbus raksta krieviski un latviski (pirmais krājums *Most –Tilts*, 1961), tulko krievu val. Raini, Čaku, Virzu, Elksni, Ziedoni, Māru Zālīti, Knutu Skujenieku u.c., arī sava dzīvesbiedra Ojāra Vācieša darbus un (kopā ar Viju Kaņepi) izveido Vācieša *Kopotus rakstus* 10 sējumos. Atmosdas gados aktīvi iesaistās cīņā par Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanu. LZA goda locekle, vairākas literāras prēmijas (Andreja Upīša, Raimonda Gerkena, Mūža balva), TZO. ●●● **Sergejs Akurāters** (1953-2012), humānists, brīvdomātājs, viens no agrīnajiem Atmosdas cīnītājiem pret padomju okupāciju, tās dokumentētājs ar savu fotokameru, leģendārās Atmosdas aktivistes, dziedātājas levas Akurāteres pirmais vīrs. Attēlā redzams Sergejs ar savu un levas dēlenu Matīsu, tagad pazīstamu mūziķi. (re)

J A U N I Z D E V U M I

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Tā kā brāļu **Kaudzīšu Mērnieku laiki** nepārprotami saistīti ar vācisko laiku, tad vēsturnieks Kaspars Kļaviņš gādājis, lai tie būtu pieejami arī vācu lasītājam, par tulkus pieaicinot **Valdi Bisenieku** un valodas korektoru **Austri Grasi**. ●●● Krievijā iznākusi **Mairas Asares** grāmata *Ārpuslaika zona* (tul. Sergejs Moreino), kurā iekļauta prozas grāmata *Sieviešu zona*, kā arī dzejoļi no krājuma *Ceļš uz Tūju*, iepriekš nepublicēti dzejoļi un fragmenti no stāstu cikla *Vagonstāsti*. ●●● **Gunars Tomsons** patiesā dzīvesstāstā *To Be Fed* atklāj jauna latviešu bēgļa gaitas II Pasaules kara laikā, pametot dzimto zemi un beigās nokļūstot Kanādā. ●●● Lai sagādātu angļiski runājošajiem iespēju iepazīties ar nozīmīgu latviešu kultūras aspektu, ASV dzīvojošais **Vilis Inde** ir iztulkojis **Raiņa** lugu *Zelta zirgs*, pēcvārdā pārstādot arī sarežģītos Latvijas vēstures jautājumus. ●●● Klajā nācis Latviešu folkloras krātuvē sagatavotais *Latvju dainu* parindeņu izlases tulkojums angļu, vācu un krievu valodā,

Heinrihs Strods

Ludmila Azarova

Sergejs Akurāters

saglabājot **Krišjāņa Barona** *Latvju dainu* sakārtojumu. (vg)

DZEJA – Dzejniece un žurnālistes **Annas Rancānes** septītajā dzejoļu krājumā *Pylni kārmani dabasu... Bezdelīgu pasts*, ievietoti latgaliešu rakstu valodā un latviešu literārajā valodā rakstīti 100 dzejoļi. ●●● **Maija Laukmane** ar krājumu *Durvis* ļauj lasītājam ieiet četrās dažādās pasaulēs, ne tikai lasot viņas dzejoļus, bet arī esejās jeb, kā autore tās sauc, - *domu planējumus*. ●●● Aktieris **Andris Bulis** nolēmis izmēģināt spēkus arī rakstu mākslā, izdot dzejoļu krājumu *Pietura* un to veltot jauniešiem, kas paši raksta dzeju. ●●● Publicists **Toms Treiberis** nāk pie lasītājiem ar dzejas debiju – krājumu *Gaismas apstākļi*. ●●● 15 Jaunjelgavas novada dzejnieki krājumā *Daugavas atspulgi* dzejo par Daugavu, mīlestību, dzejnieku jūtām un pasaules skatījumu. ●●● Krājumā *Rabarberu vīns* **Iveta Krūmiņa** un **Arvis Degums** sarunājas par mīlestību, aicinot izjust gan jūtu uzplaukumu un kaisli, gan skumjas un vienpatību. ●●● Atvaļinātais pulkvedis **Andris Bunka** krājumā *Pulkvedis raksta pats* runā gan par mīlestību, gan Dievu, gan ģimeni un bērniem, gan arī patriotiskus vārdus velta dzimtenei Latvijai. (vg)

PROZA – Ildzīvot par spīti nolemtībai – tāda ir **Ingas Žoludes** *Sarkano bērnu* misija. ●●● **Noras Ikstenas** garstāsts *Besa* vēsta par sievietes jūtu pasauli un viņas attiecībām ar Dievu. ●●● **Kristīnes Ulbergas** romāns, Latvijas Rakstnieku savienības 2011. gada oriģinālromānu konkursa laureāts, *Zaļā vārņa* ir dzīvīgs un asprātības caurvīts vēstījums par *nepanesamās esības vieglumu*. ●●● **Ēriks Lanss** (īstajā vārdā Juris Viksne) *Melanholiskais detektīvs* izmantojis savu desmitgadēs uzkrāto kinoscenārista pieredzi, lai neļautu atslābt lasītāja uzmanībai. ●●● ASV dzīvojošais **Jānis Bolis**, izmantojot savas un apkārtējo ģimeņu piedzīvoto, romānā *Likuma ēnā* raksta par pārdzīvojumiem izsūtījuma laikā, izraidījumu no dzimtenes, šķiršanās sāpēm no tēva un, protams, par mīlestību, kas vijas cauri visam romānam. ●●● Bijusī pedagoģe **Santa Mežābele** (īstajā vārdā Antoņina Ločmele) izdevusi jau savu astoto romānu *Aiz loga dziedāja vējš*. ●●● **Vilis Lāčītis** un viņa domubiedrs, kurš slēpjas aiz segvārda **Šmidzis Klonatans Vāverts**, mikroromānā *Garais ceļš uz Hantimansijsku* ļauj izsekot dramatiskiem notikumiem galvenā varoņa Konana Banāna dzīvē, kas viņu noved pie albuma ierakstīšanas; līdz ar romānu pie klausītājiem nonāk arī sviestroka jeb kā dēvē paši autori *alternatīvā slāģera* albums, ko ierakstījusi Lāčiņa un Vāverta jaunā muzikālā apvienība *Zupski Rubin*. (vg)

DAŽĀDA SATURA – Mākslas vēsturnieks **Māris Brancis** grāmatā *Krāsa un līnija: Laimonis Mieriņš* stāsta par nesen mūžībā aizgājušā mākslinieka veidošanās procesu, par viņa pedagoģisko un mākslas teorētisko darbību. ●●● Muzikoloģe **Ilga Auguste** sarakstījusi monogrāfiju *Jānis Norvilis – Svētā mantojuma dziesminieks*. ●●● Atkārtoti izdota **Gundegas Repše** grāmata (1998) par mākslinieku **Kurtu Fridrihsonu** *Pieskārieni*, tagad to papildinot ar citām Fridrihsona darbu reprodukcijām un fotomateriāliem. ●●● **Jānis Rokpelnis** grāmatā *Rīgas iestāšanās* dodas pastaigās pa Rīgu kopā ar populāriem cilvēkiem – Ingu Žoludi, Andri Dzenīti, Māru Ķimeli, Ingu Ābeli u.c. Tās ir līdzīgas esejas jau agrāk izdotajām *Rīgas iedzimtie*, kurās aprakstīti Andris Kolbergs, Miervaldis Polis, Gundega Repše, Astrīde Ivaska, Pauls Dambis, Lalīta Muižniece u.c. ●●● Ilgu gadu problemātikai veltīts divu vēsturnieku - **Valtera Ščerbinska** un **Ērika Jēkabsona** sastādītais *Apvērsums: 1934. gada 15. maija notikumi avotos un pētījumos*, ietverot dažādu vēsturnieku rakstus, kā arī dokumentus, kas spilgti ilustrē izdevuma tēmu. ●●● Arī publicists un vēsturnieks **Igors Vārpa** pievērsies vēsturiskai tēmai, grāmatā *Ceļš uz Latvijas valsti (1914-1922)* apskatot valsts dzimšanu un nostiprināšanos, sākot ar latviešu strēlnieku cīņām un beidzot ar Latvijas 1. Saime. ●●● Pēc 40 gadu stāvēšanas „atvilktnē” izdots **Veras Kacenas** dokumentālais romāns *Kājāmgājēji karā*, kas stāsta par latviešiem II Pasaules karā, kas dažādu iemeslu dēļ nonākuši Sarkanarmijā. ●●● **Valda Rūmnieka** un **Andreja Miglas** vēsturiskā romāna *Viestura zobens* tēma ir leģendārā 13. gs. zemgaļu valdnieka *Viestura* valdīšanas laiks, kas parādīts, apvienojot dokumentālos faktus ar māksliniecisko izdomu un tautas ticējumiem un nostāstiem. ●●● **Tāivalža Margēviča** vēsturiskajā drāmā *Zigfrīda Anas Meierovica sadalītā mīlestība* atklājas Meierovica un Kristīnes Bakmanes attiecības, sākot ar iepazīšanos, iemīlēšanos un kopdzīvi un beidzot ar traģisko šķiršanos. ●●● Kinorežisors un šī gada *Lielā Kristapa* mūža balvas ieguvējs **Aivars Freimanis** grāmatā *Vienos ratos ar slavenībām* apvienojis gan patiesus atmiņu tēlojumus par kinodzīvi, gan „tīru dailliteratūru”, gan īsus anekdotiskus vērojumus „iz dzīves”. ●●● **Noras Ikstenas** *Dzīvespriecīgais vakarēdiens* ir ne tikai pavārgrāmata, bet grāmata par cilvēkiem, ar kuriem var sēdēt pie galda dienām un nejusties garlaicīgi, – daži no tiem: rakstniece Gundega Repše, tulkotāja Margita Gailite, aktieris Gundars Āboliņš. ●●● Par ēdienu tēmu raksta arī literatūrzinātniece **Janīna Kursīte-Pakule**, *Virtuves vārdenē* skaidrojot neskaitāmu ēdienu izcelšanos un pagatavošanas tradīcijas, kā arī apskatot ēdienu vietu mūsu kultūrā. ●●● Sakopojot 12 homoseksuālu cilvēku dzīvēstāstus, **Rīta Ruduša** sarakstījusi *Pagrīdes citādība*. *Homoseksuāli Padomju Latvijā*, liecinot par izolāciju un ciešanām, kas bija jāzīcī katram, kas apzinājis savu homoseksualitāti. ●●● Kas notiek ar mūsu

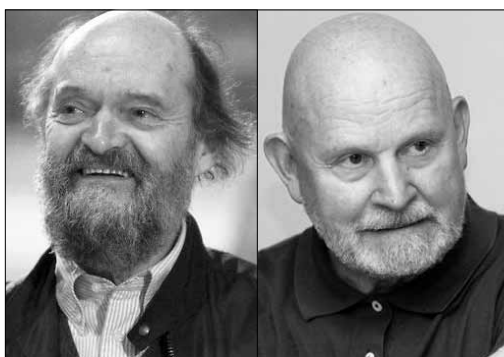
dvēseli pēc nāves un vai vispār dzīves realitāte neaizņem pārāk daudz mūsu domu, - uz šiem un citiem jautājumiem Francijā dzīvojošais **Jēkabs Daizis** meklē atbildes grāmatā *Vēl cīņa nav galā*. ●●● Ekstrēmāis ceļotājs **Bruno Šulcs** grāmatā *Turpināt būt pašam sev: Velokāpiens Muztagatā* stāsta par piedzīvoto un pārdzīvoto, veicot kāpienu 7 546 metrus augstajā virsotnē Ķīnā. ●●● Dramaturga **Kārļa Antena** grāmata *Mana svētķu diena* ir kriminālromānā ietverts stāsts par dziedātājas **Olgas Rajeckas** dzīvi. ●●● Bērnu žurnāla *Zilīte* redaktors **Māris Rungulis** skolas bērniem sarakstījis grāmatu *Nekrietnais Alfrēds*. (vg)

TULKOJUMI – Dāņu baroneses **Karenas Bliksenas (Karen von Blixen)** stāstu krājuma *Ziemas pasakas (Vinter-Eventyr)* (tulk. Pēteris Jankavs) darbība risinās 19. gs. Eiropā un izvirza jautājumu, vai cilvēka spēkos ir mainīt savu likteni? ●●● Nopietnos norvēģus lasītājs var mēģināt iepazīt ar Pēra Petersona (**Per Petterson**) jaunāko darbu *Es nolādu laika upi (Jeg forbanner tidens elv)*, Solveigas **Elsbergas** tulkojumā. ●●● Romas katoļu baznīcas galvenais eksorcists **Gabriēls Amorts (Gabriele Amorth)** grāmatā *Sātana izdzinēja stāsts* (tulk. Astra Šmite) ir sakopojis savu eksorcista pieredzi un apraksta neparastākos sātana izdzīšanas piemērus. ●●● Ingūna **Beķere** no japāņu valodas tulkojusi pretrunīgi vērtētā rakstnieka **Haruki Murakami** romānu *Kafka lieldzīve*. ●●● Krievu literatūras dzīvā klasika, Maskavā dzimušā, bet tagad Šveicē dzīvojošā **Mihaila Šiškina** *Vēstulnieks (Letter Book, Pismovnik)* (tulk. Maija Asare), lai arī stāsta par 1900. gadu un Bokseru dumpi Ķīnā, tomēr rada „šeit un tagad” sajūtu. ●●● Grāmatā *3096 dienas (3096 Tage)* **Nataša Kampuša (Natascha Kampusch)**, Austrijā nolaupītā meitenīte, kas izkļuva brīvībā pēc 8 gadiem, stāsta par pārdzīvoto, par to, kas viņai ļāvis izturēt un nezaudēt cerību, palikt nesalauztai. (vg)

CILDINĀJUMI – Latvijas Literatūras gada balvas (2011) **Rutai Štelmaherei** par dzejkrājumu *Klēpis*; **Margaritai Perveņeckai** par prozas darbu *Gaetāno Krematos*; tulkotājai **Zanei Balodei** par igauņa **Andrusa Kivirehka** romānu *Vīrs, kurš zināja čusku vārdus*; **Kristīnei Želvei** par spilgtāko debiju – stāstu krājumu *Meitene, kas nogrieza man matus*; **Ivetai Ratinīkai** par dzejkrājumu *Rūgts*. Speciālbalvas **Uldim Bērziņam** par *Korāna* tulkojumu (no senarābu val.); **Marianam Rižijam** (Mārim Salējam) par literatūrzinātnisko pētījumu *Uldis Bērziņš. Dzīve un laiktelpas poētika* (skat. JG269:12-15); **Atim Klimovičam** par *Personisko Latviju*; **Gundagai Repšei** par ideju sakopot Latvijas vēsturei veltīto stāstu krājumu *MĒS. XX gadsimts*; **Valentīnam Lukaševičam** par dzejkrājumu latgaliski *Bolti burti*; **Norai Ikstenai** par *Vīru zīlajā lietusmēteli* – pērnāgd lasītāju iemīļotāko oriģinālliteratūras darbu (skat. JG267:16-17). Mūža balva **Andrim Kolbergam**. ●●● Ģen. **Kārļa Goppera** balva par dzeju kopojumu *Ar sapni pagalmī* dzejniekam,

memuāristam un ārstam vienā personā, **Andrim Ritmanim**. ●●● **Maimai Grinbergai** Igaunijas Kultūrkapitāla Gada balva un arī prezidenta **Tomasa Hendrika Ilvesa** valsts vizītes laikā Rīgā (5.-7.V) piešķirtais Māras Zemes krusts (MZK – *Maarjamaa Risti teenetemärk/Croix de Terra Mariana*) par igauņu beletristikas latviskošanu. No kultūras/izglītības darbiniekiem ar MZK vēl apbalvoti: LU rektors **Mārcis Auziņš**, filologs, libiešu dzejnieks **Valts Ernštreits**, rakstniece, valsts darbiniece **Sandra Kalniete**, *Kremerata Baltica* vadītājs, vijolnieks **Gidons Krēmers**, igauņu literatūras tulkotāja **Rūta Karma**, LU mācībspēks **Ērika Krautmane**, vēsturnieks **Ilgvars Misāns**, apgāda „Mansards” vadītājs **Jānis Oga**, žurnāla *Ir* publicists **Pauls Raudseps**, LNO direktors **Andrejs Žagars**. ●●● Jauno dramaturgu lugu lasījumu ciklā *10 minūtes slavas* par labāko atzīts Latvijas Kultūras akadēmijas students **Dāvids Keišs**. ●●● *A cappella* vispasaules festivālā (Leipzig, 20.-29.IV) galvenā balva grupai **Latvian Voices** (Laura Jēkabsons, Karina Kaminska, Nora Vītiņa, Zane Stafacka, Elīna Šmukste, Andra Blumberga, Laura Leontjeva) par 5 dziesmām un J.S. Baha prelūdiju *c-moll*. ●●● Jaunā Rīgas teātra rež. **Alvis Hermanis** Šveices kultūras žurnāla *DU* veiktajā starptautiski pazīstamu teātrinieku aptaujā izvēlēts par vienu no 10 ietekmīgākajām Eiropas teātra personībām pēdējos 10 gados – kopā ar tādām slavenībām kā **Kasteluci (Romeo Castellucci)** no Itālijas, **Kastorfis (Frank Kastorf)** un **Pollešs (René Pollesch)** no Vācijas, **Mičela (Katie Mitchell)** no Lielbritānijas, **Lauverss (Jan Lauwers)** no Beļģijas, **Martālers (Christoph Marthaler)** no Šveices, **Varļikovskis (Krzysztof Warlikowski)** no Polijas u.c. ●●● Starp prestižā š.g. *Peabody Award* 38 saņēmējiem ir **Pēteris Greste**, košp pērngada ziņu aģentūras *Al-Jazeera* korespondents, par filmu *Somalia – Land of Anarchy* (2011), kur atspoguļota sabrukušās valsts traģiskā situācija. ●●● Kannu festivālā (Cannes Film Festival 2012) galvenā balva (**Krzysztof Kieślowski Award**) piešķirta **Mārtiņam Slišanam** ar labāko Vidus- un Austrumeiropas scenāriju filmā *Apartamenti* – vairāku iedzīvotāju dzīve divos Rīgas komunālajos dzīvokļos no pagājušā gs. 60. gadiem līdz mūsdienām. ●●● Peru notikušajā konkursā *Miss Model Intercontinental 2012* **Alise Miškova** (*Miss Latvia 2010*) iegūst 1. vietu, aiz sevis atstājot Brazīlijas un Ekvadoras daiļavas. (vg)(re)

Rokgrupa **Inokentijs Mārpls**

Arvo Pärt

Pēteris Vasks

M Ū Z I K A – Bavārijas TV (aprīļa vidū) izrādīta muzikālā filma *Vineta, nogrimusi pilsēta* – par zaudētām vietām un zudušām pasaulēm – ar tāda paša nosaukuma **Ērika Ešenvalda** opusu – līdzās citu slavenību skaņdarbiem (Brahms, Schnittke, Martin, Mäntyjärvi). ●●● **Doniceti (Gaetano Donizetti)** *Lucia di Lammermoor* darbība no 17.gs. Skotijas LNO jauniestudējumā gluži modīgi pārcelta uz pag. gs. 30. gadu Benito Musolini absolūtisma režīmu Itālijā, pārvaldītu pēc principa: *grāmatas – tas ir labi, bet šautenes tomēr labāk*. Lučijas lomā daudzu slavenu operu veterāne (London Covent Garden, Hamburgische Staatsoper, Teatro alla Scala u.c.) **Marina Rebeka**. Dirigē viesis no Vācijas Štillers (**Christoph Stiller**), no kura izstāro atziņa, ka Doniceti atrodas uz robežas starp tipisko *bel canto* operu un psihodramu, kādas rakstījis Verdi. ●●● **Riharda Štrausa** operas *Salome* 6 izrādēm Koventgārdēnā, kur Johanāna lomu dzied basbaritons **Egils Siliņš** (dirig. **Andris Nelsons**), seko trīs izrādes Čīrihē. ●●● 32 g.v. **Andris Poga**, kurš uz 2 gadiem izvēlēts par Bostonas simfoniskā orķestra asistentdirigentu ar iespēju dirigēt savu koncertu sēriju Bostonā un vasaras festivālā Tenglvudā (Tanglewood), jau pirms tam paspējis veiksmīgi koncertēt ar Francijas, Maltas un Izraēlas orķestriem. ●●● **LNSO**, arī Zārbrīkenas (Saarbrücken) un Kaizerslauternes (Kaizerslautern) radio filharmoniskā orķestra vadītājs **Karels Marks Šišons** par savu asistentu izvēlējis jauno latviešu dirigentu **Valdi Butānu**, JVLMO maģistru (*LA.lv* 25.IV). ●●● II Rīgas festivālu atklāj ar mūsdienu mūzikas milžu (arī draugu dzīvē un domubiedru daiļradē) **Pētera Vaska Credo** orķestrim (2009) un **Perta (Arvo Pärt) Credo** klavierēm, korim un orķestrim (1968) Valsts akad. kora „Latvija” un LNSO izpildījumā (dirig. **Tenu Kaljuste**). Festivālā (2.-21.VI) piedalās virkne pasaules zvaigžņu (**Elīna Garanča, Aleksandrs Antonenko, Kristian Lindberg, Peter Eldridge** u.d.c.). ●●● Vētrains ovācijas no publikas un atzinīgu vērtējumu no kritiķiem **Pēteris Vasks** saņem pēc vijolkoncerta *Tālā gaisma* atskaņojuma Losandželosas filharmoniskā orķestra koncertā (Walt Disney Concert Hall, 10.V), ko dirigē pasaulslavenais venezēlietis **Gustavo Dudamel**. Līdzīga ir reakcija pēc *Viatore un Canto di forza* atskaņojuma autor-koncertā Ņujorkā (8.V). ●●● Pēc 4 gadu intensīva darba rokgrupas **Inokentijus Mārpls** klajā laistajā *KD Pupu mizas* (Raimonds Lagimovs, Skrips un Ēriks Lizbovskis; viesmūziķi Juris Kulakovs, Kaspars Bindemanis, Uģis Vītiņš, tekstu autori – Rainis, Baumanu Kārlis, Imants Vītols, Lolita Roskoša-Cimdiņa u.c.) iekļautas dziesmas ar izteikti patriotisku un nereti revolucionāru noskaņu. (re)

TEĀTRIS – LNT *Parīzes Dievmātes katedrāles* pirmizrādēs (17. un 18.V, rež. **Indra Roga**) jau pirmajās 4 minūtēs atklājusies komponista **Zigmara Liepiņa** un libretista **Kaspāra Dīmitera** morāles esence. ●●● Dailes teātri (24.V) ievēribu gūst *Neprātīgā Zelda* (rež. **Dž.Dž. Džilindžers**) – par biogrāfiskos faktos balstīto bohēmisko pāri – amerikāņu rakstnieku Ficdžeraldu (Frances Scott Fitzgerald) un viņa sievu Zeldu, kuru dzīvi saēd ārprāts un psihiskā slimība. (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Purviša balvas neatkarīgo ekspertu darba grupa nominējusi fināla atlasēi **Sarmīti Māliņu, Kristapu Kalnu, Kristapu Ģelzi, Leonardu Laganovski, Verneru Lazdānu**. ●●● **Daina Dagnija** sarīko izstādi *Starp debesīm un jūru* Majoros ar pēdējo gadu gleznām. Tās apliecina, ka mākslinieci arvien vairāk interesē pasaules slēptākie procesi. ●●● Nozīmīgs notikums Latvijas mākslas vēsturē bija Rīgas Sv. Pētera baznīcas septiņzaru svečtura un Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīcas lasāmpults atgūšana no Poznaņas (Polija). Lasāmpulti darinājis (1617) izcilais sava laika meistars – kokgriezējs **Tobiass Heincs**. ●●● LNMM zālē „Arsenāls” izstāde **Rudītei Dreimanei**, kura ienāca mākslā 1970. gados ar minimālu sižetu, lieliem viendabīgiem krāsu laukumiem, ignorējot telpu, materialitāti un sava laika padomju ideoloģiskās nostādnes. Jūtīga pret kritiku, 10 g. viņa vairs neglezno, pievērdamās reliģijai. ●●● **Ivetas Vecenānes Radiantes** uzņemtas Eiropas Gobelēnu foruma (*European Tapestry Forum*) starptautiskajā izstādē **ARTAPESTRY3 Art Centre Silkeborg Bad**, Dānijā. No izstādei iesūtītajiem 87 mākslinieku 150 darbiem no 21 valsts žūrija izvēlas 38 mākslinieku 51 darbu no 14 Eiropas valstīm. ●●● Pavasarī un vasarā Ņujorkā (*The National Arts Club*), LR vēstniecībā Vašingtonā, Čikāgā (*Driehaus Museum*) un Rīgā (LNMM) deviņu dažādu paaužu latviešu mākslinieku 36 darbu izstāde – **Kaspāra Bramberga, Harija Branta, Andra Eglīša, Ievas Iltneres, Ernesta Kļaviņa, Daigas Krūzes, Leonarda Laganovska,**

Ingas Melderes, Miervalža Poļa. ●●● Agijas Sūnas galerijā *10 pēc 80* – 10 mākslinieki, kam ir 80 un pāri: **Laimonis Blumbergs, Oļegs Skarainis, Pēteris Martinsons, Valdis Bušs, Džemma Skulme, Vilis Ozols, Aleksandrs Stankēvičs, Gunārs Ezernieks, Aija Ozoliņa, Gunārs Krollis**. ●●● Rīgas Mākslas telpas Intro zālē zem Rātslaukuma **Gunāra Krolla Zemapziņas pārnesumi** – 20 liela izmēra grafīta un sēpijas zīmējumi, kas vēsta par dažādu kultūru mijiedarbību un līdzaspastāvēšanu un atklāj mākslinieka augsto profesionālismu un poētisko, filozofiski dziļo pasaules uztveri. ●●● „Arsenālā” izstādē **Negantnieki** redzami mākslinieku-provokatoru-sabiedrības izaicinātāju darbi no 1980. gadu otrās puses līdz mūsdienām, kad vienīgais cenzūras aparāts ir bijusi pašas sabiedrības attieksme. ●●● Rīgas mākslas telpā atklātās (11.V) izstādes **Fridrihsons par Fridrihsonu**, kas veidota pēc mākslinieka paša principiem (tie ir askētiski un atturīgi grieķu tempļa principi), „sirds” vietā kuratori rakstniece **Gundega Repše** un māksliniē **Jānis Spalviņš** novietojusi tolaik skandalozī abstrakto scenogrāfiju Pētera Pētersona Dostojevskas *Idiotam* DT (1969). *Latvijas modernā scenogrāfija balstās tikai uz viņu. Viņš ir arī pagrieziens punkts akvareļi* – tā Spalviņš par Fridrihsonu, kuru VDK jeb čeka apsūdz (1951) par „Franču grupas” (skat. sadaļu *scripta manent*) organizēšanu, piespriežot 25 gadus gulagā (pēc Stalīna nāves amnestēts 1956) – *aiz loga bija dzelozstieples, bet viņš zīmēja Florenci, atceras sieva Zenta* (KD 11.V). ●●● Rīgas galerijā „Māksla XO” (31.V-26.VI) Zviedrijas Karaliskās Mākslas akadēmijas Goda locekļa, LR TZO kavaliera, Eiropas abstraktās glezniecības virsotnes **Lara Strunkes** (skat. JG243:60-61; 253:42; 254:25-26) un zviedru tēlnieces **Evas Langes** izstāde *Sirds un mājas pamats*. Žurnāla *Ir* kritiķa rezumējumā (30.V) Strunkes glezniecība *izceļas ar ziemeļniecisku skarbumu, monumentalitāti, vērienīgumu, formas skaidrību un lakonismu, ritmu un tonāli noskaņotu un emocionālu gleznojumu. Viņa ainava ir Ziemeļzemes krasts - Gotlandes jūras piekraste un Islandes*

Lūk še, kā šeitān dzīvo! (1813)

No Skandinieku arhīva

klinšu grēdās un sniega pārkares, ko mākslinieks savās gleznās „noved” līdz zīmei. Langes skulptūras – divas no tām atrodas Pedvāles Brīvdabas mākslas muzejā – pieskaitāmas pie vispārliciecinājumiem minimālisma mākslas paraugiem, kurus zviedru kritiķis Kurts Askers pielīdzina atvērtiem un aizvērtiem ziedu kausiem, kas dod patvērumu mājās, rokas, zieda un lietus būtībai. ●●● Delfi.lv un LNMM kopprojekta ietvaros apkopoti 100 izcilākie dārgumi, kas divu gadu garumā ik nedēļu kopā ar aprakstu parādās minētajā portālā, kā pirmais (19.IV) nezināma autora – varbūt krāsotāja vai kariesu lakētāja – krogu skats Lūk še, kā šeitā dzīvo! (1813) – pirmais un vairākus gadu desmitus vienīgais darbs, kurā tēloti latviešu zemnieki. (mb)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANA – Vispirms viedās sabiedrības vērotājas **Sanitas Uplejas** rindkopa no raksta „Lai tauta un valsts nestu auglus, tai vajadzīgas stipras saknes” (*Ir* 14.VI): *Ja paraugāmies vēl tālākā pagātnē, tad jājaūtā, vai mums būtu mūsu dainas, tautas tradīcijas un Jāņu svinēšana, ja kristietības ietekmē būtu uzreiz atmetuši roku: „Ak, ko nu par to pagātni runāt un sērot!” Tagad tieši šis mantojums padara mūs unikālus pasaules mērogā, jo esam to spējuši saglabāt paralēli kristietības ietekmē nākušajai kultūrai un joprojām to aktīvi izmantojam savā ikdienā, pat ja ne vienmēr to apzināmies. Eiropas tautu vidū nav daudz tādu, kas būtu saglabājuši līdztekus kristietības attīstībai savus senākos kultūras slāņus un artefaktus, kur nu vēl tos izmantojam ikdienā 21. gs. Tikmēr latvieši saviem bērniem joprojām pie šūpuļa dzied tautas dziesmas, lasa viņiem priekšā tautas pasakas un dzīves gudrības māca ar tautas sakāmvārdiem, bet paši zaudē galvu Jāņu pagāniskajā skurbumā – aizmirst par pagātni un par savu būtību? ●●● Ūsiņu laiks applicina to brīdi Zemes ripojumā, kad zaļās birzs laiks pilnam iestājies, kad kumeļi ar savām sudraba pavadām un Sauli seglos ir no jūras laukā kāpuši un zemi pārstaigā, zālei zaļumu dāvādami un zemei auglību nesdami – tā **Gunta Saule** (5.V) par mūsu Dainās atspoguļoto sadarbību ar Visumu, ar zvaigzņu klaidu un Saules/Mēness ritējumu.*

Svinēšanas vietas neuzskaitīt – Talsos, Beverīnas novada Pekas pilskalnā, Piņķos u.c. Daugavpils Sēlijas pusē Ūsiņsvētki savienoti ar Zeperu svētbirzes iekārtošanu/talkošanu, saules rituālu un svētgungus ideģšanu Gateņu ezera pussalā. Rīgas Brīvdabas muzejā ne tikai zirgi pie Priedes kroga par godu viņu aizgādnim Ūsiņam (6.V), bet arī klausīšanās diplomēta ornitologa vadībā ciruļu treļļos, lakstīgalu pogāšanā, strazdu svilpošanā, zvirbuļu čiepstēšanā, ūbeļu dūdošanā u.c. tur mītošo putnu dziesmās. ●●● Kolektīvās muzicēšanas dienā (10.V) JVLMA etnomuzikoloģijas diplomētamenu ietvaros saistošs *Suitu kāzu* priekšnesums, bet ciklā *Dziesmu klade* Rakstniecības un mūzikas muzejā **Janta** un **Ilmārs Meži** liek priekšā (5.V) savu skaistāko tautasdziesmu izlasi, atskaņoju teicēju balsu ierakstos. ●●● Turpat *Skandinieku* vadītāja **Julgī Stalte** stāsta (30.V) par kopas veidošanos, pirmajiem organizētājiem Helmi un Daini Stalciem, viņu nozīmi folkloras kustības sākumā, Atmodas veicināšanā un starptautiskajā folkloras festivālā *Baltica* (1988). ●●● Kopā ar Latvijas Folkloras biedrību (LFB) jāpriecejas par tautas mūzikas kustības atgriešanos: *Šajā ziņā mums tuvu stāv Bulgārija, Slovākija, Slovēnija, Balkānu un Alpu reģions*, [kas] *praktiski nemaz nav novērojama Vācijā, Holandē, Dānijā, Beļģijā. Tur uz mums raugās ar lielu skaudību, vēsti LFB vadītājs Andris Kapusts* un turpina: *Šobrīd folklorā nav uzskatāma par pašdarbību jeb amatiermākslu. (...) Jūs dzirdēsīt citu motivāciju – vēlmi saglabāt tradīcijas. Nevar noliegt, ka tajā ir arī kāds patriotisma, misijas aspekts* (LA.lv 26.VI). Šogad 25. Starptautiskajā folkloras festivālā *Baltica* piedalās 173 ansambļi (2009.g.-137). Kopā ar etnogrāfiskajiem ansambļiem Latvijā šobrīd ir krietiņi vairāk nekā 200 folkloras kopu, kurām pievienojas 8 postfolkloras grupas („Ilģi”, „Auļi”, „Kokle”, „Raksti”, „Lāns”, „Vētras saites”, „Miglas asni”, „Vecpilsētas dziedātāji”). ●●● Grafīke **Ērika Māldere**, kādreizējā *Skandinieku* draugu kopas dalībniece (1989-1996), šobrīd aktīva kopā *Savieši*, jaunajā, mūsdienīgiem līgotājiem domātā grāmatā *3x9 Jāņi* apskata svētku gaitu no ielīgošanas, Zāļu dienas, Jāņu dienas un vakara līdz pat Jāņu naktij un Pēcjanjiem. Līgotnes (dziesmas) palīdzējuši izvēlēties **Amanda Jātniece** (1970), *Saviešu* vadītāja (kopš 2005), trimdas gados ASV cieši saistīta ar kopām *Teiksmā* un *Lini*. ●●● Saiets *Baltu krīvēle*

(tautas sapulce) kultūras mantojuma saglabāšanas un izpausmes ietvaros pērngad notiek Kurtuvēnos (Kurtuvēnai), Lietuvā, bet šogad (8.-9.VI) dzīvesziņas centrs *Zaltis*, Dievturu sadraudze un Beverīnas pašvaldība to rīko novada dziesmu/deju svētku laikā Tri-kātā, kur daudzo runātāju vidū Saules taku debesīs, sētā un apziņā apskaidro *Mujānmaruta*, kuras *alter ego* ir JG lasītājiem pazīstamā *Maruta Voitkus-Lūkina* (Kanāda, Latvija). Ne mazāk zinīga intervija ar viņu ievietota *Talsu Vēstīs* (18.V). ●●● Ielīgošanā Edvarta Virzas dzimtas „Billītēs” lietus aizbiedējamos un Saules saucamos vārdus saka (15.VI) *Ilga Reizniece* ar no Rīgas atvestajām māceklēm – jaunajām folkloristēm, padomju laikā slēptā Virzas mantojuma pētnieks dr.med. *Maksims Strunskis*, Virzas mazmeita, rakstniece *Anna Žigure* u.c. (*Bauskas Dzīve* 17.VI). (re)

FILMA – *Nopietna iedziļināšanās attēlojamās personības raksturā, uzskatos un dzīves mērķī* – tā *Gundega Saulīte* vērtē *Dzintras Gekas* filmu *Konstantīns* (2011) – par Latvijas pirmā prezidenta *Jāņa Čakstes* dēlu, kara laikā Latvijā Centrālās padomes pr-di, kurš iet bojā vācu apcietinājumā (1945). ●●● Īsfilma *Spēka zeme dvēselei* (DVD formātā latviešu, krievu, angļu, vācu val.) vēstī par *Aglonu* kā unikālu vietu ar bagātu kultūrvēsturisko un sakrālo mantojumu. ●●● Dokumentālfilma *Krišjānis Valdemārs* (rež. *Pēteris Krilovs*) izseko priekš kara ledlauzīm no tā „pirmajiem soļiem” līdz igauņu ūdenlīdzēju jūras dzelmē atrastajam vrakam. ●●● Kinokritiķes *Dairas Āboliņas* un rež. *Agitas Čānes-Čīles* veidotais *Cepelis-filmas arheoloģija* – par sarežģīto, pēc Pāvila Rozīša romāna motīviem uzņemtais filmas (Viktora Lorenca scenārijs) filmēšanu padomju cenzūras apstākļos. ●●● Montreālā (24.V) Baltijas un Ziemeļvalstu filmu festivālā *The Bright Nights* (Gaišās naktis) (viens no

rīkotājiem ir LNAK pr-*js Andris Kēsteris*) Latviju pārstāv *Roberta Rubina* dokumentālfilma *Kā Tev klājas, Rūdolfs Ming?* ●●● LTV 1 rādīta (17.V) *Zigurda Vidiņa* dokumentālfilma *Kurzemes zvans* – par cīņām starp latviešu leģionāriem un Padomju armijā iesauktajiem latviešiem II Pasaules kara beigās Kurzemes cietoksnī. ●●● Stendā *Latvia Films* (*Cannes Film Festival 2012*) ir iespēja noskatīties *Aigara Graubas* filmu *Sapņu komanda 1935* (par basketbolistiem) un iepazīties ar Latvijas/Francijas dokumentālfilmu projektu *15 Young by Young* (15 stāsti par jauno). Oficiālajā konkursā tiek izrādīta *Sergeja Ložņica* Latvijas/Vācijas/Holandes/Krievijas kopprodukcijas *Miglā*, bet filmu tirgus *Marche du Film* sesnā – Latvijas/Igaunijas/ Baltkrievijas kopproducētā *Vientuļā sala*. (re)

FOTOGRAFĪJA – 34 Centrāleiropas valstis pārstāvētas projektā *The History of European Photography: 1900-1938* (Bratislava: *The Central European House of Photography*). 1. sēj. (2012. 800 lpp.) līdzautors ir JG līdzstrādnieks *Vilnis Auziņš*. ●●● LR ĀM un fotogrāfa *Ilmāra Znotiņa* sagatavotā izstāde *Baltijas ceļš, kas iekustināja pasauli* – 40 fotogrāfijas/kolāžas, veltītas vairāk nekā 600 km garajai cilvēku ķēdei (1989.23.VIII) – iegūst plašu ievēribu Otavā (Ottawa), Montreālā un Toronto. ●●● Liels notikums Latvijas fotogrāfijai ir Rīgas „Arsenālā” atklātā izstāde *Egonam Spurim*, kura pasaules uztvere palīdzējusi ne vienam vien fotogrāfam izķepuroties uz intelektuālas patstāvības ceļa. ●●● Sanktpēterburgas mākslas galerijā *Rahmaņinov dvorik* atklāta (4.IV) *Gunāra Bindes* foto izstāde *Taņa*, veltīta viņa sievai/mūzai *Tatjanai*. (va) (re)

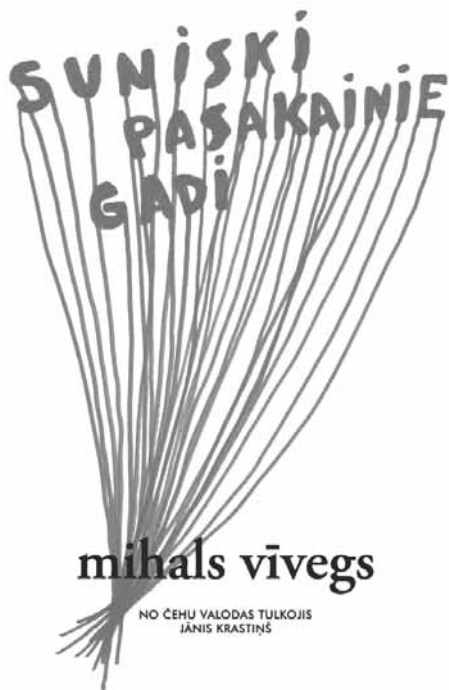
S C R I P T A M A N E N T – *Undīne Adamaite Kultūras Dienā* (11.V) sauc atmiņā okupētās Latvijas drošības spēku „buržuāziskajā nacionālismā” apsu-

Egons Spuris. *Inerce*. 1970

dzēto (1950/1951) t.s. „Franču grupu” (nosaukums cēlies no KGB lietvedības) par Žida (André Gide) *Retour de l'U.R.S.S.* (1936) u.c. darbu pārspriešanu „literārajās pirmdienās” (aktieru Irīnas un Arnolda Stubausu dzīvoklī Dzirnau ielā). 13 „vainīgajiem” piespriests 7-25 gadu ilgs ieslodzījums Sibīrijas lēģeros. Tie ir: mākslinieks **Kurts Fridrihsons** (1911-1991), dzejniece, dramaturģe, tulkotāja **Elza Stērste** (1885-1976), tulkotāja un LU pasniedzēja **Ieva Lase** (dz. Birgere 1916-2002), tulkotāja **Maija Silmale** (1924-1973), skolotāja **Eleonora Sausne** (dz. Zaļaiskalns 1910-1969), literāts, bibliofils **Alfrēds Sausne** (1900-1994), tulkotāja **Milda Grinfelde** (1909-2000), aktrise **Irīna Stubaus** (dz. Švāgere 1908-1999), aktieris **Arnolds Stubaus** (1910-1958), literatūrkritiķe **Skaidrīte Sirsone** (1920-1998), sākotnēji aktrise, vēlāk tulkotāja **Mirdza Ersa** (prec. Lībiete, dz.1924), aktieris **Miervaldis Ozoliņš** (1922-1999), jurists, literāts **Gustavs Bērziņš** (1910-?). ●●● LNB direktors **Andris Vilks** paver atklāsmju radošu skatienu (KD 2012.4.IV) uz **Andreja Johansona** intelektuālā mamutsējuma *Latvijas kultūras vēsture 1710-1800* 2. izdevumu (Rīgā: Jumava, 2012. 637 lpp.). Pirmizdevums iznāk trimdā (Stokholmā: Daugava, 1975): *Domāju, ka daudz u iemeslu dēļ Andreja Johansona atkārtotais izdevums ir ļoti nozīmīgs notikums grāmatniecībā un kultūrā kopumā. Pirms es dalos pārdomās par šo grāmatu, nevaru nepieminēt savu personisko pieredzi. (...) Latvijā tas bija aizliegts un bija pieejams tikai tiem, kuri saņēma Galvenās literatūras pārvaldes (VDK struktūrvienība) atļauju šo grāmatu lasīt vienīgi ZA Fundamentālās bibliotēkas specfondā. Manās rokās Andreja Johansona grāmata nonāca slepeni 80. gadu sākumā. Tolaik biju Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas darbinieks, un mūsu kolēģiem bija labi kontakti ar cilvēkiem, kuriem bija nelegāla pieeja trimdas grāmatām, arī žurnālam „Jaunā Gaite”. Ar 647 lpp. biezo, piesātināto sējumu bija jātiek galā diennakts laikā. Aprijs tekstu, ar rakstāmmašīnu visu nakti klabināju avotu un literatūras sarakstu, pēc iespējas visas vēres. Neslēpšu, ka Andreja Johansona darbs manī ir rosinājis, veidojis īpašas attiecības ar 18. gs. (...) Šī publikācija ir vērienīgākā atgriešanās pie cilvēka, kura veikums ir ievērojams un ar ilglaicīgu nozīmi visas Latvijas kultūras vēstures pētniecībā. Man ir aizdomas, ka patlaban mums nav tik universāla un vienlaikus erudīta kultūras vēsturnieka [kā Andrejs Johansons, 1922-1983], kurš vienatnē spētu tikt galā ar veselu gs. un tik neparasti plašās dimensijās. Johansons kultūras aplocē ir iekļāvis izglītību, zinātni, kristīgo baznīcu. Tas ir stāsts par tolaik saskaldīto Latvijas (Kurzemes hercogiste, Krievijas guberņa Vidzeme un Polijas province Latgale) zemi, par latviešiem, vācbaltiem, visu tautību ļaudīm pilsētā un laukos. Fascinē ne tik daudz detaļas (tās spoži ir pētījuši un pēta ne viens vien zinātnieks), bet kopskaits, konteksti notikumiem Latvijā un vēl būtiskāk – ārpus tās. Aterēsīmiem – tas viss tika paveikts no darba Stokholmas Universitātē brīvajā laikā! Aizvien tā ir rokasgrāmata visiem, kuri interesējas par kultūru 18 gs. (...) Johansona grāmatas izdevums ir skaists žests attiecībā uz trimdas grāmatniecības izcilniekiem – **Juri** (1917-2005) un **Dagniju** (1919-1993) **Šleieriem**. Gribu uzsvērt, ka gandrīz 50 gadu laikā apgāds ir izdevis ļoti daudz un tikai vērtīgas grāmatas. Esmu*

*pateicīgs liktenim, ka man bija lemts satikt šos abus pašaizliedzīgos tautas atmiņas kopējus. Dagnija, kura dienas un naktis pavadīja, redīgēdama neskaitāmos manuskriptus, ir kļuvusi par leģendu. Šodien var tikai minēt, cik stundu viņa ir vēltījusi „Kultūras vēsturei”. Latvijas vēstures sērija 11 pamatīgos sējumos (1958-1997) ir pats pamatīgākais ieguldījums šīs tēmas atspoguļošanā. Visi darbi (citi autori Arvids Švābe, Arnolds Spekke, Edgars Dunsdorfs, Edgars Andersons u.c.) ir eksakti, vērēm bagāti un interesanti uzrakstīti. Raksturīgi, ka gadījumos, ja kaut kādu iemeslu dēļ tika likvidētas trimdas latviešu mājas bibliotēkas, sērijas grāmatas bija pēdējās, no kurām notika šķiršanās. Vairākās paaudzēs ir sarakstītas un izdotas grāmatas, kuras ir vēlītas dažādiem kultūras vēstures jautājumiem. Tā par klasiku ir kļuvusi Teodora Zeiferta „Latviešu rakstniecības vēsture” (1922), Jēkaba Vītoļa „Mūzikas vēsture” (1934), Alekseja Apiņa „Latviešu grāmatniecība” (1977), Jāņa Sīliņa „Latvijas mākslas vēsture” 5 sējumos (arī „Daugavas” apgāds!), un pie šiem diždarbiem man gribētos pieskaitīt arī Jāņa Stradiņa „Zinātnes un augstākās izglītības sākotni Latvijā”. Atkārtotais izdevums ir arī papildināts. To bagātina **Ojāra Spāriša** priekšvārds, manuprāt, ļoti svarīga dēla **Pāvila Johansona** apcere „Andreja Johansona portrets”, **Jāņa Krēslīņa** eseja un Andreja Johansona darbu bibliogrāfija. Autora teksts ir saglabāts pilnībā, savukārt grāmatas apdari ir paveicis mākslinieks Valdis Villerušs – sērijas raksturīgā «superapvāka» vietā ir vāka ilustrācija, kā arī ieliktnis tekstā ar papildu ilustrācijām – fotogrāfijām un attēliem no vairākām krātvēm. Nebūt neesmu „visa angļiskā” atbalstītājs, bet grāmata būtu ieguvusi, ja vāciskais kopsavilkums būtu pārtulkots arī angļu valodā. Zīmīgi, ka grāmatā nav piezīmes par piederību „Latvijas vēstures sērijai”. Varbūt izdevniecība „Jumava” varētu sākt citu sēriju – Latvijas kultūras vēsture būtu apkopojama gan par laiku līdz 18. gs., gan 19. un 20. gs. Latvijā un ārpus tās robežām... ●●● Pirms 150 gadiem (1862.25.IV) Tīrzas pagasta „Kracēs” piedzimst bibliogrāfs, grāmata krājējs un Latvijas zinātniskās bibliogrāfijas pamatlicējs **Jānis Misiņš**, kura personīgā bibliotēka – jau 20. gados pilnīgākais latviešu izdevumu krājums – tiek dāvināta (1925) Rīgas pilsētas valdei, un uz šīs kolekcijas bāzes izveidota **Misiņa bibliotēka**, tagadējās Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas sastāvdaļa. ●●● Lielajā Latvijas atlantā („Karšu izdevniecība Jāņa sēta”, 400 lpp. – atvēršanas svētki 6.VI), bez teritorijas precīzā, pirmreizīgā attēlojuma mērogā 1:100 000 (pat ar tādām niansēm kā augstsprieguma elektropārvades līnijas, briežu dārzu robežas vai vietējai autosatiksmei pielāgotas pamestās dzelzceļa līnijas) līdzās visiem ciemu un ielu nosaukumiem atrodami 55 000+ mājvārdi – neatsverama kultūrvēsturiska informācija. ●●● Apgādam „Mansards” kudos par igauņu rakstnieka Jāka Jeerīta (Jaak Jõerüüt) dienu pierakstu *Mainīgais* (Mutliik), kas tapis Rīgā, vēstnieka pienākumus pildot. *Autors ir precīzs Rīgas personiskā un detalizētā zīmējumā, savu atmiņu un līdzcilvēku portretējums, nesaudzīgs un asredzīgs sava darba un Latvijas politiskās vides raksturojumos – tā tulkotājs Guntars Godiņš*. Dažas pierakstu vārdkopas ieskatam: *Ir daļa vēstnieku ar vecās skolas pamatiem, protams, viņi arī nekrīt ceļos (vismaz ne jau vienmēr) divainās vietējās paražas priekšā, kuru es**

dvēju par diplomātijas biešu lauka balandu. Brīnos, ka daudzi šejienes vēstnieki arī piekopj šo runu un himnas farsu. (...) Parasti pirmajās desmit minūtēs notiek iesīšana, un patīkama runu čaloņa ceļas līdz griestiem. Bet tad tiek ieklepots mikrofonā, tiek pavēlēts aizvērt muti un klausīties, kas tiks sludināts no kanceles. (...) Lielākoties ir dzirdams viltus patoss, bezzobainas frāzes, nepārlicinoši uzticības zvēresti Tēvzemei un Brīvībai. ●●● Kudos arī par „Mansarda” LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta paspārnē un ar Francijas Institutā atbalstu klajā laisto franču literatūras kritiķa, strukturālista, semiotiķa Barta (Roland Barthe, 1915-1980) eseju *Teksta bauda (Le plaisir du texte, 1973 – tulk. Indriķis Sīpols un Jānis Ozoliņš)*, kur autors, atsaucoties gan uz franču *roman nouveau*, gan arī klasiskajiem 19. gs. romāniem, parāda sevi kā savdabīgu hedonistu, kas izbauda vairāk pašu lasīšanas procesu un tā sniegto ekstāzi: *Stāstā es visvairāk izbaudu nevis tā saturu, pat ne struktūru, bet skrambas, ko ieskrāpēju gludajā virsmā – es aizsteidzos pa priekšu, pārlecu pāri, uzmeklēju, atkal iegremdējos. ●●● Un vēl viens „Mansarda” vērtīgo devumu virknē – čehu rakstnieka Vīvega (Michal Viewegh) daudzās valodās tulkotais dzirkstošais, asprātīgais, traģikomiskiem kurioziem piesātinātais romāns *Suniski pasakainie gadi (Báječná léta pod psa, 1992)*, ko dažs labs kino entuziasts atcerēsies no filmas *The Blissful Years of Lousy Living (1997)* – par laiku no Prāgas pavasara (1968) līdz Samta revolūcijai (1989), par visnotaļ neciešamo zeņķi Kvido, kuram paveicies piedzimt izrādes *Gaidot Godo* laikā, tādējādi nokļūstot ļoti košā, jokus, patiesību un papagaiļus mīlošā ģimenē, kam iztēle, ironija un aktiermāksla kļūst par ieročiem cīņā par tiesībām dzīvot cilvēciski istu, ne suniski pasakainu dzīvi. ●●● Baltvācu literatūras zelta fondam pieder rakstnieces Brinkenas (Getrud von den Brincken, 1892-1982) 16 liriskas krājumi un 12 prozas darbi, daudzi no tiem par Kurzemes vēsturē nozīmīgām tēmām. Tukuma muzejs izdevis bilingvālu dzejas izlasi *Kad mājās**

nāc...(atdz. Valdis Bisenieks), kas papildināta ar Šmīda-Kovarcika (Wolfdietrich Schmied-Kowarzik) dzejnieces biogrāfiju, literatūrzinātnieces Māras Grudules apceri un muzeja speciālistes Intas Dišleres apkopojumu par dzejnieces saistību ar Tukumu, kur Brinkena pavadījusi 10 gadus, pieredzējusi jaunības lielo, nepiepildīto mīlestību, arī I Pasaules kara un Brīvības cīņu notikumus. (vg) (re)

TĪMEKLIS – Ilmārs Šlāpins, jaunais portāla $\frac{1}{4}$ satori vadītājs, pieteic (9.V) bezmaksas kultūras e-žurnālu *Satori* (<<http://satori.lv/e-zurnals>>), kas īpaši pielāgots e-grāmatniekiem, t.i., skārienjūtīgo ekrānu un viedtālrunu operatīvo sistēmu lietotājiem. Ja vēlēšanās, ceturkšņizdevumu iespējams arī izdrukāt. ●●● Melburnā mītošā programmētāja un *Latvians Online (latviansonline.com)* līdzdibinātāja **Arņa Grosa** *Latvian Nouns* un *Latvian Verbs* iespējams lejuplādēt un lietot visā pasaulē no attiecīgās valsts *AppStore* – ierakstot lietvārdu, īpašības vārdu, vietniekvārdu, skaitļa vārdu vai darbības vārdu, lietotājs saņems visus iespējamus locījumus. (re)

D I A S P O R A – Aizvadītā gs. 70. gados un pēcāk ALAs kultūras biroja vadītāji ar lielu enerģiju un mērķtiecīgumu nododas bēgļu skubināšanai *pulcēties, dibināt literāras kopas* un to ietvaros *debatēt, analizēt, vadīt, lemt un respektēt citu uzskatus* – ne tikai, lai kustētos domas, bet lielā mērā arī, lai saglabātu latviskumu kā vitālu spēku. Tolaik galvenie urdītāji – rakstnieks **Hugo Puriņš** un **Biruta Abula**, kuras ceturtais grāmatas *Latviešu literārie pulciņi Amerikas Savienotajās Valstīs 1950-2001* (Kalamazū, 2012. 106 lpp.) saturs precīzi atklājas tās nosaukumā. Aplūkoto 28 pulciņu darbību papildina 70 fotoattēlu klāsts un vairāki rādītāji. Uzzinām, ka visbiežāk lasītā grāmata bijusi Melānijas Vanagas *Veļupes krastā*, kam seko Jāņa Lejiņa *Zimogs sarkanā vaskā*, Edvarta Virzas *Straumēni*, Kaudzīšu *Mērnieku laiki* un Laimas Muktupāvelas *Šampinjonu derība*. Ne reizi vien literāro spīdeklju darbi izvēlēti lasīšanai, atsaucoties uz *Jauno Gaitu*. Intelektuāli spraigās un totāli nesavtīgās darba darītājas **Birutas Abulas** vadu gūns vienmēr ir bijusi rūpe atturēt norises trimdā no iekrišanas orveliskajā atmiņas caurumā. Tāpat kā šī, arī viņas agrāk klajā laistās grāmatas izceļas ar lielsku uzziņas materiālu – *Latviešu literatūras darbinieki rietumu pasaulē (1991)*, *Ausekļieši no pašobelēm pasaules tālēs 1945-1950: Augsбургas Ausekļa ģimnāzijas audzēkņu atmiņu un rakstu krājums (2004)*, *The Latvian Evangelical Lutheran Churches (2008)*. Abula ir arī viena no galvenajām ALAs *Trimdas vēstures projekta* virzītājām. ●●● JG konsultanta **Andra Priediņa** vēstulē XIII Vispārējā Latviešu Dziesmu svētki ASV (Milwauke 4.-8.VII) raksturoti kā *skaisti, ja vien nebūtu darvas karote*, proti, pilsetas centrā Latvijas karogs uzvilkt *vienā mastā zem ASV karoga*, kas laiku pa laikam parādās arī vietējo TV staciju ziņu segmentos. *Nemaz nerunājot par [cerams!] negribētu simboliku, tas ir pretrunā ASV karogošanas noteikumiem (nāciju aptuveni vienāda lieluma karogiem jābūt uzvilktiem atsevišķos mastos vienādā augstumā)*. Arī pēc starptautiskajiem noteikumiem miera laikā vienas nācijas karogs nedrīkst atrasties uzvilkt virs citas nācijas karoga. JG pievienojas **Andra** sašutumam – *svētku rīkotājiem nekādā ziņā ne vajadzēja pieļaut*. (re)

DUBULTPILSONĪBA – Viens no atvērtā (pēc 13+ gadiem) pilsonības likuma mērķiem ir dot iespēju iegūt dubultpilsonību latviešiem (arī viņu trimdā dzimušajiem bērniem), kas, pēc aizbēgšanas no otrreizējā Maskavas okupācijas režīma, kļūst par patvēruma zemes pilsoņiem. Pēc Saeimas Juridiskās komisijas pr-jas **Ilmas Čepānes** konstatējuma *trimdas latviešiem interese par LR pilsonības iegūšanu joprojām ir liela* (leta.lv 8.VI). Bet cerētājus uz šī viņiem svarīgā jautājuma drīzu atrisināšanu (solīts tika „pēc Lieldienām”) sagaida kārtējā vilšanās – īsi pirms projekta nosūtīšanas Ministru kabinetam izvērtēšanai, Juridiskais birojs, kā smejies, saskaņotais „pretrunas”. Par neko labu neliecina arī Čepānes izmestā doma, ka *faktiski jau būtu nepieciešams rakstīt jaunu Pilsonības likumu, ņemot vērā, cik ilgi tajā nav veiktas izmaiņas*. Tomēr mazitiņu cerību uz skaidrību tikšanu (līdz nākošajam Lieldienām?) dod viņas piebilde: *taču diemžēl tam nav tik daudz laika* (Diena 31.V). ●●● Gandrīz varētu likties, ka mūsu likumdevējiem totāli vienaldzīgs ir fakts, ka neatļaujot dubultpilsonību, LV katru gadu zaudē apmēram 400 pilsoņu (NRA 29.V). No Eiropas valstīm vissarežģītāk iegūt pilsonību esot Šveicē – jāgaidot 12 gadi (citās valstīs no 5 līdz 10). Bet ASV dzimušā Čikāgas pieciņu soliste **Lorija Vuda**, Latvijā strādādama un dzīvodama jau 16 gadus, joprojām *pārdzīvo, ka nav Latvijas pilsoņe*. Turklāt Ziemeļkurzemē viņa sekmīgi vada vairākus korus un dzied sava vīra Ivara Cinkusa vadītajā kamerkorī **Collegium Vocale Ventspils** (kasjauns.lv 11.IV). ●●● PBLA valdes pr-dis **Jānis Kukainis**: *Dubultpilsonības jautājums ir arī Latvijas valsts drošības jautājums* (LA.lv 5.VI). ●●● Pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes (PMLP) datiem, Latvijā (2012.1.1.) no iedzīvotāju reģistrā ietvertajām personām 83,2% ir pilsoņi, 14,1% - nepilsoņi, 2,7% - ārzemnieki. Vislielākais nepilsoņu skaits (20%) migrantu grupā virs 50 gadiem (skat. arī sadaļu *Statistika*). (re)

PERIODIKA – Visādā ziņā augstvērtīgā LMA Mākslas vēstures institūta (MVI) žurnāla *Mākslas Vēsture un Teorija* (2012,15. 72 lpp.) „ikona” ir galvenās redaktore **Elitas Grosmanes** aplūkotais Rīgas Doma gleznojums *Marijas kronēšana debesīs*, kura nesenā atsegšana un restaurēšana Austrumbaltijas kultūrtelpā ir inenesusi izcilu un nopietnas izpētes vērtu viduslaiku mākslas darbu. Jāmin arī vācu arhitektūras vēsturnieka **Kampes (Paul Campe, 1885-1960)** agrāk npublicētā rakstā apcerētās dzimtas apbedījumu vietas Vidzemes un Kurzemes muižās no 18. gs. līdz 19. gs. vidum. No recenzētajiem izdevumiem jāmin *Eesti kunsti ajalugu / History of Estonian Art 5. sēj.* (rec. **Eduards Kļaviņš**), *Jāņa Kalnača Rīgas dendrijs un autsaiders: Kārlis Padegs* (**Stella Pelše**) un **Sergeja Kruka Ārtelpas skulptūras semiotika, ekonomika un politika: Pieminekļu celtniecība un demontāža Latvijā 1945-2010**. **Kristiānai Ābelei** jāpateicas par bibliogrāfisko atskatu uz MVI darbības pirmo desmitgadi (2002-2012). (re)

ĒRMĪGAS BŪŠANAS – Kopā ar pilsoņu lielumlielo vairākumu Valsts valodas aģentūras vadītājs **Jānis Valdmanis** un Valsts valodas centra (VVC) kontroles daļas vadītājs **Antons Kursītis** atzīst, ka latviešu diskriminācijas mazināšanai ir liela vajadzība

pēc grozījumiem Darba likumā, aizliedzot darba devējam pieprasīt svešvalodu (lasi *krievu*) zināšanas, ja tas nav nepieciešams darba veikšanai. Bet Saeimas balsojumā (17.V) kārtējo reizi pietrūkst balsu – as- toņas. Pret nostājas visi (Zatlera) Reformu partijas pārstāvji, izņemot **Valdi Liepiņu**, kamēr „Vienotības” vairākums balso par, ja neskaita tos 6 deputātus, kuri atturas, tādējādi nosverot svaru kausus par labu prokrieviskajam „SC”. Uz deputātes **Elīnas Siliņas** rezignētajiem vārdiem *latviešu valodu mēs glabāsim sirdīs* reaģē viņas kolēģis **Raivis Dzintars**: *Ar to mēs nebūsim mierā! Valodu mums vajag ne tikai sirdīs, muzejos, runās un partiju programmās, bet arī ģīšanās tirgū un reālajā dzīvē – ar piebildi, ka neesot ļaunuma bez labuma: gan jau pietiekami daudzi pilsoņi saglabās vēsturiskā balsojuma izdrukā līdz brīdim, kad deputāti paši būs atkarīgi no darba devēja – tautas* (LA.lv 18.V). ●●● Nejausi gadījās „uzdurties” vizuāli un saturiski iepriecinošai amerikāņu autora ministāstu grāmatai, turklāt uz neparasti laba papīra, ar norādi: *Printed in China*. Nebūt ne reta parādība šajos digitālajos laikos, kad biezu biezi folianti un žurnāli tiek elektroniski salikti un nosūtīti drukāšanai kaut vai uz otru pasaules galu. Pilnīgi dabīga un loģiska ir arī minētās Ķīnā drukātās grāmatas iekļaušana attiecīgos ASV rādītājos amerikāņu beletristikas sadaļā. Tomēr mūsu pašu kultūras norišu apskatniekiem tas reizumis nemaz tik loģiski neliekas – 21. neatkarības gadā viņi ar jautājōšu aizdomīgumu, lai neteiktu, aizgājušo laiku sastindzību, turpinā raudzīties uz aizro- bežā veidotiem izdevumiem latviešu valodā, pat tad, ja „Latvijas latviešu” jeb LL rakstnieki, to vidū virkne mūsu literāru spīdekļu, tiem speciāli nosūtījuši publicēšanai savus oriģināldarbus. Uz mēles deg jautājums, kā topošajiem zinātniekiem un pētniekiem bez lielas meklēšanas uzokškerēt, ka, piem., Ulza Bērziņa „Gaidītāja: Snorres Sturlas dēla motīvs” vai Madaras Rutkēvičas „Zara atmiņa” pirmpublicēta kaut kādā rakstu krājumā ar šaubīgo norādi iekšvākā (ak šausmas!): *Printed by TigerPress USA?* ●●● Viens no asākajiem cīnītājiem pret neticamo LV birokrātiju, ko uz savas ādas izjutuši daudzi, arī šo rindiņu rakstītājs, ir baltu filologs, mūziķis, folklorists, Atmosdas laika aktivists, bijušais „trimdas letiņš” **Austris Grasis**: *Te ir par katru sūdu jāparakstās! ...Reiz redzēju, kā viens pirka mobilo telefonu firmas vajadzībām un skaitīju – viņš parakstījās deviņas reizes. Visas partijas saka, ka mazinās birokrātija, bet es neko tādu neredzu. Toties labs esot alus (kas arī JG lasītājiem nav nekāds noslēpums), īpaši, Austrā ieskatā, pēc **Kārļa***

¼ satori vadītājs **Ilmārs Šļapins**

Foto: Toms Grimbērgs

Zāliša receptes radītais Tērvetes un Bauskas tumšais un gaišais, arī Valmiermuižas, kura brūvmeistars esot minhenietis. *Bet kā var būt, ka Pilzenes alu, kas ir viens no populārākajiem aliem pasaulē un tiek ves no Čehijas, es varu nopirkt lētāk nekā latviešu darināto alu – tur kaut kas nav kārtībā!* Pagājušajā gadā pirms Jāņiem par Brenguļu alu prasīja 2,20 latus par litru, es to uzskatu, latviski sakot, par cūcību – tā Austris žurnālā *Ražots Latvijā* (psuaro.lv 25.V). ●●● Kā vēsti tvnet.lv (11.VI), **Modests Koļerovs**, kurš, būdams vienlaikus profesionāls lišķis un pazīstams Kremļa interešu rupors kaimiņvalstīs, izsludināts Lietuvā, Igaunijā un Gruzijā par *persona non grata*, no Daugavpils (kurp viņš devies „darīšanās” vispirms) uz savas pret Baltijas valstīm naidīgās grāmatas atvēršanu Rīgā atvērta ar oficiālu „SC” vārdā reģistrētu Saeimas auto (nr. AA 8013). ●●● Kad amerikāņu biržas tirgus (Dow) zaudē 160+ punktus, vietējā CNN TV ziņu programmā (31.V) attiecīgā segmenta apakšā trekniem burtiem parādās infantila, sarkastiski ietonēta pateicība: **Thank You, Europe!** Lidzīga orientācija nav retums ASV centrālajos komunikācijas līdzekļos, kam no atmiņas aizgājis fakts, ka iepriekšējo līderu, īpaši nafta marīnētās Džordža W Buša administrācijas laikā (2001-2009), amorālais džungļu kapitālisms ar privāto megabanku krāpnieciskajām manipulācijām noved līdz kraham (2008) ne tikai Savienotās Valstīs, bet rada nopietnu ļodzīšanos rījgo, varaspatvaļīgo Vōlstrīta finansistu stūrētājā globālā ekonomikā, īpaši Eiropā, kur veselības aprūpe un augstākās izglītības iegūšana (ja vien ir spējas) joprojām ir nevis privilēģija, bet svarīga cilvēktiesību daļa, par ko ASV iedzīvotāji var tikai sapņot. (re)

Darja Tihomirova

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS – Vēstures zinātni doktors, LOM ekspozīcijas kurators **Ritvars Jansons** intervijā *Elitai Veidemani*: *...kategoriski iebilstu, ja kāds saka: cik tad [ilgi] var par tām represijām runāt?! Mēs taču nerunājam, lai gaudotu. Mēs atgādinām par melnajiem datumiem tāpēc, lai atgādinātu, kas ir Latvijas pamatvērtības un cik grūti tās nosargāt, un ka mēs nedrīkstam pieļaut vēl vienu okupāciju vai vēl vienu totalitāru režīmu savā zemē. Un uz jautājumu, kāds bijis 1941.14.VI represiju mērķis? – Nocirst galvu Latvijas inteliģencei. Pārvaldīt teritoriju. Bija skaidrs, ka represēs militāro un intelektuālo eliti, kultūras darbiniekus, kuriem ir vārds un kuri nepiekrītis kompromisem. (...) ...mežā vajadzēja aiziet jau 1940. gadā. Jā, okupanti ģimenes ņemtu par ķīlniekiem, represētu, bet mēs tagad zinām, ka tie vairāk nekā 15 000 cilvēku tik un tā tiktu represēti. Taču, ja būtu partizānu karš, kaut daļā pagastu tiktu apturētas deportācijas. Sāpīgi, ka Latvijā nebija gatava pretoties ne politiskajā, ne militārajā līmenī. (...) Vēl [1940. gada] 17. jūnijā [Kārlim Ulmanim] bija iespēja radiofonā kaut*

*ko pateikt savai tautai – vismaz tā, lai cilvēki saprastu, ka ir jābūt gataviem partizānu karam. Un cilvēki tiešām saprastu, viņi dotos mežā, ieroči arī viņiem bija – to pierādīja 1941. gada jūlija notikumi, kad Latvijā notika kaujas pret krievu okupantiem – jūs pati esat daudz rakstījusi par slavēto Raganas kauju 4. jūlijā. Bet Ulmanis radiofonā saka tā: „Mūsu zemē kopš šī rīta ienāk padomju karaspēks. Tas notiek ar valdības ziņu un piekrišanu, kas savukārt izriet no pastāvošām draudzīgām attiecībām starp Latviju un Padomju Savienību. Es tādēļ vēlos, ka arī mūsu zemes iedzīvotāji ienākošās karaspēka daļas uzliko ar draudzību” (nra.lv 2012.14.VI). ●●● Sakarā ar Jēlas (Yale) U. prof. Snaidera (**Timothy Snyder**) iera-*

*šanas Rīgā maija otrā pusē uz savas grāmatas *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin* (2010) latviskojuma *Asinszemes: Eiropa starp Hitleru un Staļinu* atvēršanu, publicists **Uldis Šmits**, pakavēdamies (LA.lv 15.VI) pie abu minēto diktatoru sadarbības vai, kā PSRS-Vācijas paktā (1939) fikšs, „draudzības” sekām, to vidū **1941.14.VI deportācijām**, atgādina, ka nebūtu par ļaunu no Rīgas puses visnotaļ pagodināt ar EP *Saharova prēmiju* apbalvoto Krievijas cilvēktiesību organizāciju **Memoriāls**, kas paveikusi milzu darbu, *apzinot noslepkavotos un no gulaga nepārnākušos latviešus*. Viens no tās vadītājiem, bij. polittieslodzītāis **Sergejs Kovaļovs** nesen saņēmis pirmo *Lietuvas Brīvības prēmiju*. ●●● 90. gadu sākumā LR ārlietu ministrs Godmaņa pirmajā valdībā, EP deputāts, akadēmiķis **Georgs Andrejevs**: *...bija iespēja iet igauņu ceļu un pieņemt konstitucionālu aktu, ar kuru noteikt, kam ļauts te palikt un kam ne. (...) [LR pārstāvji] līgumu parakstīja Maskavā ar papildprotokolu, kura dēļ šeit, Latvijā, atstāja desmitiem tūkstošu bijušās padomju armijas virsnieku – cilvēkus mūža pilnbriedā. (...) Lūk, kļūda tika pieļauta, atjaunojot valsts pamatus. Pret to iebildu es, pret to iebilda inteliģence, liela daļa latviešu sabiedrības, taču bija cilvēki, kuri tikai sev zināmu apsvērumu dēļ šos viedokļus ignorēja (LA.lv 28.V). ●●● Ekonomiste, prof. dr. **Inna Šteinbuka** Eiropas dienai veltītā rakstā (LA.lv 11.V) izsakās atzinīgi par nesen redzēto, ar ES fondu palīdzību uzlaboto cilvēku dzīvi Kuldīgā, Liepājā, Ventspilī un citur, taču mēs neestājāmies ES tikai naudas dēļ, bet arī vēloties piederēt noteiktam vērtību lokam. (...) Mēs nobalsojām nevis par naudu, bet par brīvību veidot savu dzīvi tā, kā mēs vēlamies, runāt, ko vēlamies, un iestāties par to, lai to varētu arī citi. (...) Es domāju, ka ir svarīgi paturēt prātā Eiropas vērtības – brīvību, demokrātiju, cilvēktiesības. (...) Pirms mazliet vairāk nekā 20 gadiem Latvija un Baltkrievija, joprojām kaimiņi, bija arī vienas impērijas sastāvdaļas. Šodien Minskā notiekošais vairākumam Latvijas iedzīvotāju ir tikai sīzēti TV ziņās, ko mēs nez vai vēlētos redzēt arī šeit. (re)**

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS – Jauņievēlētājai Centrālajai vēlēšanu komisijai (CVK) un tās pr-jam **Arnim Cimdaram** darba pilnas rokas – jāieviešot **interneta balsošana** un jāvienādo vēlēšanu procedūras – pašvaldību (2013.VI), Eiropas Parlamenta (2014.VI) un Saeimas (2014). ●●● **Viļa Vītola** uzskatam, ka LR *diplomātiskā un politiskā elite ir bezzobaina*, jo nespēj atbilstoši reaģēt uz bieži nepamatotiem ārvalstu pārmetumiem un uz vietējo provokatoru/likumpārkāpēju (Lindermana, Osipova, Gaponenko, Ždanokas, Gilmana, Plinera u.c. sovjetisma gara pārņemto) mārzošanos (LA.lv 28.V), kontrargumentē Saeimas Ārlietu komisijas pr-jis **Ojārs Kalniņš**: *Nav tā, ka esam ļengani un nespējīgi, bet arī plika zobu rādīšana nedod nekādu labumu, (...) Latvija nevar atļauties provokatīvi un asi izrunāties. Līdzīgi prāto Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas pr-jis **Ainārs Latkovskis**: LR neesot īpaši ļengana un nevarīga – arī Lielbritānijai un Francijai bija problēmas izraidīt ekstrēmistus, kuri jau bija paguvuši iegūt šo valstu pilsonību (...)* Labākais, ko varam darīt, – rūpēties, lai valsts drošību sargājošās iestādes darbotos aktīvi un profesionāli (LA.lv 1.VI). ●●● Kopā ar žurnāla *Ir* blogeru **Alehinu** jāsecina, ka *runas par Rail Baltica izdevīgumu vai neizdevīgumu īstermiņā ir absurdas. Pat Channel Tunnel Rail Link startu UK un Franciju (izmaksāja GBP 12 miljardus, gadā pārvadā 15-17 milj. pasažieru un 15-16 milj. tonnu kravas) pirmajos 5 gados cietis zaudējumus (1995 – līdz pat GBP 925 milj., pirmo peļņu gūstot tikai 1999). Turklāt UK un arī Francijai CTRL nav ne tuvu tās izšķirošās nozīmes, kāda ir RB Baltijas valstīm. Ceļi arī nenes peļņu. Skolas. Slimnīcas ar visām dzemdību nodaļām. Pensijas. Bērnu uzturēšana arī maksā dārgi. Varbūt atteikties no Saeimas? Un prezidentu iecelt uz mūžu un cauri – lai lētāk? Neatkarība, Latvija, pašiem par visu atbildēt, visu uzturēt – šausmīgi neizdevīgi! Nenes peļņu. Bet vai tiešām ellē ir lētāk? – tā spriež Alehins un turpina: Mēs Latvijā vienkārši nedrīkstam taupīt naudu uz neatkarības un sabiedrības attīstības rēķina. (...) Vēl jo muļķīgāk ir atteikties no iespējas realizēt kaut arī ar Latvijas iekšējo infrastruktūru tieši nesaisītu, bet valsts attīstībai stratēģiski svarīgu projektu, ja to par 85% var apmaksāt sabiedrotie. RB atmaksāsies ar lielāku piesaisti Rietumiem, kas ir vienīgā dabā esošā alternatīva orientācijai uz Krieviju, uz austrumiem. (...) RB īstenošana ir vistiešākajās – tūlītējās – Latvijas nacionālajās interesēs.* ●●● Igaunijas

prezidents **Tomass Hendriks Ilvess** ar dzīvesbiedri **Evelīnu** triju dienu vizītē Latvijā (5.-7.VI) simboliski dodas ar vilcienu – ekspresi *Edelaraudtee*, tādējādi uzsverot Latvijas un Igaunijas ilgaicīgo vēsturisko saistību un abu valstu nozīmību savienojumā *Rail Baltica*, kas no Somijas cauri Baltijas valstīm stiepsies līdz Varšavai – tā *postimees.ru* (6.VI). ●●● VVC Valodas kontroles nod. vad. **Antons Kursītis** intervijā laikrakstam *DDD* sūdzas par ES un EDSO spiedienu un nevēlēšanos saprast reālo situāciju Latvijā: *ES varētu darīt visu iespējamo, lai krievvalodīgie iebrucēji varētu brīvi pārvietoties uz Vāciju, jo uz Krieviju viņiem negribas braukt (...)* Vācijā dzīvo 80 miljoni iedzīvotāju, bet turki, kurdi un krievi ir tikai daži procenti. Ja jau Vācija un visas lielās ES valstis no Latvijas pieprasa nez ko – sadzīvot, saliedēt, integrēt – tad, lūdzu, parādiet piemēru, paņemiet viņus pie sevis, kaut pusmiljonu! (*puaro.lv* 14.V). ●●● Baikālā uzaugusi, tagad LV dzīvojošā jātnieku sporta trenere, žurnāla *Ir* blogere (4.V) **Darja Tihomirova**, Krievijas pilsoņe, kuras Latvijā dzimušie bērneli uzskata sevi par latviešiem, pati iepazīsusi Latviju 21 gada vecumā (2003): *Tā mani apbūra. Ar savu muzikalitāti, kultūru, man pirms tam nezināmo vēsturi. Ar savu valodu. Ar arhitektūru... Man no bērniības mācīts mīlēt un cienīt savu valodu... [bet] šeit latvieši mani bieži uzrunā krieviski. Ir jālepojas ar savu valsti, ar uzdrīkstēšanos izcināt neatkarību. (...) ...neesmu krieviete klišejiskā latviešu izpratnē, esmu īsta krieviete, dekabristu kultūras mantiniece, krieviski runāju krieviski, nevis ņaudu maskaviešu dialektā, nespļāvu košļenes uz ielas, neklausos skaļu mūziku, mašīnai atverot logus... neesmu cīnījiesies par Latvijas neatkarību, bet ikdienā cenšos vairojot tās valstiskumu. Un man kā treneri ir tas gods starptautiskā arēnā dzirdēt „Dievs, svētī Latviju!” – manai komandai uzvarot un Latvijas karogam paceļoties... cenšos ielikt savos bērnos augstu pašapziņu par iemantoto latvisko.* ●●● Pēc š.g. valsts vizītes LR delegācijas locekļi ar premjeru **Valdi Dombrovski** priekšgalā saņēmuši no Kataras (Qatar) emira 10 šveices pulksteņus – tā TV3 raidījums *Nekā Personīga*. Premjeram iešķināts „Rolex Oyster Perpetual Datejust” ar 18 karātiem zelta un 52 dimantiem (vērtība Ls 7 500), ĀM darbiniecēm **Sandrai Bukanei** un **Juditei Dobelei** „Bvlgari Assioma” (katrs Ls 3 000), bet pārējiem (ekonomikas ministram **Danielam Pavļutam**, ĀM valsts sekretāram **Andrim Teikmanim** u.c.) „Cartier Ballon Bleu” (Ls 1 400 - 4 500, atkarībā no metāla). Kopvērtība

Aprietinātās pankgrupas **Pussy Riot** locekles no kr.: **Jekaterina Samuseviča**, **Nedežda Toloņnikova**, **Marija Aljohina**

Septiņcīniece Laura Ikaunieca izcīna (30.VI) bronzas medaļu Eiropas čempionātā, Helsinkos.

vismaz Ls 30 000 (apm. \$60 000, par ko 1 500 lasītprātēji varētu bez sāpēm abonēt uz gadu *Jauno Gaitu* – rakstu krājumu kultūrai un brīvai domai...) ●●● 55 g.v. Andreu Viktorinu, bij. kultūras atašeju Rīgā (1992-1995), tagad jauno VFR vēstnieci, paziņas atceras kā formālas birokrātijas nīdēju ar asu prātu un lielām darbošanās spējām, kura piedevām labi izpratusi gan situāciju Latvijā pēc PSRS sairšanas, gan arī Austrumbaltijas tautu vēsturi. (re)

LATVIJAI VISAPKĀRT – IGAUNIJĀ prezidents Ilvess: *Šodien mēs vairs neesam vien trīs Baltijas valstis, mūsu intereses sakrīt ar Dāniju, Somiju un Zviedriju. Šādi ES kontekstā mēs esam lielāks „gabals” un varam vieglāk virzīt savas intereses (LA.lv 4.VI).* Un pretputiniskās pankgrupas **Pussy Riot** Igaunijas parlamenta deputātu sarīkotā atbalsta koncertā Tallinā: *Visu mākslinieciskās pašizpaušmes vēsturi jāskata no varas un gara aspekta. Tieši varas attieksme pret dažbrīd provokatīvu uzstāšanos arī rāda sabiedrības brīvības pakāpi. Baznīca var būt, taču brīvā sabiedrībā tā nedrīkst būt ērts varas darba instruments (delfi.ee 2.IV).* Jau ilgstoši arestētajām grupas mūziķēm – jaunām sievietēm un mātēm – draud 7 g. ieslodzījums par uzrāpšanos (21.II) uz Maskavas Kristus Glābēja katedrāles altāra un *Panka lūgšanas* nodziedāšanu. ●●● **LIETUVAS** prezidente Daļa Gribauskaite, vienīgā kādas valsts augstākā amatpersona, kura izmanto Centrāleiropas valstu vadītāju tikšanos Jaltā, lai Harkovā apciemotu ieslodzīto ekspremjeri Jūliju Timošenko, visas ES vārdā brīdinot Ukrainas promaskavisko režīmu par iespējamo pašizolāciju no ES. LTV programmas *Jauna Nedēļa* žurnālists Āris Jansons to nodēvē par *spidošu diplomātisku gājieni*, bet *delfi.lv* savukārt uzteic lietuviešus: *viņi pārstāv nevis mazu, no PSRS atdalījušos un nesen izveidotu valsti. Nē, viņi pārstāv karaļa Mindauga pārvaldīto Lietuvas lielkņazisti, kura bija ietekmīga savulaik un top aizvien ietekmīgāka arī šodien (14.V).* ●●● **UKRAINAS** parlamentā (24.V) izcēlies masu kauktiņš starp opozīcijā esošās Visukrainas apvienības „Tēvzeme” parlamenta frakcijas deputātiem un prezidenta Viktora Janukoviča „Reģionu” deputātiem, apspriežot likumprojektu, kurš paredz reģionālās valodas statusa piešķiršanu krievu valodai 13 (no 27) administratīvajās teritorijās, tai skaitā Kijevā. *Mēs atsitām reģionālus no ukraiņu valodas! Tikai tāpēc, ka mēs apvienojāmies, ka mūsu*

bija patiešām daudz – tā Facebook ierakstijis opozīcijas deputāts Anatolijs Gričenko (delfi.lv 25.V). „Tēvzeme” iesniegusi (11.VI) Augstajā administratīvajā tiesā prasību atzīt par nelikumīgu 1. lasījumā pieņemto (5.VI) „reģionālu” likumprojektu, kas vērstas galvenokārt pret ukraiņu kā valsts valodu. *Ja šis likumprojekts kļūs par likumu, par ukraiņu valodu pilstētās varēs aizmirst, uzsvēr partijas „Hava Ukraina” (Mūsu Ukraina) pārstāvis Oļes Doniy).* ●●● Kamēr vairākums opozīcijas deputātu atrodas parlamenta (Rada) zālē pie prezidija, reģionāli uz ātru roku nobalso (3.VII) piešķirt krievu valodai augstāku statusu 15 teritorijās (gan nenosaucot to par otru valsts valodu), kas valsti izsauc pretreģionālu masu protestus. ●●● **VĀCIJĀ** vairāk nekā 30 000 cilvēku iziet ielās *Blockupy Frankfurt* demonstrācijā (19.V) Vācijas finanšu galvaspilsētā, lai protestētu pret ES taupības pasākumiem un kapitālisma sociālajām netaisnībām. Iepriekšējās dienās pie Eiropas Centrālās Bankas (ECB) mītnes aizturēti 400+ demonstranti. ●●● **GRUZIJĀ** PIK TV izrādītā **Baltija: trīskāršā okupācija** ir viena no 17 filmām Gruzijas prezidenta fonda finansētajā ciklā *Vēsture, kura jāzina*. Filmā, kas atrodama brīvpieejā *You Tube* un *Georgia online*, viedokļus izsaka igauņu vēsturnieks un politiķis Marts Lārs, Igaunijas Okupācijas muzeja direktors Heiki Ahonens, lietuviešu eirodeputāts Vitautas Landsberģis, Latvijas Kara muzeja vēsturnieks Valdis Kuzmins, LOM direktora vietnieks Valters Nollendorfs, bijušais leģionārs Jānis Blūms, vēsturnieks Valters Ščerbinskis u.c. (LA.lv 5.IV). ●●● **DAGESTĀNĀ** islāmistu kaujinieki turpina uzbrukt KF Iekšlietu ministrijas pārstāvjiem – vienā dienā (3.V) galvaspilsētā Mahačkalā divos sprādzienos policijas kontrolpostenī gājuši bojā 13 un ievainoti 122 cilvēki. ●●● **KF** – Maskavā dienu pirms kreisās un labējās opozīcijas **Miljonu gājiena** (12.VI) drošības spēki veic kratīšanas vairāk nekā 10 dedzīgāko opozicionāru vadītāju un viņu ģimeņu dzīvokļos, konfiscējot dokumentus – pretkorupcijas blogista Alekseja Navalnija, Kreisās frontes līderu Sergeja Udaļcova un Iljas Ponomarjova, 28 g.v. liberāļu līdera Iljas Jašina un pat Putina ilggadējā padomdevēja, Pēterburgas mēra meitas, krāšņās TV personības Kseņas Sobčakas, daļai pavēlot ierasties uz nopratināšanu tieši gājiena laikā (AFP/Reuters/BNS/INTERFAX 11.-12.VI). ●●● Putina Kultūras ministrs (Vladimir Medinskij), opozicionāru dažbrīd dēvēts par *Russkij Gebeļs* (Joachim Göbbels), noliedz, ka Sarkanarmija jebkad okupējusi Polijas austrumdaļu un Baltijas valstis, bet par caru Jāni Briesmīgo – viņš *faktiski bijis humāns līderis*. ●●● **ZVIEDRIJAS** izglītības ministra Jāna Bjerklanda vizijā tuvākajā desmitgadē visās pamat- un vidusskolās jāmaca Ķīniešu valoda, jo tās prasme būšot izšķiroša valsts konkurētspējas veicināšanā. (Ķīniešu valoda tiek mācīta Rīgas Kultūru vidusskolā kā trešā svešvaloda.) ●●● **UNGĀRIJAS** prezidents Šmits (Pál Schmitt) atkāpjas (2.IV) no amata pēc tam, kad Budapeštas Zemmelveisa (Simmelweis) U. plaģiāta dēļ atņēma viņam doktora grādu. Viņa vietā ievēlēts (2.V) 52 g. v. advokāts Āders (János Áder), viens no valdošās labējās partijas „Fidesz” dibinātājiem. ●●● **SOMIJAS** aizsardzības ministrs Vallins (Stefan Wallin) reaģē asi uz KF bruņoto spēku ģenerālštāba pr-ka ģen. Nikolaja Makarova tēvišķīgo ieteikumu (6.VI) Somijai (kas

nav NATO locekļi) atturēties no pievienošanās NATO aktivitātēm, jo tas varot radīt bīstamu situāciju attiecībā uz KF militāro drošību. *Somija savos lēmumos nav pakļāvīga nevienai ārvalstij – tā Vallins radio YLE intervijā.* (re)

A N O / A I / E C H R – ANO neatkarīgais eksperts dr. **Cephas Lumina** pēc uzturēšanās Latvijā (14.-18.V) aicina tūlītēju uzmanību pievērst augstajai emigrācijai ekonomiski aktīvo iedzīvotāju vidū, nepietiekamajam atbalstam daudzbērnu ģimenēm, augstajam bezdarba līmenim, iedzīvotāju novecošanai (tvnet.lv 18.V). ●●● Cilvēktiesību organizācijas *Amnesty International* (AI) ikgadējā ziņojumā Baltijas valstis nosauktas par pozitīvu piemēru cilvēktiesību jomā salīdzinājumā ar NVS dalībniecēm, pie kam Latvija uzslavēta par apņemšanos uzņemt bij. ieslodzītos amerikāņu konclēģerī Gvantanamo bāzē, Kubā. Saeimas Cilvēktiesību komisijas pr-jā **Ināra Mūrniece** uzteic AI izpratni, ka *Latvijā viss kārtībā ar cilvēktiesībām*, piebilstot, ka problēmas meklējamas, citu vidū, KF un Baltkrievijā (LA.lv 25.V). Toties ASV Valsts departamenta ziņojumā par stāvokli Latvijā zūdišanās birst kā no pilnības raga – par nesodāmību korupcijas jomā, policijas aizturēto cilvēku tiesību pārkāpumiem, administratīviem šķēršļiem demonstrāciju rīkošanā, sliktajiem apstākļiem cietumos, vardarbību pret šievietēm – ironiskā kārtā šie un vēl citi trūkumi, bieži vien ar uzviļu, attiecina arī uz pašiem kritiķiem. ●●● Eiropas Cilvēktiesību tiesas (*Cour Européenne des Droits de l'Homme/European Court of Human Rights*) tiesnese (kopš 2005) **Ineta Ziemele**, Kembriđžas (Cambridge) U. starptautisko tiesību doktore, ievēlota (2.VI) uz 3 gadiem par no daļas prezidentu. (re)

CITUR ĢEOPOLITISKAJĀ TELPĀ – KANĀDAS franciski runājošās Kvebekas (Quebec) provinces centros (Montreal, Quebec City, Victoriaville u.c.) jau kopš februāra nepaiet ne diena bez grandioziem sociāliem protestiem, īpaši tautas un dažādu organizāciju atbalstītajām demonstrācijām *Occupons l'éducation / Occupy Education* un nemiernieku arestiem sakarā ar mācību maksas paaugstināšanu (kaut arī, salīdzinot ar citām provincēm, bet īpaši universitātēm ASV, maksa gadā ir niecīga – apm. \$2 500) un augstākās izglītības iespējamo pieejamību tikai bagātnieku atvasēm. ●●● **ASV – Al Jazeera** dokumentālfilma liecina, ka Irākā un arī Gvantanamo līča ASV karaflotes bāzes cietumā lietota savdabīga „mikstā” spīdzināšana, proti, „teroristiem” piespiedu kārtā jāvalkā „austiņas”, kurās stundām ilgi dzirdama TV bērnu programmas *Sesame Street* mūzika – tik skaļi, ka ausis pušu plīst, par ko komponists Serfs (**Christopher Cerf**) nebijis pārāk ielīksmināts. ●●● Plašā pret NATO vērstā pretkara mītiņā Čikāgā (20.-21.V) apmēram pussimts ASV kara veterānu demonstratīvi nomet uz asfalta savus militāros apbalvojumus. 28 g.v. Laports (**Zach LaPorte**), kurš kļuvis par armijnieku pirms 9 gadiem, jo nespējis samaksāt studiju maksu: *Es nemaz nejutos kā varonis... suverēnas valsts [Irākas] nelegālās okupācijas laikā biju liecinieks civiliedzīvotāju apcietināšanām un nogalināšanām* (Reuters 20.V). ●●● Finansists Saimons (**David Simon**) 2011. gadā papildinājis savu bankas kontu ar \$137 000 000 (AP 25.V),

par ko minimālas algas (\$7,25 stundā) saņēmējam ASV būtu jāstrādā 9 096 gadi, bet caurmēra algas – 3 489 gadi. Pieņemot, ka Saimons „strādā” 60 stundas nedēļā, viņš „pelna” vairāk nekā \$732 minūtē. ●●● **PAKISTĀNĀ** par valsts nodevību (*high treason*) – palīdzēšanu amerikāņiem uzziņāt **bin Ladena** atrašanās vietu – dr.med. **Šakilam Afridi** piespriesti 33 gadi cietumā un \$3 500 naudas sods. Pakistānas iedzīvotāju antiamerikānisma koeficients ir viens no augstākajiem pasaulē. (re)

S T A T I S T I K A – *Ja valsti atstāj divi vai 200 cilvēku, tā ir indivīdu izvēle. Ja valsti pamet 200 tūkstoši cilvēku, tad tā ir valsts problēma. Pēdējos 10 gadus aptuveni 10% mūsu valsts iedzīvotāju ir emigrējuši no Latvijas. Tas ir apmēram tik, cik aizbēga no Latvijas II Pasaules kara laikā, kad valsti atkārtoti iebruka padomju armija – šāds ir EP deputāta Krišjāņa Kariņa šermuļainās statistikas redzējums* (31.V). ●●● Britu ceļojumu aģentūras *First Choice* balsojumā par pasaules skaistāko valsti **Latvija** iegūst 1. vietu; seko Meksika, Turcija, Indonēzija, Lielbritānija, Itālija, Jaunzēlande, Brazīlija, Indija, Kanāda. ●●● Kamēr Igaunijā gadā mācību grāmatām uz skolēnu valsts izdod Ls 21, Lietuvā – Ls 14, mūsu valsts apmierinās ar Ls 1,98, kas gan ir ievērojams progress – pērngad vajadzējis būt mierā ar 72 santīmiem. Mācību grāmatas vidējā cena ir 5,60 latu. Nākamgad IZM katram skolēnam prasiņot Ls 7. Uz mācību procesa digitalizēšanu cerības vājas niecīgā budžeta dēļ (NRA 4.VI). ●●● Kamēr Somija zinātnē, pētniecībā un attīstībā iegulda vairāk nekā 3,8% no IKP, Latvijā rādītājs ir ap 0,6%. ●●● Pēc *Mercer Human Resource* dzīvošanas izmaksas pētījuma, **Rīga** ir 97. dārgākā galvaspilsēta pasaulē, apdzēnot pēc dārdzības Berlīni (106.vietā), Vašingtonu (107), Lisabonu (108), Tallinu (131), Viļņu (148). Visdārgākās Tokija (1) Angolās galvaspilsēta Luanda (2), Osaka (3), Maskava (4), Ženēva (5). Vislētākā – Karači. Un vēl dažas: Londona (25), Parīze (37), Roma (42), Atēnas (77). ●●● Pirms 15 g. LV dzīvojuši ap 8 000 cilvēku ar KF pasi, bet pašlaik vairāk nekā 40 000. Pērngad naturalizējušies 2 467, bet, atsakoties no LR nepilsoņa statusa, KF pilsonību pieņēmuši 2 884 cilvēki, un vēl 99 kļūst par KF pilsoņiem, atsakoties no LR pilsonības. 2010. g. izvēle par labu KF pilsonībai bijusi vēl izteiktāka: naturalizējas 2 336, bet KF pilsonību pieņēma 5 768 (*Sestdiena* 1.VI). ●●● Rīgā šobrīd dzīvo 699 000 cilvēku, Viļņā – 554 000, bet Tallinā – gandrīz 416 500 (LA.lv 1.VI). ●●● Pēc analitiskā centra *Levada* aptaujas, KF iedzīvotāji uzskata Latviju par trešo tai nedraudzīgāko valsti – pēc Gruzijas un ASV; 4. un 5. vietā Lietuva un Igaunija. (re)

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Māris Brancis (mb), Vilnis Auziņš (va), Rolfs Ekmanis (re).

Paldies par JG269! Kaut kas traks, nācās atlikt darbus un ātri no vāka līdz vākam. Laikam jau skats no tālienes ļauj salikt tik koncentrēti būtiskāko. Domāju, ka arī izdevums, kā mākslas un komunikācijas veids, ir paaudzes lieta. Knuta Skujenieka un Laimoņa Pura pārdomas un atceres šobrīd ir īsti vietā.

Dagmāra Beitnere, Rīgā

Liels paldies par, kā vienmēr, iespaidīgo *Jaunās Gaitas* vasaras nr. Ar pateicības jūtām uztvēru sirsniņu un goddevīgo atvadišanos no Bronislavas Martuževas. Un jo īpaši aizkustināja piemiņas veltījums poļu dzejniecei Vislavai Šimborskai. Savulaik, kad latviski Ulža Bērziņa lieliskajā tulkojumā parādījās viņas dzejoļu izlase *Apsveiksim skudras* (1979), Šimborska bija mūsu paaudzes sevīši milēta un aprīnota dzejniece. Latvijā par viņas aiziešanu, šķiet, nebija nekādu ziņu. Paldies arī par Helēnas Hofmanes daudzajiem izteismīgajiem fotoportretiem!

Ruta Čaupova, Rīgā

Par JG itin jestro vasaras numuru (269) atkal un vēlreiz prieks!

Jānis Elsbergs, Rīgā

Kāds prieks! Šodien Ulža Bērziņa dzimšanas dienā saņēmu JG269. Lieliski! Paldies! Priecājos gluži kā bērns.

Marija un Leons, Rīgā

JG269 it sevīši patika Jura Zommera gabals par grāmatu tārpu – tā jau iet ar tām lasāmvielām, visi kakti pilni... tās Šteina bildes arī ir OK. Čikāgas lasītpratēju pulciņu ļoti labi vada Uģis Sprūdzs, viņš tik tiešām piestrādā pie grupas vadīšanas, labi pārzina literatūru un arī māk mūs visus dalībniekus iesaistīt pārrunās par lasīto darbu. Pēdējā laikā lasījam Margēra Zariņa *Viltoto Faustu*, PPP, Māras Zālītes *Margaretu* un tad jau vēl „pa deič” izvilukumus no Gētes *Fausta*, arī ieskatījāties kā Rainis to ir tulkojis.

Ivars Antēns, Čikāgā

Piezvanīja sieva no Siguldas un teica, ka atnākusi *Jaunā Gaita* 269. Paldies!

Ainārs Zelčs, Alūksnē

JG269 varena gan! Cik pamatīga saturāl! Ik raksts lasāms.

Māris, Jelgavā

JG269 saņēmu un piespiedu savas vārgās acis izlasīt. Īpaši saistoši bija iepazīt noklusēto pagātņi – Ivara Alķa apskatā par Alņa Arvīda Avota grāmatu *Brīvenbrīve* un turpinājumā par starptautiskiem raidījumiem latviešu valodā, pret kuriem Rietumu politiskās aprindās bijuši ietekmīgi nelabvēļi.

Laimonis Purs, Zaubes pagasta „Bīķerniekos”

Paldies par JG269. Ļoti patika Unas Alksnes „Tramvajs Čaka dzejā”.

Dace Micāne-Zālīte, Ņujorkā

Patīk JG269 Ilgvara Šteina vāks, spēcīgs, un arī raksts par viņu. Un ne jau tikai, daudz interesanta, ko redzēt un lasīt, kā jau tas parasti, kad saņēmu svaigu, tikko ceptu JG.

Haralds Norītis, Austrālijā (Gold Coast, Qld.)

JG269 izveidota ļoti bagātīga – neizlasīties, neizskatīties. Paldies!

Jānis Liepiņš, Rīgā

Paldies par JG269. Ļoti informatīvs materiāls.

Ivars Tāle, Rīgā

Aizvien gaidu katru JG numuru un aizvien tas pārsteidz un priecina ar svaigo un daudzpusīgo saturu.

Dagmāra Vallena, Ņujorkā

JG269 serde ir dzeja un dzejnieki no atvadrindām Bronislavai Martuževai līdz Helēnas Hofmanes izteismīgajai portretu virknei. Laba pazīme, ka daudzās lappuses gribas pārļausīt, teiksim, Indras Gubiņas dzejoļus, Knuta Skujenieka intervijā sacīto – trāpīts desmitniekā! –, Jāņa Liepiņa „Šķiršanās spēli” un ... gandrīz visu. Lai veicas arī turpmāk!

Imants Auziņš, Rīgā

Prieks, ka Linda Treija cītīgi piestrādā pie JG veidošanas, parādot jauno latviešu spējas un apdāvinātību.

Voldemārs Avens, Ņujorkā

Nevarējām šajūsmināties par JG269 nevasarīgo vasaras vāku. Īpaši daudz devusi Māra Branča pievienotā JG saimei. Paldies par izvilkumiem no Lāimas Livenas vestules, iespēju iepazīties ar Vislavu Šimborsku, interviju ar Skujenieku, Pura „uzdrīkstēšanos”, saturā drošo radiatoraidījumu atskaitei. Labi, ka JG atrada Arvīdu Avotu. Nodaļa „Daži vārdi” jāapsveic ar garākām rindkopām, kas tos ievērojami atdzīvinā. Paldies arī par Hofmanes foto klāstu, bet „masu skats” (32. lpp.) likās par raibu. Pievienojamies lasītājiem, kuri slavē Žagariņa tik labi paveikto.

Gundars un Valda, Tacoma, WA

Mildas Grīnfeldes vēstule Čakam – nudien kā īsta! (Vai nekļūdos?..)

Kiberkambari „Neaizmirst savas tautas vēsturi”... Zīmīgi, ka traci ap bērniem un ieročiem sacēla tikai par Rīgas bērnodārzu „Pūcite” (sk. marta ziņas), bet tāda nav bijis par Variešu pagasta Liepenes pamatskolu. Izskaidrojums vienkāršs. Gundars Kalve nestāv ceļā kādām biznesa interesēm, nav iecerējis Rīgā būvēt bērnodārzus... Un ja viņš turklāt pakritizē ES, tad ir pavisam „labi”. Nebūs ES un demokrātijas – nebūs Latvijas.

Ainārs Zelčs, Alūksnē

PAR JG268

Ko nesīs mums marts, to nezināt mums, Jo nākotne vienmēr būs noslēpums. Bet *Jauno Gaitu* sagaidīt varam Kā precīgu zinnesi rosiņam garam. Saziņas līdzekļi uzspiež mums lietas, Kas jāpērkot mums, lai moderni būtu. Bet kritiskam prātam tie nieki vien ir, Kas nolaupa stundas kā nemanot. Aiz marta numura, Ilmāra vāka Nāk zinīgu autoru bagātīgs klāsts: Dzeja un proza, attēlu birums, Pasaules ziņas, ko vērā mums ņemt, **Ar Jauno Gaitu draugos mums būt** Ir tikums un likums, kā gaišākiem kļūt.

Latvijas Radio programma *Monopola viesis* (2012.20.VI):

Vai dievturi nonāk tajās pašās debesīs, kur kristieši? Tas ir tikai viens no jautājumiem, uz kuru būs jāatbild Marutai Voitkusai Lūkinai. Dievture-krīve, – cilvēks, kura misija ir izstrādāt vienotu teoloģisku ietvaru latviešiem visā pasaulē.

Intervētājs Frederiks beigās pieklājīgi pateica: *Maruta – Vella sievišķis!*

Labs raidījums!

Normunds Svidzinskis <tas.pats@sveiks.lv>

Maruta godam turējās, nestiepa priekšplānā svešo, kā to dažkārt dara *Sveikā*. Apjukušām kristiešu dvēselēm tiešām vajadzīgi tādi kā Maruta, jo ir cilvēki, kam nepieciešama sava daļa mistikas. Lai nu kā, dievturība nav tas ļaunums, kas var piemēlēt reliģiski apmātos fanātiķus. Sevi pieskaitu pie tā vairākuma, kā izteicās Maruta, kam reliģija nav vajadzīga. Pilnīgi pietiek ar etnogrāfisko, tautas tradīcijām. Latviešu Dieviņa debesis ir Saules gaita pār mūsu zemīti, reizēm uzvelkot pelēko mētelīti – mākonīti. Viņa saule ir mielasta galdiņš tārpiņiem, pārējais tikai palikušo iztēle.

Ausma Ābele <ausma.abele@balticom.lv>

Paldies, Ausma, par Tavu atzīnību sakarā ar manu inkvizīciju Latvijas Radio! Ieteicu Tev iedziļināties prof. Dunsdorfa un Johansona vēsturiskos un prof. E. Adamoviča senlatvju reliģijas vēstures pētījumos, tad redzēsi, ka no dainām vien, bez palīgīdzekļiem (kā šie minētajiem) nav iespējams spriest par to, kāds mums senāk bijis uzskats vienā vai otrā jautājumā.

Maruta Voitkus-Lūkins

<mvoitkuslukins@yahoo.com>

Pētījumus var uziet visvisādus. Piemēram, Elza Kokare: ... *pseidopanteons latviešu mitoloģijā veidojās trijos virzienos: aizgūstot dievus no citām*

PAR JG269

Kad gadiņš jau pusē, kaut nesen vēl jauns,
Kā romietis teica: *Tver mirkli!*
Kā vadīsim dienas saskaņā labā
Ar sevi un citiem, labu domu un prātu,
Ar ikdienas gaitās pieredzi krātu?
Šis pārmaiņu laiks nav žēlīgs nevienam,
Tas aizskalā darbus, cērt cerības robus.
Bet *Jaunā Gaita* ir droša kā rīts,
Ar prieku kā vienmēr tas sagaidīts.
Ar vasaras numura bagāto klāstu,
Ar prozu un dzeju un bildēm vēl klāt,
Teikt varam, ka žurnāls mūs nepievils.
Vai augšā celsies mums gaismas pils?

JG līdzgaitnieks, abonētājs Anglijā

balloccartoonblog.blogspot.com/

tautām, galvenokārt prūšiem, izdomājot dievības, kam nav sakņojuma latviešu tautas reliģiskajos priekšstatos, un patvaļīgi interpretējot dažu latviešu autentisko dievību funkcijas un nosaukumus. Un Augusts Bilenšteins: Mums nācās apkārot nekompetentos jaunlatviešu jūsmotājus, kuri prūšu hroniku autoru maldus un izdomājumus par senprūšu kultu gribēja ar skubu attiecināt uz latviešiem pie Daugavas, tādā veidā radot latviešiem jaunu Olimpu, apdzīvotu ar vairāk vai mazāk izdomātām dievībām, it kā šāda mitoloģija darītu godu latviešu tautai. Maruta, pētījumiem piemīt kaut kas no modes – ārišķība gūst pārsvaru pār saturu. Galvenais tomēr ir oriģināls, un tās ir dainas. Latvieši neprot novērtēt to bagātību, kas atrodas dainās, bet skrien pakaļ atdarinājumiem. Tas ir ļoti skumīgi. Dainu ideoloģija pašlaik aktuāla visā pasaulē – gan cilvēku savstarpējās attiecībās, gan attieksmē pret dabu. Tas ir jādod pašiem sev un arī pasaulei, nevis jātērē laiks pseidoreliģijas meklējumos.

Ausma

Tu kārtējo reizi neesi uztvērusi sacīto.

Maruta

Uztvēru gan! Tu piederi pie tiem, kas lietas spēj redzēt tikai no vienas puses, šajā gadījumā – no teoloģiskās. Bet latvieši ir sarežģītāki un oriģinālāki nekā tu gribi viņus redzēt. Jā, ir grūti iejusties latvieša ādā, dzīvojot visu savu mūžu svešā vidē. Tāpēc atbilstoši personīgajam potenciālam latviešu tautu citīgi gribi ievilkt savā Prokrusta gultā.

Ausma

Es ļoti uzmanīgi noklausījos Marutas „inkvizīciju” Latvijas Radio. Kas visvairāk mani darīja nemierīgu, lai neteiktu vairāk, bija tas, ka dievturība esot pamatojama, vot, lūk – fizikā. Dievturība pamatojoties LU akadēmiķa Edgara Imanta Siliņa „Lielo patiesību meklējumos” un amerikāņa, profesionālā „bulšitera” Bradena (Gregg Braden) sprediķos! Te, lūk, es pierakstīju Marutas teikto, vardu pa vārdam: *Pasaules uzskatu es ņemu savā kursā no Imanta Siliņa un no Grega Bradena „Dievišķās matrices” (Divine Matrix). Tas ir fiziķu skatījums.*

Tad var arī saprast Šivas Lielo Deju, tad var saprast Māras Sūpulišus, tas ir viens un tas pats. Tas, kas esmē ir sīku sīkas daļiņas, kas cita ar citu saistītas pastāvīgā dinamiskā kustībā. Un tas lūk, ja nu iesāk no turienes, tad ir arī vieglāk saprast par šo sauli un aizsauli, ka viss ir tādā cikliskā ritmā. Teiksim, tas augums ieiet zemē, viņš satrūd, bet no tā ir atkal barība, un tad tas atgriežas atkal...

Lai Dievs Tas Kungs mums, nabaga latviešu tautai, palīdz noturēt veselo saprātu!

Juris Žagariņš <juris.zagarins@gmail.com>

Lai izprastu cilvēka vietu kosmosā, ir daudz vairāk jāzina nekā fizika, bet, no otras puses, ja ticība ir pretrunā ar zinātni, tā droši vien ir maldīga. Principā latviešu senā dzīves ziņa, ko dievturība ir uzņēmusies tulkot mūsu laikmetam un tagadējai patiesības izpratnei, ir saskaņā ar moderno fiziku. Kad šo izpratni tulko vairāk tautas valodā, kas ir dzejiskāka, un nevis fiziku valodā, kas ir precīza un matemātiska, tā var izklausīties neprecīza. Var jau viegli pamest ar roku un nosaukt Gregu Bradenu par bulšiteru, bet Bradena valodai nav mazāk patiesību, kā Žagariņa matemātikai. Cilvēks piedzimst, izaug, apprecas, strādā, priecē, slimo, cieš, un mirst. Par visu šo fizikai nav ko teikt, bet ir neskaitāmas dainas, kas par visu šo, kas patiesībā ir vissvarīgākais, runā daudz.

Vidvuds Beldavs <vidbeldavs@aol.com>

Jā, lai izprastu cilvēka vietu kosmosā, ir gan jāzina vairāk nekā fizika. Ir arī jāzina vēsture un folklorā un estētika un tā tālāk, un ja dievturība cenšas latviešu seno dzīves ziņu „tulkot mūsu laikmetam” kā noderīgu morāles mācību, tad viss ir okei. Bet ne jau mēģināt uzpūst no dainām reliģiju – kaut kādu universālu Šivas-Budas-Māras šūpošanos un vērpētveidīgu riņņošanu kvantu teorijas nenoteiktības un komplementaritātes principu ietvaros pamatotā ticības mācībā – pēc Edgara Imanta Siliņa un Grega Bradena saprašanas! Tas nu gan nav okei. Vislabākā gadījumā tas ir smieklīgi mēģināt pamatot ticības mācību zinātnē – sliktākā gadījumā tas ir ļaundabīgi. Kad Romas pāvests piedāvāja naudu Haukingam (Stephen Hawking) apstiprināt „Lielā Sprādziena” teorijas atbilstību Svēto Rakstu burtam un pantam, tas bija smieklīgi. Kad Bostonas Trimdas draudzes mācītājs Alberts Galīš savā laikā mums jauniešiem mēģināja „zinātniski” pierādīt, ka cilvēks nemūžam nespers kāju uz mēness, tas bija smieklīgi. Kad komunisma lielie priesteri savu ticības mācību mēģināja pamatot zinātnē, tas bija ļaundabīgi. Ļoti smalka robeža ir starp smieklīgu un ļaundabīgu zinātnes piesaukšanu, lai nostiprinātu autoritāti! Tas ir tik bēdīgi, bet raksturīgi mūsu laikam, ka visu reliģiju teologi atspērušies cenšas pamatot ticību zinātnē, un izmisīgi rīko kursus un drukā grāmatas, lai noturētu savu izkūpošo krīva/dižvadoņa/priestera/pāvesta autoritāti! Zināšanas ir viena lieta, zinātne ir kas cits. Edgars Imants Siliņš, kura zināšanas nav apstrīdamas, savā grāmatā apgalvo, ka Jāņa

evanģēlijs ir „visfilozofiskākais” no evanģēlijiem – tātad viszinātniskākais. Laikam tāpēc, ka tur saskatāma gnostiķu filozofijas ietekme! Bet pie beigām viņš apkampj visās savas grāmatas 500 lapaspusēs neskaitāmas reizes jau no paša sākuma apkampoto, sava „Lielo patiesību meklējuma” vislielāko atradumu – komplementaritātes principu. Tas ir, principu, ka patiesību var zināt tikai, ja pieņem arī patiesības pretmetu kā patiesību (kā to vārdu pa vārdam pateica lielais fiziķis Niels Bohr). Nu – uz tādas pārliecības jau var pamatot visu ko, ja to attiecina arī uz ticības mācību, uz ētiku! Racionālismu atmet kā nezinātnisku – tāda ir bijusi 20. gs. vislielākā sērga. Un itin nekur savā Lielo patiesību meklējumā Siliņš nepiemin Latviešu Dainu pasauli! Ja kādam tiešām interesē, tas tomēr nav zinātnes gala vārds! Man personīgi patīk, kā par tādām lietām raksta Deivids Doičs (David Deutsch), *The Fabric of Reality* un *The Beginning of Infinity*, kur viņš pārliecinoši piesauc Popera (Karl Popper) epistemoloģisko falibilitātes principu un noliek vēstures mēslainē kvantu teorijā radušos komplementaritātes principu! Kas prot angļu, varbūt ieklausīsies Doiča priekšlasījumā par fizikas centrālo vietu cilvēces eksistences jēgas meklējumos: <<http://tinyurl.com/deividsdoichs>> Varbūt dievturiem vajadzētu apmierināties ar dainās atrodamām viedībām un nemēģināt tām uzlikt virsū fiziku kā kaut kādu lūpkrāsu?

Juris

Pateicos Jurim par vēri uz Devida Doiča priekšlasījumu un norādi uz Siliņa ļoti vērtīgo grāmatu, ko esmu iesācis lasīt, bet neesmu vēl pilnīgi izlasījis. Noklausoties Doiča priekšlasījumā, rodas iespaids, ka viņš prot uzjautrināt klausītājus ar savu fiziķa viedokli par cilvēka vietu visumā jeb universā-multiversā. Ir skaidrs arī, ka starp fiziķiem nav vienprātības un, ka, piemēram, Doičs uz cilvēka vietu visumā skatās citādāk nekā Haukingš. Nekādā ziņā gan nevarētu nākt pie slēdziena no Doiča runas, ka fizikai ir kāda centrāla vieta cilvēces jēgu meklējumos. Imants Siliņš savā grāmatā *Lielo patiesību meklējumi* gan rāda daudz dziļāku izpratni par cilvēces daudzveidību. Žēli gan, ka šis gaišais prāts savā grāmatā nepieskārs Dainu pasaulei! Tad varbūt rastos tā sintēze, kas varētu latviešu dzīves ziņu iecelt vispārīgās cilvēces apziņā. Tā nav, ka dievturi mēģina attaisnot savu reliģisko izpratni ar fiziku! Noteikti arī dievturībai nemēģina uz-mālēt fiziku kā lūpkrāsu! Lai Dainu pasaulei būtu reliģijas spēks mūsu laikā, tā ir jāizprot mūsu laika valodā, kurā ir iekļauta arī modernā fizika.

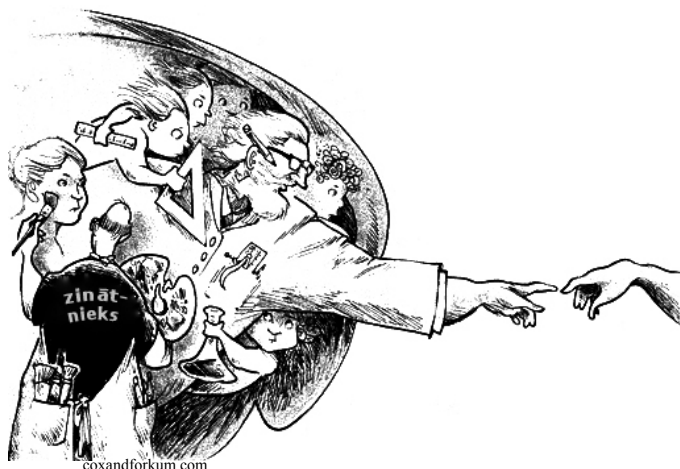
Vidvuds

Siliņa grāmata ir grandiozs tās autora zināšanu un erudīcijas dokuments, un tāpēc tās piesaukšana dievturības ticības mācības kursos, lai kurasantos – latviešu izcelsmes dzīves jēgas meklētajos – darītu uzskatāmāku dziļo līdzību starp Šivas un Budas un Māras šūpošanos un riņņos dejošanu un tā tālāk, ir vismaz saprotama. Taču katrs, kas

NOTA BENE

Siliņa grāmatu apskatīs uzmanīgāk, ievēros, ka tā, kā populārzinātniska mācību viela, pat zinātnes studentam, nemaz nerunājot par dainu pasaules studentu, ir ļoti, ļoti knapi noderīga: pilna neskaidrību, nesakarību un tiši pūstu domu, ar vārdu sakot – tā ir pirmā vietā personības uzstāšanās, nevis godīgs dzīves jēgas meklējums. Doičs man rādās godīgāks. Viņš savā pieejā dzīves jēgas meklējumam ir emergentists, nevis reduktionists. Tas ir, viņš saprot – pārliecinoši māca, ka cilvēciskās pieredzes un novērojumu paskaidrojumos ir vajadzīgi un ir noderīgi arī tādi paņēmieni, kas nav pamatoti tikai un vienīgi superkolaideru matērijas/enerģijas skaldīšanas eksperimentos. Piemēram, viena no viņa visjaukākām nodaļām mēģina izskaidrot kāpēc puķes ir skaistas un kāpēc puķes tik ļoti patiek ne tikai insektiem, bet arī – no visiem liellopiem – visvairāk tieši cilvēkiem. Viena nodaļa ir par gēnu (*gene*) līdzību t.s. mīmiem (*meme*) un par evolucionārās dabīgas selekcijas līdzību ar laba joku, labas dzejas, labas dziesmas izplešanos un noturēšanos tautas atmiņā. Viena cita nodaļa, „Sokrāta sapnis”, ir tīra filozofija *a la maniere de Plato* – respektīvi, dialogveida jēgas meklēšana un skaidrošanās. Tas, kas man visvairāk patiek pie Doiča ir, ka viņš ir optimists, kas savu optimismu pamato nevis, kā visas man zināmās formālās reliģijas un pseidoreliģijas to dara, pareizības sludināšanā, reliģisku dižvadoņu autoritātes nostiprināšanā un zinātniskas un tehnoloģiskas attīstības bremsēšanā, bet gan, gluži otrādi, viņš to pamato Eiropas Apgaismības neatgriezeniskā uzvaras gājienā un turpināta zinātniskā-tehnoloģiskā progresa nenovēršamībā. Lai *Dainu pasaulei būtu reliģijas spēks mūsu laikā*, jeb lai *latviešu dzīves ziņu ieceltu vispārīgās cilvēces apziņā*, manuprāt pilnīgi pietiktu, ja mēs katrs iemācītos dainas skaitīt un dziedāt kā īstens latvietis – visu nakti cauri, neatkārtojoties un bez notīm (ko gan es pats, diemžēl, nemāku – taču tādos kursos, kur to māca, es drīzāk iestātos nekā tādos, kur māca Grega Bradena un Edgara Siliņa „zinātniskās” nesakarības). Un vēl: katram kārtīgam latvietim būtu jāabonē un cītīgi jālasa *Jaunā Gaita!*

Juris

Kā jau ziņojām š.g. *JG* vasaras numurā, naudu no abonentiem un labvēļiem turpmāk iekasēs mūsu jaunā saimniecības vadītāja

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 5519, USA

Abonentu un labvēļu sarakstu uztur Juris Žagariņš (skat. mājas adresi, telefona numuru, e-adresi iekšvākos). Visus jautājumus, sūdzības utt. lūdzam adresēt Jurim, ne Tijai.

Abonements maksā US\$76,- par diviem gadiem (8 numuriem), \$39,- par vienu gadu (4 numuriem). Visērtāk mums ir pieņemt maksājumus ASV dolāros, bet varat sūtīt arī citās valūtās saskaņā ar pastāvošajiem izmaiņas kursiem. **Uz čekiem lūdz rakstīt: Jauna Gaita, Inc.** Skaidras naudas pārsūtīšana parastā pasta aploksnē droši vien saistīta ar zināmu risku, kaut arī līdz šim visu esam saņēmuši.

JG labvēļiem (skat. 76. lpp) iespējams ziedot naudu trīs līmeņos mūsu darba atbalstīšanai un žurnāla brīveksempļāru izsūtīšanai uz Latvijas bibliotēkām:

Bronzas: \$1 – 99

Sudraba: \$100 – 499

Zelta: \$500 –

Naudu varat likt sūtīt arī elektroniski no Jūsu bankas uz Tijas Kārkleles uzturēto *Jaunās Gaitas* kontu Latviešu Kredītsabiedrībā Minesotas štatā, vadoties pēc instrukcijām žurnāla mugurpuses vāka iekšpusē.

Kopš š.g. aprīļa ASV federālās valdības nodokļu dienests organizācijai *Jauna Gaita, Inc.* ir piešķīris **bezpeļņas organizācijas privilēģijas** pēc likuma panta 501(c)3. Tas nozīmē, ka *Jaunās Gaitas* ASV saimei abonementa maksājumus un ziedojumus ir tiesības atvilkt no ienākumiem (t.s. *Deductible Income*), aprēķinot federālo nodokli. Ja par maksājumiem/ziedojumiem vēlaties rakstisku liecību, to ar lielāko prieku Jums nosūtīs Juris Žagariņš.

Lūdzam ievērot, ka uz katra pa pastu saņemtā žurnāla aploksnēs blakus Jūsu adresei zaļā krāsā ir uzdrukāta informācija par Jūsu pēdējo apmaksāto *JG* numuru. *JG* redakcijai tiktu aiztaupīts liels darbs, ja maksājumi tiktu kārtoti laikus, par ko pateicamies jau iepriekš.

JG redakcija

MONOGRĀFIJA PAR LAIMONI MIERIŅU

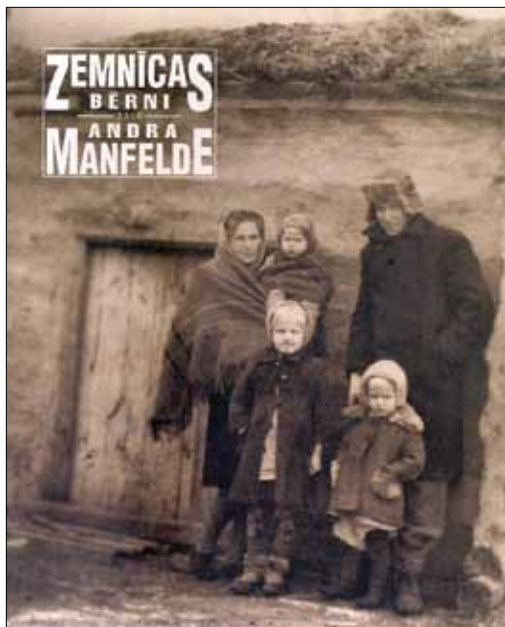
Māris Brancis. *Krāsa un līnija: Laimonis Mieriņš*. Rīgā: Mansards, 2012. 95 lpp.

Turpinot staigāt pa trimdas latviešu mākslinieku pēdām, tās pētot un aprakstot, mākslas zinātnieks Māris Brancis pievienojis savam trimdas mākslinieku apceru klāstam izcili monogrāfiju par Anglijā mītošo, bet pagājušos Ziemsvētkos aizsaulē aizsaulēto gleznotāju Laimoni Mieriņu (1929-2011). Liktenis bija lēmis, ka pats gleznotājs savu grāmatā iemūžināto dzīvi un darbus nepaspēja redzēt. Arī plānotā dižizstāde atjaunotajā mākslas muzejā „Rīgas Birža” tika atsaukta. Toties piemiņas izstāde no Latvijā atrodamiem darbiem tika sarīkota Latvijas Nacionālā mākslas muzeja Baltajā zālē.

Laimonis Mieriņš ir latviešiem svarīgs un vērā ņemams modernās glezniecības pārstāvis. Māris Brancis ir to novērtējis un parāda, ko ar talantu un neatlaidību var sasniegt latviešu trimdas jauneklīs. Grāmata ir vērtīgs pienesums latviešu mākslas vēsturei, tās saturs ir koncentrēts un bagāts. Mieriņa dzīves epizodes savirknētas raitā secībā, krāšņā, literāri saistošā valodā. Stāsts nav tikai sausu datu rinda, tas reljefi parāda, cik daudz dažādu šķēršļu un izšķiršanos ir bijis Laimonim jāpārvar, lai no ieceljošu vērpijamās mašīnas strādnieka nokļūtu pie sava dzīves mērķa – būt māksliniekam, abstraktistam ar modernu, īpatnējāku pieeju, kas viņu atšķirtu no citiem māksliniekiem. Viņš ir bijis spējīgs

atsačties no komerciāliem aprēķiniem un gleznojis tikai tā, kā to sirds un prāts vadījis.

Monogrāfijas eleganto vāku veido Mieriņa gleznas attēls, kas ņemts no LNMM kolekcijas. Izteismīgs ir mākslinieka fotoportrets (5. lpp.), uzņemts 1975. gadā. Tam seko Branča stāstījums un fotogrāfiju sērija, sākot ar pasaulē nākšanu Tukuma apriņķa Slampes pagastā, bērnības gadiem Laidos, Aizputes apriņķa Valtaiķu pagastā, Kuldīgas vidusskolu, Latvijas atstāšanu, bēgļu gaitām Vācijā un beidzot nonākšanu trimdas zemē Anglijā. Tur arī sākas mākslinieka skološanās un izaugsme par atzītu gleznotāju, vēlāk mākslas pedagogu pazīstamajā Līdsas (Leeds) mākslas koledžā. Mākslinieka dzīves stāstā Brancis izmantojis izvilkumus no vēstuļu sarakstes, kas Mieriņam bijusi ar viņu Anglijas bēgļu laika paziņu, Kanādā patvērumu radušo rakstnieci Indru Gubiņu. Izmantotie vēstuļu izvilkumi ir gandrīz vai visas monogrāfijas mugurkauls. Tie dzīvi ilustrē Mieriņa šaubīšanos par to, vai abstraktā glezniecība ir pareizais veids kā sevi vislabāk izteikt, lai būtu ar sasniegto apmierināts. Par izšķiršanos gleznot abstrakti galvenā iedvesma Laimonim nāk no Līdsas koledžas, kurā viņš mācījās un vēlāk kļūst par tās docētāju. Savā studiju programā koledžā, kuras galvenais uzdevums bija izskolot labus, modernus dizainerus, uzsvēra vācu *Bauhaus* stila priekšrocības, un šī stila pazīmes viscaur redzamas arī Mieriņa darbos – vienkāršība, askētisms formās un krāsu izvēlē, plakanais krāsu uzliens. Ilgāku laiku viņš eksperimentē ar vienkāršu ševrona formu, visādi to variēdams, lai apmierinoši iesēdinātu četrstūrīnā vienkāršas audeklā. Krāslaukumu saspēle, saskaņa

vai nesaskaņa, lietojot šo formu, ir labu laiku Mieriņa galvenā tēma. Vēlāk, protams, ševrona problēmas izsmeltas un jāmeklē citi gājieni, kā abstrakti sevi izteikt. Arvien sarežģītākie nākamie darbi joprojām ir plaknē veidotas stingras formas un līnijas. Pēdējos gados nāk klāt brīvāki krāsu uzšķakstījumi un notecējumi. Lai cīnīnā būtu kāda pārmaiņa, Mieriņš atrod piepildījumu sieviešu aktu zīmēšanā, kas kļūst par viņa daiļrades otru nodarbību, pie kam šo mākslas pamatpriekšmetu viņš māca Lidsas koledža, kļūdams par izcilu, studentu iemīļotu pedagogu. *Ceru, ka varēšu arī gleznot, viņš raksta Indrai Gubiņai, te sastapos ar idejām, kuras atstās manī zināmas pēdas.*

Grāmatā diezgan plaši aprakstīta Laimoņa ilgošanās kādreiz būt izstādītam dzimtenē un vajadzība būt daļai no Latvijas mākslas pasaules, arī laikā, kad Latvijas māksliniekiem vēl bija bieži jāizpatiek partijas gaumei. Ar viņa uzskatiem un Latvijas apciemojumiem padomju laikā nebija mierā daži trimdas darboņi, liedzot Laimonim pat izstādīties 5. Eiropas dziesmu svētkos Anglijā (1982). Arī viņa kritiskie raksti par latviešu gleznotāju un daiļamatnieku ražojumiem trimdas presē, arī *Jaunajā Gaitā*, daudziem nebija pa prātam. Laimonim derdzās latviešu sabiedrības dzīvošana tikai pagātnē. Liels patriots būdams, viņš gribēja, lai skats tiktu vērstus uz nākotni un lai tauta izkūņotos ārā no ierastā provinciālisma. Kā Māris Brancis, nobeidzot savu apceri, saka: *Ar savu vienādiņ ironisko skatienu mākslinieks vēroja apkārtni un cilvēkus ik brīdī būdams uzvilks kā stiegrā lokā, jebkuru mirkli gatavs izlādēties... Tā jau ir radošas personības daļa – jebkurā sekundē būt gatavam jaunam lidojumam.*

Monogrāfijā ir 25 labas kvalitātes krāsaini abstrakto gleznu attēli un astoņi ogles zīmējumi – sieviešu plikņi sarežģīti grūtās pozās, šķiet *vilkti ar vienu rokas piegājienu* – tā Brancis. Visi reproducētie darbi ir no Latvijas kolekcijām.

Grāmatas beigās atrodama Mieriņa dzīves hronika, presē un žurnālos iespiesto viņa rakstu reģistrs, Mieriņa *Jaunās Gaitas* vāku dizainu uzskaitē, katalogu un izstāžu saraksts. Grāmata visērtāk pērkama internetā: <www.apgadsmansards.lv>.

Voldemārs Avens

Mākslinieks, dzejnieks, arhitekts, PBLA KF un Kārļa Goppera balvas laureāts Voldemārs Avens ir ilggadējs JG redakcijas loceklis. Pērngad Jāņa Ogas vadītais apgāds „Mansards” laiž klajā viņa līdzšinējo dzejisko devumu ar nosaukumu *Avena dzejoļi*.

ANDRAS MANFELDES ATMIŅU TĒLOJUMS

Andra Manfelde. *Zemnīcas bērni*.

Autores izd., 2010. 94 lpp

Uz vāka fotogrāfijas redzami autores vecvecāki jaunībā – Anna un Kristaps ar saviem trim bērniem zemnīcas priekšā Omskā, Padomju Savienībā, 2 400 jūdzes no Latvijas. Visi tērpti nabadzīgās biežās drēbēs. Vecāku sejas apskaidrotas un gaišas, bērnu apbēdinātas un drūmas. Bērni: Irēna, Lidija, Malda. Omskā piedzimst Andris, Kārlis, Ilga. Grāmata veltīta šiem bērniem un viņu vecākiem. Šīs ģimenes trešajai paaudzei piederošā Manfelde (dz. 1973) apguvusi tēlnieces specialitāti Rīgas Dizaina un Mākslas vidusskolā, raksta dzeju, izdevusi grāmatas par atbrīvošanos no narkotisku vielu lietošanas.

Oficiālie ar Kristapa Manfelda roku rakstītie aizvešanas dokumenti krievu valodā man nav saprotami, bet no teksta izriet, ka deportēts 1949. gadā kā „kulaks”, „budzis” un „mantrausis”. Salīdzinot ar slavinātās somietes Sofi Oksanenas grāmatu *Attīrīšanās* par igauņu likteni padomju okupācijas laikā, Manfeldes savu radu likteņa tēlojums nav nekāds trilleris. Tas ir pārliecinošāks un dziļāks.

Par laiku izsūtījumā stāsta Irēna 67 gadu vecumā. Svešajā zemē ir bargā ziema un karsta vasara. Aizvestos novieto pie vistām un teļa. Manfeldu ģimene sākumā dzīvo zemnīcā, kas ir no klūgām savīta, zemē ierakta būda dubļu un mālu krāsā. Zivis palīdz izdzīvot un bagātība ir veselu olu apēst vienam vienīgam cilvēkam. Meita Lidija liecina, ka septiņus gadus viņai gribējies ēst. Kā gaišs, kaut stingrs ģimenes tēvs tēlots Kristaps ar galdnieka rokām. Nozīmīga vieta autores tēlojumā ir fotogrāfijām, kuras viņš uzņēmis izsūtījuma vietās ar līdzpaņemto fotoaparātu. Omskā piedzimušais Andriņis Omskā turpat nomirst. Pēc zināma laika ģimenei iespēja no zemnīcas pārvākties uz baraku, kur ir logs un pat grīda. Tur mīt arī citi izsūtītie – latvieši, ukraiņi un krievi. Pēc atgriešanās Latvijā meita Malda daudz dzer un raud, kaut 60 gadi pagājuši kopš izvešanas. Laiks izsūtījumā, kaut arī ne pārāk garš, atstājis pēdas ne tikai izsūtīto, bet arī viņu tuvinieku dzīvēs Latvijā.

Tēlojumā dominē skarba poēzija. *Te tik viegli nomirt, it sevišķi agros pavasaros. Kad viss apēsts... pigām līdzīgi kartupeļi... kad dzirdi par nāvēm gadiem ilgi, tu jau vienā brīdī vairs nedzirdi. Tu pats esi kā pārsprādzis*

trauks ar nodauzītu kaklu... dilonis sašķaidā plaušas... Stepē vilki vienkārši sadīrā... lodes salaiž kaulos. Dvēselē iztek sarkanās upes... šķīstīšanas elle... tās jau tikai viņas rokas, kas atceras, pati paraudāt nevar... „Meitiņ, nemirsti”. Meitiņa ir klausīga, vienā dienā viņa pieceļas (53). Lidija stāsta par sūtījumiem no Latvijas, par drēbēm un žāvētiem āboliem. Omskā aug tikai liki bērziņi un kukurūza. No Latvijas tiek atsūtīta eglīte ar zaļiem zariem. Pēdējā Sibīrijas gadā pašiem ir sava gov. Tēvs ir gādīgs un, ko vajag, to uzmeistaro. Pēc septiņiem gadiem visi atgriežas savās mājās Kalniešos, kur traktori rūsē, atseguši savas dzelzs iekšas. Process, kas noved pie Manfeldu ģimenes atgriešanās, nav sīkāk izgaismots. Taču tas ir dēvēts par uzvaru. Autore vēršas pie Kristapa: *tu izcieti un atgriezies..... par mājām kļūst vienkārši Latvijas zeme* (70). Vispirms atgriežas māsa Irēna un Lidija, autore māte – 1956. gadā, trīs gadus pēc Staļina nāves.

Rakstniece nevairās no rupjiem vārdiem un stāstiem par zināmu barjeru starp vietējiem krievu un aizvesto bērniem, taču tā neliekas nepārvarama. Gandrīz simtgadniece Irēna, viena no tēlojuma vēstītājām, neprasa, kas vainīgs. *Tad bija krievi, tad vācieši, tad atkal krievi... Vai tagad labāki laiki?* (82).

Pēc izsūtījuma saskatīt tikai pozitīvo nav viegli. Tā arī tēlojumā Latvija netiek slavīnāta kā zeme vai valsts, bet kā skaists dabas stūris, dziļas saknes un vēsturisks mantojums: *Dieva nams nokāpis lejā uz zemes, saules atbrūnots, rauj mūs uz augšu un nav vairs bail. (...) Un līdz šim es nezināju, ka man ir mantojums. Spēcīgāks par izcirstiem koksnes kubiņiem, zemes hektāriem, drupu kvadrātmetriem... iegādāts par maizes un dzīvības cenu* (77, 87). Cilvēku pārvietošana, apcietināšana, pazemošana, iznīcināšana joprojām pasaulē ir aktuāla. Manfeldes tuviniekiem ar lielu garīgu spēku izdodas pārvarēt deportāciju un naidīgās varas uzliktās grūtības. Gribu noņemt savas refleksijas, cildinot Andras Manfeldes atmiņu tēlojumu un tā māksliniecisko izveidojumu ar Alberto Moravias vārdiem grāmatā *La ciociarra* (Sieviete no Čočarias, 2001): *Sāpes mūs bija izglābušas beidzamā mirklī, jo, pateicoties tām, mēs bijām izcietušas karu un nebijām ieslēgtas vienaldzības un ļaunuma zārkā, bijām sākušas iet pašas savu ceļu, kas varbūt bija nabadzīgs, tumšs un maldīgs, taču tomēr vienīgais mums eja-mais dzīves ceļš.*

Aina Sikсна

Dr. med. Aina Sikсна ir JG regulāra recenzente. Dzīvo Stokholmā, daudz uzturas Latvijā.

GRĀMATA PAR INTU

Andrievs Ezergailis. *Lapu agonija. Grāmata par Intu*. No angļu val. tulk. Ilma Elsberga. Rīgā: Biedrība „Atvērtās krātuves”, 2012. 477 lpp.

Inta Ezergaile (1932-2005), vācu literatūras profesore (emeritēta 1999) Kornela (Cornell) Universitātē Itakā, Ņujorkas štatā, grāmatas *Nostalgia and Beyond: Eleven Latvian Woman Writers* (Nostalgija un viņpuse. Vienpadsmit latviešu rakstnieces) un daudzu apceru (arī latviešu valodā) autore, septiņus sava mūža pēdējos gadus bija arī JG dzejas redaktore. Taču neviens tad nezināja, ka savas dzīves pēdējos gados, izmisīgi cīnīdamās pret nāvējošo vēzi, Inta bija paguvusi sevi apliecināt kā dziļi nopietnu dzejnieci – angļu valodā. Viņas laulātais draugs Andrievs (JG redkolēģijas loceklis 1969-2003) liecina: *lesepjams, pārmēru respektēdams Intas prievāto telpu, tikai pēc viņas nāves atļāvos iet viņas „slepenajās istabās”. Atvēru dienasgrāmatas, kuras bija noslēptas visā mājā gluži kā dzērājam, kas zem matračiem nobāž alkohola pudeles, un atradu slēptuvi ar dzejoliem, kuras viņa bija nobēdzinājusi kādā augstāva skapī. Atklāju acimredzamo – es zinu atbildi uz jautājumu, ko nekad nebiju uzdevis: Inta bija pacēlusī noslēpumainību (...) augstās mākslas līmeni.*

Šo atradumu Ezergailis publicēja četros sējumos (2005, 2006, 2008). Trešā sējuma pavadrakstā Astrīda Stahnke pauž savu pārsteigumu, izbrīnu un cieņu pret dzejnieces Intas Ezergailes atstāto mantojumu, to salīdzinot pat ar izcilās amerikāņu dzejnieces Emilijas Dikinsones – līdzīgi tikai pēc viņas nāves klajā laisto – dzejradi un arī ar vienauzdes Vizmas Belševicas otrpus Dzelzs aizkara radīto dvēseles likteņa liecību.

Lapu agonija, Ilmas Elsbergas latviskota (atdzejojumus veikusi Amanda Aizpuriete), nākusi klajā pat pirms tā jebkur piedāvāta Andrieva Ezergailei oriģinālrakstā angļu valodā. Tas varbūt tāpēc, ka grāmata visvairāk varētu interesēt latviešus, kuriem Intas dzīves stāsts ir arī savs stāsts. Taču vienlaikus tas ir neapšaubāmi universāls stāsts par pilnvērtīgas dzīves slēgto loku nevainība-pieredze-apskaidrība, kā arī dzīvesbiedra Andrieva mūžilgas, godīgas mīlestības apliecinājums. 11 nodaļās ar vēsturniecisku iejūtību un pamatīgumu apgaismota Intas idilliskā bērība Rīgas nomalē, kara šausmas un bēgļu gaitu nedrošība, sevis apliecināšana par sievieti-intelektuāli – gan ar sekmēm, gan arī vilšanās,

Andrievs un Inta Ezergaile ap kāzu laiku 1957. gadā

– un, mūža beigām tuvojoties, vēl grūtākais mēģinājums atgūt dvēseles mieru dzejā.

Latviešu lasītāju īpaši varētu interesēt 9. nodaļa „Latviskā esamība”. Kā jau daudzi no mums laiku pa laikam bārdā norūcam: *Ak mēs, tie latvieši!* – tā arī Inta cīnījās ar pārmetuma un vainas apziņu attieksmē pret savu tautu. Pat attieksmē ar Andrievu bijusi spriedze: *Vai mans niknais antipatriotisms un antinacionālisms ir tikai un vienīgi A. (godīgās, dziļās) piesaistes Latvijai spoguļattēls? (..) Būtu vieglāk, ja es nebūtu latviete – tad varētu saglabāt neitrālu attieksmi. Tā vietā es kaislīgi ienīstu visu, kas saistās ar to, esmu aizdomu pilna par to, ko man nav izdevies apzināties un izprast. Tai pašā laikā rakstu apskatus latviešu preseī savā ne-pārāk-labajā latviešu valodā un dažreiz angļiski par latviešu rakstniekiem. Vai tas ir vienkārši tāpēc, ka neesmu pietiekami laba, visu šo gadu laikā neesmu nostiprinājusies kā pietiekami laba, lai rakstītu par vācu vai kādu citu literatūru? Atzinība, kāda nu tā ir, mazajā diķīti, provincē? Vai arī tajā visā iejaukta kāda dziļāka pretruna? To es nezinu. Bet uzskatu, ka būtu labi, pirms nomirstu, nokļūt līdz šī eksplozīvā, emociju piepildītā kompleksa dziļēm. Jā, tas patiešām pastāv, tā nav psiholoģiska vāvuļošana.*

Andrievs izsakās: *Vēlāk (..) Inta sāka apsvērt versiju, ka viņas iekšējā apspiestība ir daļa no daudz visaptverošākas, latviešiem raksturīgas apspiešanas. Ka viņa, tāpat kā latvieši vispār, daudzās lietas paturējusi sevi un nav izrunājusi. Viņas piezīmes un dienasgrāmatas caurvij daudzās un dažādas pārdomas par konfrontāciju ar saviem iekšējiem dēmoniem un par grūtībām, to darot.*

Inta neloloja nekādas ilūzijas par Latvijas politikāņu vieglprātīgo ieslīgšanu amerikāniskā kapitālisma kārdinājumos un ienīda ASV republikāņus: *Es spļauju (!) uz Buša attēlu TV ekrānā... Viņai nācās dzirdēt pārmetumus no savas meitas Annas, ka tāda uzvedība liecinot par antiamerikānismu... Bet kā gan lai es spēju pieņemt to visu, kas darīts it kā manis kā amerikānietes vārdā?!*

Jau 27 gadu vecumā Inta Ezergaile izteikusi vēlēšanos uzrakstīt autobiogrāfiju, un esot sākusi to darīt, bet agrīnais manuskripts pazudis. Andrievs: *Tagad, pēc Intas nāves, esmu uzņēmies pienākumu radīt savas sievas dzīvi no viņas dzejoļiem, dienasgrāmatām, albumiem un manām atmiņām – kā sabombardētu Vācijas pilsētu, gandrīz izdzēstu no mūsu prāta, taču dažviet ar joprojām saglabātām dzīvības zīmēm, sagrautu dzīvojamo istabu, bet neskartu virtuvi ar tējkannu uz plīts un brokastu oļu trauciņā.*

Neilgi pirms nāves Inta sacīja:

– *Esmu centusies uzrakstīt autobiogrāfiju, bet tā arī neesmu to spējusi.*

– *Bet tā jau ir tavos dzejoļos!*

– *Tas gan...*

Ar grāmatu *Lapu agonija* var iepazīties un to pasūtīt tīmekļa vietnē <<http://www.ezergailis.com/>>. Šeit skatāma arī Intas un Andrieva Ezergaiļa dzīves hronoloģiskā grafika (*timeline*), fotogrāfijas un dzejnieces dienasgrāmatu lapu un dzejoļu rokraksta faksimili.

Juris Žagariņš

Juris Žagariņš ir JG redaktora vietnieks, žurnāla maketētājs, iepriekšējo numuru digitālā arhīva izveidotājs.

JŪRMALAS APJŪSMOTĀJS

Uldis Zemzaris. *Jūra un krasts / The Sea and the Shore*. Jūrmala: Aspazijas māja, 2011. 64 lpp.

Mākslu mīloša un cenoša latvieša – un ne tikai latvieša – grāmatplaukts kļuvis bagātāks par vienu greznu gleznu divvalodu albumu, kas laists klajā ar Jūrmalas pilsētas muzeja filiāles Aspazijas māja un Jūrmalas pilsētas domes atbalstu. Projekta iniciatore ir Aspazijas mājas muzeja vadītāja Ārija Vanaga. Jūrmalā, arī Aspazijas mājā, notikušas vairākas māksli-

nieka izstādes, kas veltītas jūrai un jūrmaļniekiem. Pirms trim gadiem savā 80-gadē Uldis Zemzaris izdeva atmiņu grāmatu *Tāds es biju mēlužnieks*. Tagad Jūrmala no savas puses Zemzarim dāvina krāsainu pārskatu par viņa ieguldījumu glezniecībā. Autora ievadvārdus un paskaidrojumus zem reprodukcijām angļiskojuši Astrīda Stahnke.

Kultūras darbinieki Jūrmalu dēvē par Raiņa un Aspazijas pilsētu, jo tā daudzās vietās glabā lielo dzejnieku piemiņu. Kad mēlužnieks Zemzaris pēckara gados braukāja uz Rīgas mākslas skolu un vēlāk uz Mākslas akadēmiju, viņš apzinājās, ka nāk no vietām, kur *vējš augstākās priedes nolauza*. Mākslas akadēmijas diplomdarbā (1955) viņš uzgleznoja Raiņa Rīgas jūrmalā. Romantīkis dzejnieks, plīvojot šallei, iet gar bangojošu jūru. Aplūkojamā albumā reproducēta glezna „Dzejnieki Aspazija un Rainis Jūrmalā” (2011). Savulaik portreta glezniecību Uldis Zemzaris apguva pie mūsu klasiķa Jāņa Roberta Tilberga, un šis žanrs iet cauri visai viņa daiļradei, tāpat kā Raiņa tēma – no 1955. līdz 2011. gadam. Bet albums pārsvarā veltīts jūrai. Pats viņš rakstā tā: *Var teikt, ka esmu bijis tikai gar ūdensmalu gājējs, jūras apjūsmotājs un vērotājs, kas iedvesmojies bangu stihijās, pats stāvot drošībā uz sauszemes. Mana patiesā saistība ar jūru ir dzīvošana tās tuvumā, gleznām ierosmes gūstot, apstaigājot līču sēres, akmeņainos liedagus, kāpas un kraujas, iegaumējot gaismas un mākoņu spēles virs ūdeņu plašumiem. Esmu jūrmaļnieks*. Agrākie audekli ir no 50. un 60. gadiem, kad Mellužu, Ragacie-

ma un Duntē liedagos vēl bija redzami zvejnieku tīkli, vabas un namiņi zivju kūpināšanai, kad līča vecie zvejnieki, sirmām uzacīm un pīpēm zobos, pulcējās pie melni nodarvotām laivām kā aizejošā laika liecinieki. Kā sirms laivasvīrs saulrieta gaismā tēlots (1963) arī vecais koktēlnieks Artūrs Bērnieks – dzīvoja Duntē un bija Zemzara draugs un modelis. Daudzās gleznas nākošajos gadu desmitos līdz pat pašam pēdējam laikam rāda mūsu jūras piekrasti visdažādākajās noskaņās. Lai runā darbu nosaukumi: „Jūras skarbums”, „Saulainā krastā”, „Gaismas tilts”, „Gaišā jūra”, „Jūra un vējš”, „Jūra rudens skarbumā”, „Staigājošie ledi”, „Vētrains jūras studija” u.d.c. Starp ainavām parādās arī sievietes tēls, kura prototips bieži vien ir mākslinieka sieva Ilze – „Saulrieta gaismā”, „Baltā”, „Rūpes.Nakts”, žanriski zvejnieku portreti un kompozīcijas ar bērniem. Uldis Zemzaris prot ieraudzīt un atainot izteismīgus tipāžus, un tādus mēs redzam arī viņa ģimenes locekļu vidū: „Vecmāte ar mazuli”, „Mani vecāki”. Izteismīgs ir mākslinieka „Pašportrets” (1990).

Andrejs Ģērmanis

Gleznotājs un grafiķis Andrejs Ģērmanis dzīvo Bigauņciemā. Jāpiebilst, ka Uldis Zemzaris ir arī prozaiķis, četru īsprozas krājumu autors. *JG89*(1972) publicēts viņa stāsts “Intervija ar mākslinieku B.” Bez tam mūsu rakstu krājumā ne reizi vien ievietoti Ulza Zemzara zīmētie kultūras darbinieku portreti (Vizmas Belševicas, Imanta Ziedoņa, Visvalža Lāma, Aleksandra Zariņa, Vitauta Šimaņa u.c.) un arī *JG141*(1982) vāks ir viņa (kopā ar Haraldu Norīti) veidots.

Uldis Zemzaris. *Līča vecie zvejnieki*

PIEPILSĒTNIĒKU SADZĪVES DIENAS UN NEDIENAS

Vilnis Baumanis. *Pārbaudījums*.
Rīgā: Venta, 2011. 288 lpp.

Autora pirmdzimtajam romānam *Karš kalnā* (2003) seko *Pārbaudījums* par vairākām ģimenēm visai latviskā pansijā Ņujorkas piepilsētā Blūmingtonā. Notikumu un sadzīves stāstītājs, dažviet arī pierakstītājs, ir Aldis, ap kuru pulcējas lielākā daļa iemītnieku, lielākoties Jaunajā pasaulē vēl nedroši bēgļi no Latvijas. Itin priecīgi viņi pieņem Alda piedāvātos ieteikumus. Apkārtņē sagādījušies arī citi Jaunās pasaules pabērni, katrs ar savām iezīmēm un interesēm, arī ar izteiktām etniskām īpatnībām.

Aldis izceļas ar savām interesēm un arī zināšanām par franču literatūru un klasisko kultūru. Palaikam teksts piebārstīts ar skolas solā apgūtiem grieķu un romiešu mitoloģijas tēliem. Pārējo neseno iecerotāju vidū Aldis ir izcilākais, katrā ziņā dabīgais, lai arī neizvēlētais, vadonis. Viņam blakus priekšplānā izvirzās pievilcīgā Daira. Romānam iesākoties, pansijas iemītnieki nolemj uzvest Brigaderes pasaku lugu *Princese Gundega un karalis Brusubārda*. Galvenās lomas režisore piešķirusi Aldim un Dairai, kuru skatuviskā identitāte dažbrīd saplūst ar viņu pašu piedzīvojumiem, it kā imitē viņu dzīves realitāti, kas ir par cēloni viņu apmuļsumam. Šāds triks jau ir labi pazīstams gan Šekspīra skatuviskajos darbos, gan arī mūsdienās – kad teatrālais un intīmais, dzīvē pārdzīvotais kļūst neatdalāmi, reizēm viens otru it kā apspiežot, piemēram, Pirandello lugās. Arī reālā bēgļu dzīve aizņemas no Brigaderes lugas, kur kontrastējošie tēli – tādi kā Brusubārda, karalis un nabags – apmuļst, it kā meklēdami savu patieso identitāti.

Kaut arī Vilnis Baumanis nemēģina mulsināt skatītāju vai lasītāju *à la Pirandello* ar realitāšu skatuvisko un personisko atšķiršanu, beigās viņš tomēr atgādina, ka neesot taču nepieciešams samazināt skatuvisko, lai izglābtu loģisko. Lugai beidzoties, Daira nomet savu skatuvisko identitāti, paziņodama, ka uzvedums prasās pēc laimīgām beigām, kas tikšot panākts ar Alda un Dairas kāzām. Kā visos labākajos skatuviskos uzvedumos laimīgas beigas ir nepieciešamas, paskaidro autors. To prasa arī cilvēka nepieciešamība dzīvot apliecinoši. Atstājot uzveduma zāli, nākošais laulātais pāris redz, ka debesīs zvīļo zvaigžņu pulki – zīme *no Tā, kas visu redz* (288. lpp.).

Citētais teikums tikai apliecina, ka autors neieliek savus tēlus pasaulē, kas padota gadījumu aleatoriskajai secībai. Laiku pa laikam autors atgādina, ka ir kāda acs, kas seko cilvēku gaitām un vada tās mērķtiecīgi. Pasaule var būt neizprotama tikai neticīgajam. Ticīgie saprot, ka ja arī ne viss vienmēr norit kā iecerēts, cilvēka dzīvei nav jābūt absurda. Šādi temati ir vienmēr pievilkuši dzīves jēgas meklētāju, cilvēka eksistencei sūtības atklājēju un izpratēju uzmanību. Šaubu nav, tā tas turpināsies arī nākotnē. Taču blakus šiem ontoloģiskajiem jautājumiem Baumaņa romāns pievēršas arī mūsdienu *hic et nunc* notikumiem, piemēram, bijušās Padomju Savienības agresīvā iejaukšanās impērijai nepiederošās teritorijās. Nav lieki pievērst skatu atpakaļ uz *laiku*. Autors to īsteno savā saistošajā stāstījumā. Blakus sadzīves ritmu aprakstiem lasītājs gūst intriģējošu skatu uz lielpilsētu no lielās Brīvības statujas iekšpuses, kur latviešu bēgļi, nepaskatīdamies pulkstenī, paliek ieslēgti, kad tūristu laiks jau beidzies un visas durvis uz ār pasauli noslēgtas. Taču viņiem nedraud Radamesa un Aīdas liktenis tikt dzīviem iemūrētiem templī, kas kļūst par milētāju kapu. Baumaņa tūristi tiek laukā ar veselu ādu un laipnie sargi pat atlaiž soda naudu par noteikumu pārkāpšanu. Viss beidzas ar pasaku cēnīgām beigām. Un kāpēc nē?

Juris Silenieks

Mūsu redakcijas loceklis Dr. Juris Silenieks ir emeritēts universitātes (Carnegie-Mellon U.) profesors.

AR MĀKSLINIECES ACĪM UN RAKST- NIECES VĀRDU SPĒKU

Lidija Dombrovska. *Klaidonis ar krizantēmu*. No mākslinieces dienasgrāmatas.

Rīgā: Sol Vita, 2011. 286 lpp.

Mani mazliet atbaidīja apakšvirraksta vārds „dienasgrāmata”, jo brīžiem dienasgrāmatas veida stāstījumus ir grūti lasīt, tie ir vienveidīgi un svešiniekam kļūst garlaicīgi, pārāk iedziļinoties kāda cilvēka tīri personīgos notikumos un pārdzīvojumos. Tomēr Lidijas Dombrovskas īsie un kodolīgie atziņu un domu uzplaisnījumi ir pavisam cita veida dienasgrāmata. Lai arī grāmatas gaitā lasītājs tiešām var nedaudz sekot līdzī mākslinieces un viņas apkārtējo cilvēku dzīvei, tomēr tas nav

uzbāzīgi un nogurdinoši. Ir pat interesanti ik pa laikam mazajos stāstījumos sastapt kādas personas, kas minētas iepriekš, un uzzināt par viņu dzīves pagriezieniem.

Kā jau pierasts, Dombrovskas prozas darbi nav tikai lasāmviela, kurā atpūsties no ikdienas steigas, bet arī informācijas avots un ziņas materiāls. Šajā gadījumā lasītājs uzzina daudz jauna par Austrālijas dabu, pilsētām, māksliniekiem, arī latviešu sabiedrību Austrālijā. Te labi parādās mākslinieces novērošanas un izvērtēšanas spējas, kā arī rakstnieces māka to ietērt izteiksmīgos vārdos.

Lai arī grāmatā tik daudz un dažādi izteicieni, apraksti, vērojumi un spriedumi ir veltīti Austrālijai, tomēr, izlasot šo dienasgrāmatu, tā arī nevarēju saprast, vai rakstniece ir iemīlējusī savu pašreizējo dzīves vietu. Viņa noteikti to ir izpētījusi, arī apbrīnojusi, mēģinājusi saprast un pieņemt, bet – vai iemīlējusī? Savukārt viņas dzimtā Latvija grāmatā ir minēta ne tik bieži, tomēr šajos vārdos ielikta bezgaldziņa tuvības sajūta, un to lasītājs nevar palaist garām.

Jāsaka, ka visvairāk mani šajā dienasgrāmatā aizrāva veids, kādā rakstniece pasniedz savu domu, aprakstot to ar īpaši piemeklētu vārdu virkējumiem. Lidijas Dombrovskas aprātīgie spriedumi un secinājumi piedod uzrakstītajam daudz dziļāku vērtību, tāpēc šos īsos stāstījumus drīzāk gribētos saukt par epifānijām, nevis vienkārši par dienasgrāmatas fragmentiem. Pārsteidz rakstnieces prasme atrast trāpīgus un neparastus apzīmējumus. Lasītājs, lai arī ne reizi nebijis Austrālijā, noteikti sajūtijs karstumu, kas tur valda, jo tas ik pa laikam ir gandrīz uzzīmēts, lietojot visizteiksmīgākos salīdzinājumus: *svelme pieķēdē prātu kā suni pie suņubūdas*, karstumā domas *sačervelē kā sakaltušas lapas* vai *izkūp no galvas kā vārošs ūdens no katla*. Ir vēl vairāki citi zīmīgi salīdzinājumi, kas paliek atmiņā: *vējš gaudoja kā izsalcis suns*; *tik tālu kā elpa no pakauša*; *pieķērušies viens otram kā zolei slapja rudens lapa*, un tā joprojām. Nevar nepamanīt arī rakstnieces dabas mīlestību. Viņas brokastu draugu – meža piļu, pielīdušā kaķa, papagaiļu un sajapelēkās ķirzaciņas apraksts jau vien ļauj sajēgt rakstnieces tuvību ar dzīvību sev apkārt.

Nav brīnums, ka salīdzinoši daudz ierakstu grāmatā veltīts mākslai, – gan mākslas darbiem un mākslas radīšanas procesam, gan pašiem māksliniekiem un viņu dzīvei. Var just, ka Dombrovka vērigi ieskatās cilvēkos, atklāj viņu būtību, kā arī prasmīgi vērtē viņu radītos darbus. Mākslinieci saista arī dzeja, tādēļ die-

nasgrāmatā ik pa brīdim ieskanas vai nu viņas pašas vai citu dzejnieku dzejas rindas.

Varbūt vienmērīgam teksta plūdim nedaudz traucē aiz austrāliešu vai citu pasaules mākslinieku latviskotajiem vārdiem iekavās ielikta oriģinālrakstība, tāpat arī dažu atsevišķu vārdu vai nu angļu vai latvisks paskaidrojums, tomēr ja pieņemam, ka dienasgrāmatā savā ziņā ir kā dokumentācija, tad tas šķiet vieglāk saprotams.

Lasītāju vajadzīgajā noskaņā jau ievada pašas mākslinieces zīmētais grāmatas vāks, un tālāk atliek tikai ļauties rakstnieces vārdu spēkam.

Vita Gaiķe

Par *JG* un *Latvija Amerikā* redaktori, JBPF balvas laureāti Vita Gaiķi skat. *JG265:56-57*.

TOMĒR KATRAM PA OLIŅAI

Journal of Baltic Studies 43/1
(March 2012). Association for
the Advancement of Baltic Studies
(www.balticstudies-aabs.org).
Editor: Terry Clark (jbs@creighton.edu)

Ja pagājušā decembra *JBS* laidieni lasītājiem atnesa Ziemsvētku dāvanas, tad ar šo pavasara numuru Lieldienu žaķis ir sagādājis pa tīri interesantai, raibai oliņai – sešus ļoti dažādus rakstus.

Alfrīda Krupa Zinātniskās kolēģijas Greifswaldē (Alfried Krupp Wissenschaftskolleg Greifswald) līdzstradnieks, Eiropas Universitātes institūta (European U. Institute) Florencē vēstures doktors Donekers (Stefan Donecker – stefandonecker@eui.eu) aplūko pirmos Baltijas studiju mēģinājumus 17. gs. sākumā saistošā rakstā par mācītāja Mancela draugu un rada gabala Menija (Friedrich Menius) darbiem un nedarbiem. To ir vērts lasīt gan nopietni, gan arī ar zināmu uzjautrināšanos. Mans secinājums – daudzus gs. kopš Tacita un vikingu pierakstiem par baltiešiem, vēl ne tik sen ne zviedru, nedz arī vācu kungiem nebija ne mazākās jēgas par igauņu un latviešu zemniekiem. Vēsturi sagudroja uzņēmīgi, kašķīgi un ar citām tamlīdzīgām rakstura īpašībām apveltīti skolmeistari un literāti.

Igaunijas Literatūras muzeja pētniece Epa Annusa (eppannus@hotmail.com) pievērsās padomju kolonizācijas politikai, konceptuāli

ERRATA

atšķirdama kolonizāciju no okupācijas jēdziena. Ar vēl lielāku uzmanību pietuvojos Upsalas U. mācībspēku (Li Bennich-Björkman – *statsvet.uu.se* + Branka Likić-Brborić – *branka.likic@uu.se*) rakstam par saimniecisko attīstību Igaunijā un Slovēnijā – diezgan apšaubāmam mēģinājumam savienot līdzības un kontrastus divās ļoti dažādās sociālās un politiskās vidēs ar pieklājīgu izaugsmi. Daudz neuzticos ekonomistu modeļiem, ar kuriem sagrozīt var daudz, bet pierādīt ļoti maz. Igaunijā ļoti plašās, nopietnās un ilgstošās pārrunās klubos un sabiedriskās organizācijās izveidoja uzskatus par vēlamo Igaunijas ekonomisko attīstību un savu pilsoņu iesaisti sekmīgā valsts celšanā. Latvijā šāda mēroga diskusiju trūkst tāpat kā vienotu uzskatu par to, kas būtu jāpaveic tuvākajā nākotnē. Karlstades U. lektore ģeogrāfijā un tūrisma jautājumos Meliere (Cecilia Möller – *cecilia.moller@kau.se*) iepazīstina ar tūrisma attīstību Latvijā ārpus pilsētām. Nepārsteidz viņas secinājums, ka sekmes visvairāk saistās ar sieviešu ļoti lielo pozitīvo lomu un smago darbu šajā jomā. Greifswaldes U. politologs Stefans Everts (Stefan Ewert – *stefan.ewert@uni-greifswald.de*) matemātiski orientētiem pētniekiem dod nozīmīgu paraugu akadēmiskajā sadarbībā Baltijas jūras krastos. Pētījuma pamatā doktora disertācija. Tallinas U. socioloģijas un izglītības pētnieki (Anu Toots – *Anu.Toots@tlu.ee* + Tõnu Idnurm – *tonu.idnurm@tli.ee*) salīdzina krievu tautības attieksmi pret citu tautu multikulturālismu. Raksta svarīgākais secinājums: multikulturālisma izpausmes visvairāk atrod sekotājus tur, kur valda samērā maza interese par valstīm, kurās tie dzīvo. Tie varētu būt nākamie izceļotāji.

Aplūkojot recenziju nodaļu, vispirms izceļami divi apskati – Tartu U. prof. Kasekampa (Andres Kasekamp par Andreja Plakana *A Concise History of the Baltic States* (Cambridge U. Press, 2011) un Oksfordas prof. Kramptona (Richard Crampton) par Snaidera (Timothy Snyder) *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin* (2010). Pārējie grāmatu ieskatī: Dovid Katz. *Lithuanian Jewish Culture* (rec. Jonathan H. L'Hommedieu, Armstrong Atlantic State U.); Sven Jüngerkes. *Deutsche Besatzungsverwaltung in Lettland 1941-1945: Eine Kommunikations- und Kulturgeschichte nationalsozialistischer Organisationen* (Uwe Danker, U. Hamburg); Robert van Voren. *Cold War in Psychiatry: Human Factors, Secret Actors* (Juris G. Draguns, Pennsylvania State U.).

Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu Universitāte

JG269 nešķīstie drukas velniņi, sapņpējušies raganu sabatā, Indras Gubiņas dzejoļa „Kapsētā” (3.lpp) pirmās trīs rindiņas pārbīdījuši uz iepriekšējā dzejoļa „Lietū” (2.lpp.) beigām, bet 61. lpp. 2. slejas 1. rindkopas apakšā mazie luciferēni mēģinājuši iestāstīt, ka saīsinājums ETP nav vis (Eiropas Parlamenta) Eiropas Tautas partija jeb *European People's Party*, bet gan, ak šausmas, *Enterprise Technology Partners*. Pat ilggadējais ALAs pr-dis Pēteris Lejiņš (1909-2002) nav likts mierā – 53. lpp. 1. slejas 2. rindkopā neprecīza ir vārdkopa: Čikāgas U. beigušā (1935)...faktiski pirmo akadēmisko grādu Lejiņš iegūst jau Latvijā – LU (1933), bet Čikāgas U. viņam piešķir socioloģijas doktora grādu 1937. gadā.

INDRA GUBIŅA

LIETUS

Debesis krīt! Pelēkas lietus šaltis
gāžas ziedošā dārzā.

Vai ezers lidoja pāri
un to kāds nosauca vārdā?
Puķes pie zāles pieplok,
sīkās straumītēs ļaujot
sīkām ziedlapām peldēt.

– Debess, neposti dārzu!
– Lietu, svētību vajag.
Svelmē ik augš tevi sauca,
saudzīgs esi jel tagad.

Bet debesis krīt.
Pelēkas lietus šaltis
kapā un drebina dārzu.

KAPSĒTĀ

Visapkārt miers.
Nedreb zāle, nedreb zieds.
Bula laika klusums liels.
Tomēr – nē! Dun.
Kaut kur rok.
Kaut kur kādam kapu rok.

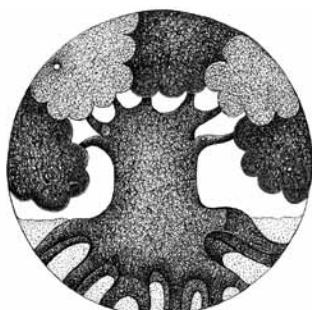
Koki un krūmi stāv mēmi,
Vēsma tos nesafīgo,
arī ne dzīvajai bēdas.
Sastindzis liekas viss.
Tomēr – nē!

Kā balta dvēsele taurenis
gar piemiņas akmeni lido,
kurā iekalti mirušo vārdi
un tie – par mīlestību,
kas nebeigsies nekad.
Visam, kas sācies, ir beigas.
Mirusošs viegli ir mīlēt.
Bet dzīvos, vēl dzīvajos ...

Klusums sāpīgi liels.
Visapkārt miers.
Tomēr – dun.
Kaut kur rok.
Kaut kur kādam kapu rok.

Būs jauns akmens, būs cits vārds,
zem velēnām paliks apglabāts
ar savu mīlestību kāds
bez iekaltiem vārdiem.

LABVĒLI

Zīm. Agnese Matīsona

*Vendīgs auģa ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Z E L T A

Amerikas Latviešu apvienība
Šīgurdns Brīvkalns
Šellija Ekmane
Rita Gāle
Andrejs Kīsis
Andrejs Ozoliņš
Andris Priedītis
Jautrīte Šaliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Kārlis Vasarājs
ANONĪMS – 1

S U D R A B A

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Voldemārs un Irēne Avens
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Maija Bišmanis
Uldis Bluķis
Jānis Brežinskis
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Čakars
Lāila un Pāvils Čakuli
Māra un Ojārs Celle
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Aina Dravnieks
Rita Drone
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone
Laima Kalniņa
Fred A. Keire
Dace Kezbers
Egīls Kronlins
Kazimirs Laurs
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis Peniķis

Juris Petričeks
Jānis J. Pirktiņš
Ilze Plaudis
Guntis un Māra Plēsums
Vilis M. Plinte
Astra un Andris Roze
Alfreds R. Semēķis
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāns
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Biruta Sūrmāne
Tupešu Jānis
Lauma Upelnieks Katis
Dagmāra Vallens
Pāvils Vasariņš
Rasma Vītols
Vilis Vītols
Modris un Gita Zandbergs
Ģirts Zēgners
Gunars Žvejnieks
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Gundega Dāvidsone
Ligita Evans
Edīte Franklin
Ligita Galdiņa
Tija Kārkle
Liena Kaugara
Indulis Lācis
Jānis Langins
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Valters Nollendorfs
Juris un Silvia Orle
Lilija Pencis
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Helmi Rožankovska
Silvija Rūtenberga
Linda Treija
Leo Trinkuns
Juris Viksniņš
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Vita Gaiķe,
Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers,
Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus/tekstus, atsaukšanās uz JG ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuļē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET!

Atsevišķu JG numuru cena: \$10,-
(sākot ar nr. 264)

JG satura rādītāja cena: \$10,-
JG100-150, JG151-175,
JG176-200, JG201-230

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši
pastāvošajam valūtas kursam:

1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei,
uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS VAR ARĪ PĀRSŪTĪT ELEKTRONISKI:

Receiving Institution in the US

Correspondent bank in the US
US correspondent bank's routing #
US correspondent bank's address

(Šī informācija būs atkarīga no izsūtītajās bankas!)

Intermediate Financial Institution

Alloya
Routing #: 271987635
4450 Weaver Pkwy, Warrenville, IL 60555, USA

Beneficiary Financial Institution

Latvian Credit Union
Routing #: 291074612
3152 17th Ave. S., Minneapolis, MN 55407

Beneficiary

Name: Jauna Gaita, Inc.
Account at Latvian Credit Union: #2001
Home address:
16 Wiggins Road, St. Paul, MN 55119, USA

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ

E.D. Rusovs
2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135
Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANĀDĀ

Letts Shop – dāvanu veikals
Kanādas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1, Rīga LV-1050
„Satori” grāmatnīcā, Berga bazārā Rīgā,
Grāmatveikalos „Jānis Roze”, „Valters un Rapa”

LETTERS. To poet **Uldis Bērziņš**, language is more than an instrument of thought, it is itself a living thing which connects with the world through man. In seven poetic “motifs” he illustrates such connection via seven named individuals. The text, in each case, is a fragment of shamanic chant, starting and ending abruptly, as if random, yet whole. ●●● In **Madara Rutkēviča’s** short story *Baba*, fear, resentment, guilt and grief seem simultaneously to sunder and bind a man and his wife as her grandmother passes away.

LITERARY COMMENT. **Kārlis Vērdiņš** writes that **Baiba Bičole** in her poetic *oeuvre* has consistently refused to conform to patriarchal expectations of restraint in expressing honestly and artfully the full amplitude of womanly experience and emotion. ●●● In the first installment of “Aestheticism in the Poetry of Fricis Bārda”, **Una Alksne** gives an overview of the cultural movements of mid-nineteenth century Europe and enumerates the direct influences on Bārda, an influential exponent of new romanticism and expressionism in Latvia at the turn of the 20th century. ●●● **Liene Lauska** marvels at how the writerly muse triumphed over material deprivation and the pain of displacement in seven Latvian authors who found refuge in West Germany. ●●● **Juris Silenieks** comments on Dr. Lauska’s recently published volume on two Latvian writers in exile in post-WWII Germany, *Pēteris Ērmanis und Jānis Jaunsudrabiņš: Die soziale und kulturelle Integration lettischer Schriftsteller in Lettland und im deutschen Exil*.

REMEMBRANCES, INTERVIEWS, AND CURRENT EVENTS. **Günter Grass’s** controversial poetic *cri de coeur* about Israel, Iran and war, “*Was gesagt werden muss*” (What Must Be Said), is translated by **Zigurds Elsbergs**. **Rolfs Ekmanis** lays out the poem’s context in history and current events. ●●● **Ingmāra Balode** of *¼ satori* interviews Lithuanian art historian and writer **Kristina Sabaliauskaitė** about her 17th century family saga *Silva rerum* and the recently published sequel, *Silva rerum II*, about the Great Plague of 1707-1710. ●●● This year’s recipient of the **Jānis Bieriņš** Memorial Award is art historian **Līga Ejupe** for her role in establishing a permanent art gallery for Latvian diaspora artists, a springboard for travelling exhibits all over North America. ●●● The **Ēriks Raisters** Prize for journalism this year goes to **Franks Gordons**, a long-time contributor to these pages, whose collected essays and commentaries have recently been published

in Latvia under the title *Publicistika*. **Rolfs Ekmanis** points out that Gordons, who resides in Israel, actually has been a Latvian writer all his professional life. ●●● **Juris Šlesers** comments on two recent publications in the diminishing genre of WWII memoirs, one by **Juris Ziverts**, *How We Survived “the Most Interesting” Epoch in History*, the other a collection of diary excerpts, three from the Soviet side, three from the German side: *Two Sides / Latvian War Stories*. ●●● An essay by **Dāvids Zalāns**, a youthful senior researcher at Latvia’s Ministry of Finance, argues that economic equality is a prerequisite for social equality as well as a precondition for economic growth and development. ●●● **Laimonis Purs** continues his account, “Taking Liberty”, of journalism in Latvia under the Soviet regime. ●●● The section “**In a Few Words**” is devoted to the latest cultural performances, exhibits, happenings and publications in Latvia as well as important actualities past and present, beyond the country’s borders, in the diaspora and all over the world. ●●● In “**Kiberkambaris**”, the internet discussion group “Sveiks” turns to the deep and heavy subject of the proper place for science in religion and vice versa.

ART. In the second part of **Māris Brancis’s** serialized biography, **Laimonis Mieriņš’s** family become war refugees, first in Germany and then in England, where the artist’s education continues. ●●● **Rudīte Mazūre Godfrey** describes an exhibit in Los Angeles last spring, “*Riga Nouveau Babes*”, works by six Latvian artists, including two who are featured in this issue, **Roberts Koļčovs** and **Mazūre Godfrey** herself. **Linda Treija** describes the work of another featured artist, **Gerda Roze**, and contributes also the cover art for this issue.

BOOK REVIEWS. **Māris Brancis**. *Krāsa un līnija: Laimonis Mieriņš*, the biography serialized in these pages – reviewed by **Voldemārs Avens**. ● **Andra Manfelde**. *Zemņiņas bērni*, an account of the fate of the author’s great grandparents, who were deported to Siberia – **Aina Sikсна** ● **Andrievs Ezergailis**. *Lapu agonija. Grāmata par Intu*, a biography of poet and Cornell University literary scholar **Inta Ezergaile** – **Juris Žagariņš** ● **Uldis Zemzaris**. *Jūra un krasts / The Sea and the Shore*, a bilingual album of paintings – **Andrejs Ģermanis** ● **Vilnis Baumanis**. *Pārbaudījums*, a novel about the early years of exile in New York – **Juris Silenieks** ● **Lidija Dombrovska**. *Klaidonis ar krizantēmu*, Excerpts from the artist’s diaries – **Vita Gaiķe** ● *Journal of Baltic Studies* 43/1 (March 2012) – **Gundars Ķeniņš** Kings.